

VIISNURK

DETSEMBER

1940

S I S U K O R D

M. REUS:	Kapitalistlike maade intelligents uute teede otsingul. Artikkel . . .	437
V. ADAMS:	Petetud generatsioon II. Luuletus	445
V. ADAMS:	Mõtteid Partei ajaloo lühikursust lugedes. Artikkel	447
S. TELMAN:	Põgenemine. Mälestus	449
M. VEETAMM:	Kütikes koer. Lapsepõlv. Armas- tus. Luuletused	455
P. KEERDO:	Isamaa päästjad. Novell	459
M. RÓLSKI:	Ukraina. Luuletus. Tõlk. A. Speek	463
Ukraina NSV. Artikkel		467
T. SEVTŠENKO:	Kolm luuletust. Tõlk. J. Šumakov	478
J. GENSS:	T. Ševtšenko maalikunstnikuna. Artikkel	481
M. BAZAN:	Õõ enne lahagut. Poesm Kiro- vist. Tõlk. B. Kangro	485
M. ZOŠTENKO:	T. Ševtšenko. Artikkel	487
N. RÓBAK:	Poeedi sum. Novell	489
Ukraina Rahvakunst. Artikkel		495
P. TÓŠINA:	Esimene tutvus. Luuletus. Tõlk. M. Murang	499
V. TARSIS:	Nõukogude Ukraina kirjandus. Artikkel	504
A. KAAL:	Individualist. Luuletus	514
A. KAAL:	Kõne vabadusest. Memuaar . . .	515
L. KIBUVITS:	Võliliseeme. Novell	519
	RINGVAADE:	
H. PARREST:	Nõukogude eesti teatrite esimene sügishooaeg Tallinnas	535
B. LUKATS:	Reproduktsoonide puhul kunsti- sügisnäituselt	541
E. A.:	Martin Andersen-Nexo autobio- graafilisest teosest	542
Novembrikuu „Looming“.	Mida arvab lugeja „Viis- nurgast“	544

М. Шевченко

VIISNURK

KIRJANDUSE · KUNSTI · KULTUURI AJAKIRI

NR. 5

DETSEMBER

1940

РІВНОПРАВНІСТЬ ГРОМАДЯН СРСР,
НЕЗАЛЕЖНО ВІД ЇХ НАЦІОНАЛЬ-
НОСТІ І РАСИ, В УСІХ ГАЛУЗЯХ
ГОСПОДАРСЬКОГО, ДЕРЖАВНОГО,
КУЛЬТУРНОГО І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІ-
ТИЧНОГО ЖИТТЯ Є НЕПОРУШНИМ
ЗАКОНОМ

СТАТТЯ 123 КОНСТИТУЦІЇ
(ОСНОВНОГО ЗАКОНУ) СРСР

В И Й С Н У Р К

VIISNURK — ПЯТИУГОЛЬНИК

№ 5

RESÜMEE — PEZÜMEE

СОДЕРЖАНИЕ: (SISUKORD)

<i>М. Реуш:</i>	<i>Интеллигенция капиталистических стран в поисках новых путей. Статья . . . . .</i>	<i>437</i>
<i>В. Адамс:</i>	<i>Обманутое поколение II. Стих.</i>	<i>445</i>
<i>В. Адамс:</i>	<i>При чтении краткого курса истории ВКП(б). Статья . . . . .</i>	<i>447</i>
<i>С. Тельман:</i>	<i>Побег. Воспоминания . . . . .</i>	<i>449</i>
<i>М. Веетамм:</i>	<i>Цепная собака. Детство. Любовь. Стих. . . . .</i>	<i>455</i>
<i>М. Рыльский:</i>	<i>Украина. Стих. Перев. А. Спээка</i>	<i>463</i>
<i>Украинская СССР. Статья . . . . .</i>		<i>467</i>
<i>Т. Шевченко:</i>	<i>Три стихотворения. Перевод Ю. Шумакова . . . . .</i>	<i>478</i>
<i>Ю. Генс:</i>	<i>Т. Шевченко — художн. Статья</i>	<i>481</i>
<i>М. Бажан:</i>	<i>Ночь перед боем. Поэма о Кирове. Перев. Б. Кангро . . . . .</i>	<i>485</i>
<i>М. Зоценко:</i>	<i>Т. Шевченко. Статья . . . . .</i>	<i>487</i>
<i>Н. Рыбак:</i>	<i>Смерть поэта. Новелла . . . . .</i>	<i>489</i>
<i>Украинское Народное Искусство. Статья . . . . .</i>		<i>495</i>
<i>П. Тычина:</i>	<i>Первое знакомство. Стих. Перев. М. Муранга . . . . .</i>	<i>499</i>
<i>В. Тарсис:</i>	<i>Литература Украинской ССР. Статья . . . . .</i>	<i>504</i>
<i>А. Кааль:</i>	<i>Индивидуалист. Стих. . . . .</i>	<i>514</i>
<i>А. Кааль:</i>	<i>Речь о свободе. Воспоминания</i>	<i>515</i>
<i>Л. Кибувитс:</i>	<i>Семя одуванчика. Новелла . . . . .</i>	<i>519</i>

ОБОЗРЕНИЕ:

<i>Г. Паррест:</i>	<i>Первый осенний театральный сезон Советской Эстонии . . . . .</i>	<i>535</i>
<i>Б. Лукас:</i>	<i>По поводу репродукций картин осенней выставки . . . . .</i>	<i>541</i>
<i>Э. А.:</i>	<i>Об автобиографическом произведении М. Андерсена — Нексе . . . . .</i>	<i>542</i>
<i>Ноябрьский номер „Лооминга“. Читатель о „Вийснурке“</i>		<i>544</i>

ДЕКАБРЬСКИЙ „ВИЙСНУРК“*)

В декабрьском номере „Вийснурка“ наряду с эстонским материалом имеется немало страниц, посвященных литературе, искусству и культуре дружественного украинского народа. На первом после титульного листе журнала помещен герб Украинской ССР и выдержка из § 123-го Конституции СССР на украинском языке.

Номер начинается переводной статьей М. Р е у н а „Интеллигенция капиталистических стран в поисках новых путей“ из журнала „Коммунистический Интернационал“ (№ 9, 1940 г.).

В следующем затем стихотворении В. А д а м с а „Обманутое поколение II“ — обвинительный акт против буржуазии. В напечатанной за этим стихотворением статье „При чтении краткого курса истории ВКП(б)“ того же автора повторяется это обвинение в прозаической форме. Автор статьи говорит, что по прочтении краткого курса истории ВКП(б) он пришел к выводу, что его личное развитие пошло бы по иному, более прямолинейному, пути, если бы он имел возможность ознакомиться с этой книгой ранее. Повторное чтение краткого курса истории Партии становится для него таким же наслаждением, как для альяниста вид с торных вершин. Адамс приходит к убеждению, что краткий курс истории Партии — это самое величайшее героическое произведение в мире — может оказать на интеллигента, выросшего в условиях капиталистического строя и отравленного ядом идеалистической философии, огромное оздоровляющее влияние и вызвать в нем идеологические сдвиги.

Сельма Тельман, которая вместе с своей сестрой Юлианой, ныне-ним кандидатом в депутаты Верховного Совета СССР, была осуждена эстонской буржуазией на 15 лет тюрьмы, делится на страницах журнала своими воспоминаниями о побеге из тюрьмы. Побег удался, но попытка через месяц после него перебраться на лодке контрабандиста на территорию Советского Союза потерпела неудачу из-за предательства жадного на деньги перевозчика. Лишь на лодке выяснилось, что молодые коммунистки попали в руки агентов полиции, когда раздался приказ: „руки вверх!“

„Это был самый мучительный момент в моей жизни: стоять перед поддельцами с поднятыми руками!“ пишет Тельман. Беглецов снова водворяют в тюрьму.

---

*) В виду того, что украинская часть материала настоящего номера «Вийснурка» хорошо известна в других братских республиках, в нашем резюме мы более подробно останавливаемся на произведениях эстонских авторов.

возможностей бежать из которой более не представлялось. Мучения тюремной жизни длились пятнадцать лет. Свои воспоминания Тельман заканчивает словами: „Несмотря на все их старания, им не удалось сломить нас ни духовно, ни физически!“

Далее — три стихотворения Му й н В е е т а м м: „Ценная собака“, „Детство“ и „Любовь“. Молодая поэтесса в этих стихах с неподдельной искренностью описывает свое детство в тяжелой обстановке существования пролетарской семьи.

В сатирической новелле „Спасители отечества“ Пауль Кеердо повествует о тех невообразимых жестокостях, до которых доходила буржуазия в животном страхе за свое существование. В новелле описывается арест человека, которого принимают за опасного коммуниста. На допросе, несмотря на все жестокие приемы полиции, он молчит. Не открывает он рта и в суде, по приговору которого его расстреливают. Позже выясняется, что убитый по обвинению в противогосударственной пропаганде, был глухонемым.

После новеллы Кеердо напечатано стихотворение М. Рыльского „Украина“ в переводе А. Спэака.

Затем следует статья, широко рисующая картину жизни Украинской ССР, составленная по сборнику „Родина“ и очерку М. Бриля „Освобожденная Западная Украина“.

Дальше даны стихотворения Тараса Шевченко: „І виріє я на чужині“, „Реве, та стогне Дніпр широкий“ и „Як умру, то поховайте“ в переводе Юрия Шумакова.

После стихов Тараса Шевченко помещены: статья Юлиа Генса „Тарас Шевченко - художник“, отрывок из посвященной С. М. Кирову поэмы Микола Бажана „Ночь перед боем“, очерк Михаила Зощенко „Тарас Шевченко — народный поэт“, рассказ Натана Рыбака „Смерть поэта“, отрывок из сборника „Украинское Народное Искусство“, стихотворение Павла Тычины „Первое знакомство“ в переводе Меэме Мурант и статья В. Тарсиа „Литература Советской Украины“.

Последующие страницы снова отведены авторам Эстонской ССР. В стихотворении „Индивидуалист“ молодая эстонская поэтесса Айра Кааль пронизывает над ограниченностью буржуазного „идеалиста“, цепляющегося за разбитые оковы минувшего лишь с той целью, чтобы иметь возможность играть роль „гуманиста“.

Тот же автор в миниатюре „Речь о свободе“ изображает уличный митинг Великобритании компартии в Лондоне весной 1939 года. Надо всеми нависает предчувствие грядущей войны, давит опасение, что война перекинется и на Британские острова. Рабочие пришли к убеждению, что между фашизмом и плутократическим правительством нет существенных различий, раздаются возгласы: „Только социализм уничтожит войну! Наше плутократическое правительство боится социализма куда больше, чем войны. Естественно, что выбор остановится на последней.“

Рассказ молодой эстонской писательницы Лейды Кибувитс „Семя одувачника“ описывает события, происходившие лет десять тому назад. Главный герой рассказа — Эллен Кийк, росшая в доволестве и холе за счет темных дел ее родителей. Отец Эллен неожиданно умирает и ее мать перестает получать

доход из сомнительных источников. Элен оканчивает гимназию и принуждена в качестве безработного интеллигента искать себе пропитания, не брезгуя никаким трудом. Тут только она замечает, как тесно в мире, как много „лишних людей“ — какое множество пенюющих, лишних, тех, которым нет места на земле. Гийк одна из них; „одувачик“, она нигде не находит себе пристанища. Чувство никчемности и пустоты не покидает ее и после получения работы в типографии отца одной из ее соучениц, т. е. рабочие смеют на нее косо, зная, что она — выходец из другой среды. Ее угнетает то, что рабочие не считают ее своим товарищем, что они склонны думать, что она — „хозяйское око“. Суровая действительность в конце концов сблизает ее с рабочими: когда выхватывает забастовка, прежняя Элен, раздираемая противоречиями, перестает существовать. „Одувачик“ решительно уходит в стан рабочих.

В конце декабрьского номера — обзор. Гаральд Паррест в статье об осеннем театральном сезоне в Эстонской ССР, особенно выделяет постановки театра „Эстония“ — „Вассу Железнову“, Максима Горького и пьесу эстонского писателя Эдуарда Вильде „Связь“; из постановок „Рабочего театра“ автор считает наиболее удачными „Таню“ Арбузова и „Перелом“ Давренева.

За статьей Парреста следует обзор Бориса Лукатса, посвященный осенней выставке эстонского искусства. Последняя представлена в декабрьском номере „Вийснурка“ репродукциями: „Промышленность“ П. Арена, „Наступочные работы Э. Пехая, скульптурой Старксона „Мать с ребенком“ и бюстом композитора А. Ляге работы Э. Ивьяра, монументальной Грюнберга „Выгорающая трава“, картиной Э. Хаамера „Жены рыбаков“ и „Старый садовник“ Э. Китса.

Далее помещена статья об автобиографическом произведении М. Андерсена-Нексе, перечень содержания ноябрьского номера „Лoomинга“ и отзывы читателей о „Вийснурке“. Этим заключается настоящий номер журнала.

Следует сказать, что, наряду с другими репродукциями, в декабрьском „Вийснурке“ помещены портреты кандидатов ЭССР в депутаты Верховного Совета СССР.

KAPITALISTLIKE MAADE INTELLIGENTS UUTE TEEDE OTSINGUL

M. REUŠ

Sõjatorn möllab maailma kohal. Tema surmakülvavais puhanguis hukuvad mitte ainult arvatamatud ainelised ja kultuurilised väärtused, varisevad kokku riigid, vaid põrustatakse ka paljud neist „igavesist tõdedest“, mida jutlustab kodanlus kapitalistliku ühiskonna poolt loodavate klassi-vasturääkivuste maskeerimiseks, oma pankroti varjamiseks. Sõda viib äärmise absurdsuseni kõik kapitalistliku ühiskonna inetud jooned: teaduslikult läbiviidav massiline väärtuste hävitamine on asendanud loova töö, elu teenimine on asendatud surma teenimisega, vägivald ja koonduslaagrite okastraat on kinnitatud kõigi demokraatia, vabaduse ja humaansuse ideede asemele.

Kuidas tunnevad ennast, kuidas elavad ja mida loodavad selles kaoses kultuuri esindajad, kes esindavad seda Euroopa intelligentsi, seda ühiskondlikku kihti, millele kodanlik ühiskond varem omistas „erandlikku seisundit“ töö ja kapitali vahelises klassivõitluses?

Kujutluse loomiseks kapitalistlike maade intelligentsi hulgas viimase kahe aastakümne jooksul toimunud protsesside sügavusest meenutame kaht fakti.

Meenutame professor Poležajevi epohhi — kuulsa kangelase epohhi nõukogude filmist „Balti mere laevastiku saadik“. Võidukas punalipp tõusis siis esmakordselt piinatud ja kannatanud maailma kohale uue, helge tuleviku sümbolina. Töölisklass kaitses oma keha ja verega noort sotsialistlikku riiki vana, kokkuvariseva maailma määratsemise vastu. Siis asusid töölisklassi ridadesse sotsialismi punase lipu alla ainult Poležajevid, asusid progressiivse intelligentsi parimad inimesed, kes tõusid terve peajao võrra kõrgemale kaasaja vihast ja hädadest ning oskasid läbi proletaarse revolutsiooni esimese perioodi kõigi raskuste selgelt näha ja taibata väljavaadete suurejoonelisust, mida ta avab tervele inimkonnale. Ent need loova kultuuri hiiglasel osutusid eraldatuiks intelligentsi laiadest kihtidest. Veel enam, nende sõbrad vihkasid neid, sest nad olid enamikus vana maailma inimesed, täis viha kõige uue, neile arusaamatu ja mittemõistetava vastu.

Ja võtame teise fakti, mis on pärit kaasajast — Balti riikide rahvaste vabastamise, nõukogude sotsialistlike vabariikide piduliku väljakuulutamise Baltimail, nende vabastatud rahvaste tahte teostamise. Uuesti lehvis võidukalt punane lipp vaba maa kohal, Balti-maade linnade ja külade tänavad täitusid uuele ajastule juubeldusega vastu mineva töötava rahvaga. Ent seal, Baltimail, põldude ja tehaste töötajad ei tulnud üksi välja oma suurel rõõmupühal: töötajad kultuuri ja teaduse alal, Balti riikide intelligentsi hiiglaenamik, tervitasid niisamasuguse juubeldamisega sotsialistliku riigi punast lippu ja astusid niisamasuguse vaimustusega uue, loova elu käiku.

Esimese ja teise tööga vahel on enam kui kahekümneaastane ajalugu täis suuri sündmusi ja hiiglasliku dünaamilise jõu arenemist. Need kaks-kümmend aastat mitte ainult

muutsid maa palge, vaid kujundasid ümber ka inimeste hinged, pöörasid ümber tähtsate intelligentsi-kihtide vaated ja meeoleolud kapitalistlikes maades.

★

Kuidas elasid ja mida tundsid Euroopa intelligentsi esindajad 1918. aastal, kui lõppes Maailmasõda ja sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon tõusis maailma kohale uue tuleviku päästva tuletornina? Poležajevid olid siis mitte ainult vene iseärasuseks. Kõikjal tõusid esile mõningad tõelised kultuuri ja teaduse loojad, kes kõhklematult paljastasid vana maailma pankroti ja olid valmis andma oma nimesid ja kõiki oma jõude uue maailma teenistusse. Barbusse'i „Tuli“ valgustas heleda valgusega mitte ainult imperialistliku sõja mõttetuid õudusi, vaid ka „patriootlike“ fraaside täit valelikkust, mille abil juhtivad klassid varjasid selle sõja tõelisi eesmärke. Suure Oktoobrirevolutsiooni paatos sai uue kultuurilise loomingu allikaks kõigis maailmajagudes. Lenini nimi mitte ainult juurdus sügavalt kõigi proletaarlaste südameisse, vaid muutus ka elusädemeks kultuuri väljapaistvaile esindajaile kõigis maailma mais.

Ent intellektuaalsed jõud, kes pärast sõja epohhil liitusid sotsialismi ja revolutsioonilise proletariaadiga, jagasid siiski Poležajevi saatust. Oma ringides jäid nad üksindusse. Intelligentsi enamik suhtus ükskõiksuse või koguni vaenulikkusega töölisliikumisse. Intelligents säilitas truuduse vanale maailmale, kattes tema pankrotti kõikvõimalike „suurte ideedega“, mis õiena puhkesid pärast sõja epohhil.

See oli ajastu, kus väga paljud kultuuri ja teaduse inimesed hakkasid levitama „igavese rahu“, „klassidest kõrgema demokraatia“ ja „revolutsioonilise humanismi“ ideid, mis tormide ja vankumisteta viivat inimkonna üha paremale maailma organisatsioonile. Bernard Shaw lubas ennast sel ajal kaasa kiskuda kirevaist fraasiräbalaist Rahvasteliidust ja rajas oma lootused Wilsonile, Lloyd George'ile ja Clemenceaule, kelle nimed särasid võltsilt kullatuina „uue maailma“ petlikul chitusel. See oli epohh, kus Euroopa intelligentsi hulgas õitses filosoofiline eklektism, kokku klopsitud kõikvõimalikest moodsaist suundadest, epohh, kus paljud teaduse ja kultuuri esindajad astusid välja „aegunud marksismi“ vastu, tundmata ja õppimata seda marksismi. See oli epohh, kus paljud õpetlased, professorid kõigis kapitalistlikes maades astusid välja uue maailma — sotsialismi-maa vastu.

1924. aastal, kui rahvusvaheline proletariaat langetas pea Lenini kirstu juures ja Stalini suur töotus soojendas tööliklassi parimate poegade südameid, pühendas Romain Rolland kuumad, vaimustatud read Leninile:

„Ma ei tunne võimsamat isiksust praeguse sajandi Euroopas... Veel iialgi pärast oma kangelaslike sajandeid pole euroopalikud religioonid tundnud niisuguse kaljukindla usuga apostlit. Ja tähtsaim on, et mitte kunagi pole inimlik tegevus loonud inimeste valitsejat, võimumeest, kellele isiklikud huvid oleksid nii absoluutselt võõrad.“

Ent Euroopa intelligentsi enamikule jäi Idas sündinud sotsialistlik maailm salapäraseks maaks. Tema pilgud olid suunatud teise külge — Läände. Vana Masaryk, see väljapaistev autoriteet intellektuaalseis ringides, avaldas 1924. aastal, et macdonaldlik „töölisvalitsuse“ ilmumine Inglismaal sümboliseerib teede avamist uueks arenguks. Ja tõepoolest oli siis palju inimesi intelligentsi hulgas, kes olid valmis nimetama tööliklassile nii kalliks maksma läinud macdonaldlikku laadateatrit „ühaks suurimaist sündmusist inimkonna ajaloos“.

Katse varjata illusioonidega kapitalistliku režiimi alusel võitmatult väljakasvavat klassivõitluse kuristikku sarnaneb püüdega katta õrna looriga laavat purskava vulkaani kraatrit. Seepärast võltsdemokraatlike ja võltshumanistlike fraaside maailm, mis nii lopsakalt õitses pärast sõja eposhil, lendas õhku nagu kaartidest majake uute tormiliste sündmuste löökidest. Lootused „kestvaks majanduslikuks õitsenguks“ põrustati üldise majandusliku kriisi orkaani poolt, mis laastas kapitalistlikku maailmamajandust. Illusioonid „üha sügavamama ja täiuslikuma demokraatia“ suhtes hukkusid koonduslaagreis, mille võrk Euroopas üha tiheneb. Idüll „igavesest rahust“ hävitati juba esimesis lahinguis, mis hakkasid aset leidma mitmesuguseis maailmaosis ja osutusid uue, vältimatult läheneva tormi ennustajaiks.

Ülemaailmaline majanduslik kriis, mis raputas kapitalistlikke maid, tähendas ka intelligentsile sügavat kriisi. Rahvarinde lipp, millega töölisklass sel ajal välja astus, avaldas kahtlemata sügavat muljet kõigi maade intelligentsile. Võitluseks rahu ja vabaduse eest töölisklassiga õlg-õla kõrvale asunud teaduse ja kultuuri tegelaste arvukad nimed tähistasid euroopaliku ja ülemaailmalise intelligentsi laiade kihtide poolt läbielatatavat ideelist murrangut.

Ent intelligentsi laiadele kihtidele jääb see protsess veel kaugeltki mitte lõpuleviiduks. Pole vähe sääraseid, kes pole osanud eraldada kohalike poliitikute poolt rahva pehmiseks ja oma imperialistlike ning reaktiooniliste eesmärkide varjamiseks kasutatavaid demokraatlikke fraase tõelisest võitlusest rahu ja vabaduse eest. Veel on palju neid, kes on väga kaugel selle tõe mõistmisest, et võitlus rahu ja vabaduse eest on — rahvusvahelises mõõdus teostuv klassivõitlus töö ja kapitali vahel. Kui palju oli sel ajal kõikjal niisuguseid kultuuri alal töötajaid, kes ausalt kõnelesid vabaduse ja rahu kaitsest ning samal ajal sulgesid silmad klassidevahelise kuristiku suhtes, mis lahutab tõelisi progressi eest võitlejaid reaktiooni ja vana maailma kaitsjaid!

Euroopas puhkenud sõda, millele eelnes tormiline sündmuste arenemine rahvusvahelisel areenil, avastas kohe klassi-rinded ja viis hiiglaseladusele intelligentsi laiades kihtides. Inglise ja prantsuse imperialistid laotasid üle verise imperialistliku sõjavälja „vabaduse lipu“. Chamberlain ja Daladier saatsid sõja algust karjuva sõnade helinaga „ülemaailmalisest demokraatiast ja kõigi rahvaste vabadusest“, millised sõnad pole kunagi kõlanud võltsimalt kui sel korral.

Prantsus- ja Londonist kostvad sõnad „demokraatiast“ ning „vabadusest“ avaldasid

osa rida intelligenti esindajaid ja mis annab välja inglise imperialismi sõjapropagandale täielikult vastava omapärase „tulevase rahakonverentsi programmi“. Wells annab välja raamatu „Uns maailmakord“, milles väidetakse kinnitamiseni, nagu oleks „Suurbritannia viimaste kuude jooksul muutunud tõeliselt sotsialistlikuks“. Ühendriiges õnnestub ameerika relvatööstureil mõjutada rida isikuid, kes varjavad oma nimede ja „ülemaailmalise demokraatia lipuga“ Wall Streeti rahandusmagnaatide imperialistlike huve. Soome sõja perioodil kaunistab end nõukogudevastane kampaania USA-s mõningate sensatsioonidega, mis on ameerikaliku kodanliku vaimu väärilised: filmitäht Greta Garbo ohverdab paari kindaid, Alice Tylan — paari sukki, aga Line Turner — koguni peotäie juukseid... „soome fondi“ heaks. Kõik need esemed müüdi enampakkumisel ameerika „kuldsele noorusele“, kusjuures ameerika ajakirjandus teenis kaugeltki mitte halvasti. Ja Skandinaavias avaldas ajakirjandus Soome sõja perioodil suurte kiidulaulude saatel intelligenti mitmesuguste esindajate deklaratsioone, kes suure paatosega kordasid imperialistide valelike fraase.

Ent ainult osa intelligentist laskis ennast kaasa kiskuda sellest „demokraatlikes“ toonides komponeeritud sõjalisest „kiidulaulude kontserdist“. Eesriie kõigist neist fraasidest vabaduse üle oli siiski liiga õhuke ja läbipaistev, et varjata tõe nende eest, kes tõeliselt armastavad vabadust ning on sellele andunud. Ülemaailmalises kultuurilaagris oli juba sõja alguses kõikjal palju sääraseid, kes nägid tõe ja evisid julgust seda avalikult kaitsma. Prantsusmaal muutusid koonduslaagrid aukohtadeks paremaile ja õilsamaile kultuuri esindajatele, kes ka esimeses pöörases sõjakeerise puhangus jäid truuks vabadusele ja inimsusele. Rida väljapaistvaid saksa, austria, tšehhi ja prantsuse intelligente eelistas vanglasse minekut oma veendumuste muutmisele, mis neile eksimatult ütles, et see sõda on imperialistide roim. Inglismaal esines Bernard Shaw nõukogudevastase kampaania vihaseimal perioodil oma lugupidamise demonstreerimise sihiga Nõukogude maa ja Stalini suure nime suhtes. Ühendriiges areneb võimas intelligenti-liikumine, eriti üliõpilasnoorsoo liikumine, mis halastamatult avastab ja piitsutab muinasjuttu sõja „demokraatlikust“ iseloomust, mis haarab imperialistliku sõja vastase võitluslipu ja uhkusega demonstreerib oma armastust Nõukogude Liidu vastu. Theodore Dreiser esineb loengutega sõja imperialistlikust iseloomust Euroopas, Nõukogude Liidu rahupoliitikast ja suurest osatähtsusest. Upton Sinclair ütleb:

„Ma ei usu, et meie tsivilisatsiooni ähvardaks hukkamise hädaoht. Mina arvan, et meie oleme protsessi tunnistajaiks, mis kuulutab mitte surma, vaid süüdi. Minu arvates on see, mida praegu hävitatakse, — vana kapitalismi koor, ent see, mis tekkimas — uus kollektivistlik ühiskond.“

Skandinaavias esineb tõeliselt rahvalik kirjanik ja kokkumatu võitleja Martin Andersen-Nexö, kes piitsutava tõe mõõgaga lõhub sõjalise ja nõukogudevastase tagakiusamise salakavalaid väljamõeldisi, kes julgelt tõendab tervele maailmale oma kõikumatu andumust töölisklassile ja usku sotsialismi võitu.

Nii teostus kapitalistlikes mais euroopaliku ja ülemaailmalise intelligenti miljões kindel diferentseerumine juba sõja algusest peale, kui frondid Läänes veel vaikisid, kui terrorist rõhutatud töölisklass kogus jõudu edaspidiseks võitluseks.

Inglise ja prantsuse imperialistide võltsdemokraatlikud fraasid, „fašismivastase“ võitluse konservatiivsus, mille peale spekuleeris üks „sõdivaist imperialistlikest laagrest“,

SAADIKUKANDIDAADID N S V L ÜLEMNÕUKOGU LIIDU NÕUKOKKU

KARL SÄRE
Rakvere valimisringkond nr. 647

VLADIMIR BOTŠKAREV
Tallinna valimisringkond nr. 644

JOHANNES UARES
Pärnu valimisringkond nr. 645

JOHANNES LAURISTIN
Tartu valimisringkond nr. 646

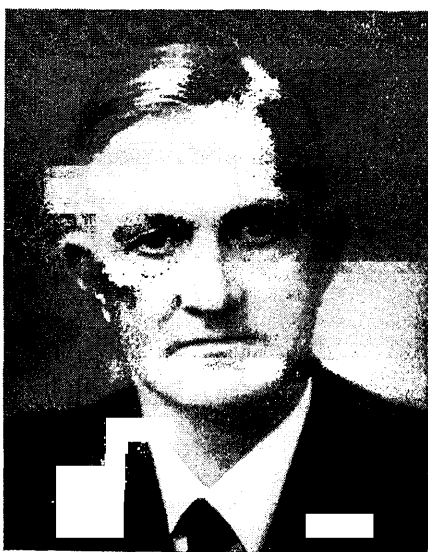
SAADIKUKANDIDAADID NSVL ULEMNÕUKOGU RAHVUSTE NÕUKOKKU

JULIANA TELMAN
Tallinna põhjaosa valimisringkond nr. 689

FEODOR OKK
Tallinna Lasnamäe valimisringk. nr. 690

JÜRI NUUT
Tallinna läänepoolne valimisringk. nr. 691

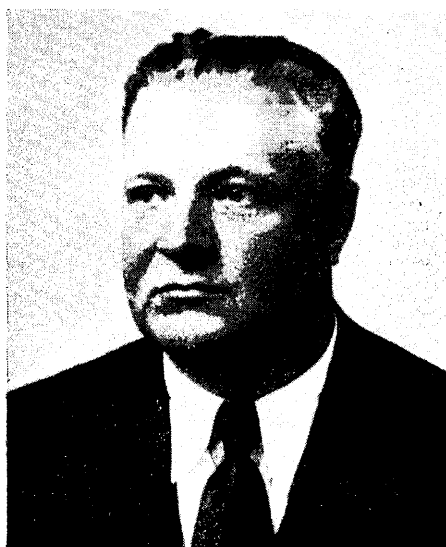
ANATOLI KONJAEV
Tallinna-Nõmme valimisringkond nr. 692

HEINRICH ANSIP
Harjumaa idapoolne valimisringk. nr. 693

OLGA LAURISTIN
Harjumaa läänepoolne valimisr. nr. 694

AUGUST JAKOBSON
Haapsalu valimisringkond nr. 695

JAAN NEEMSALU
Läänemaa valimisringkond nr. 696

JOANN ELLAM
Saaremaa valimisringkond nr. 697

BORIS KUMM
Pärnu linna valimisringkond nr. 698

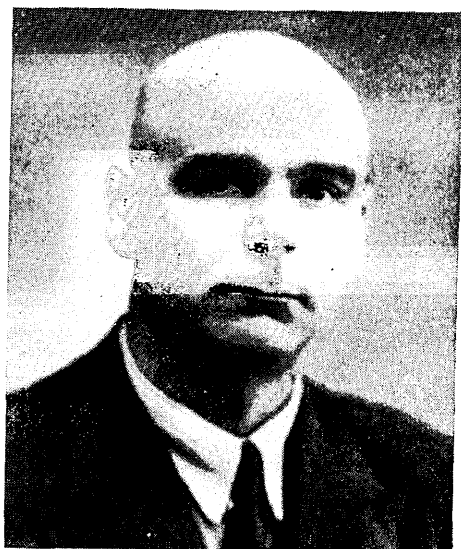
JOHANNES SOMSON
Pärnumaa valimisringkond nr. 699

ELFRIEDE PIIP
Üljandi linna valimisringkond nr. 700

ENN PLEKKSEPP
Üljandimaa valimisringkond nr. 701

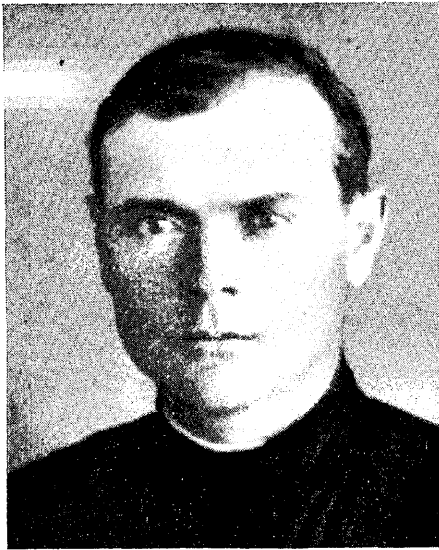
JOHANNES KRUIISI
Üalga valimisringkond nr. 702

OSKAR SEPPE
Üõru valimisringkond nr. 703

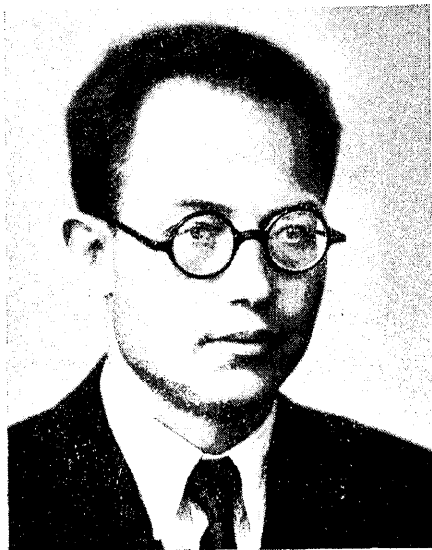
ARNOLD VEIMER
Petseri valimisringkond nr. 704

IUAN SAÕIN
Petseri järveäärne valimisringk. nr. 705

ALICE HABERMAN
Tartumaa lõunapoolne valimisr. nr. 706

VOULDEMAR SASSI
Tartu linna valimisringkond nr. 707

VIKTOR KIHNO
Tartu põhjapoolne valimisringk. nr. 708

JOHANNES SOMMER
Mustvee valimisringkond nr. 709

ERICH TARKPEA
Paide valimisringkond nr. 710

NIGOL ANDRESEN
Rakvere valimisringkond nr. 711

HERMAN ARBON
Kiviõli valimisringkond nr. 712

MEETA LUHAKÕIU
Narva valimisringkond nr. 713

Kreml. Selles palees peab istungeid NSOL Ülemnõukogu.

traditsioonid „armla Prantsusmaa“ suhtes — see kõik tekitas eksiarmumisi ja pimendas tõde. Ent sõjaliste sündmuste tormiline vool viis kiirelt sellele, et valelik udu hajus ning tõde võttis ülekaalu.

Möödus ainult üks sõja-aasta, ning me näeme, kuidas intelligentsi hulgas puruneb usk kodanlikku demokraatiasse — usk, mis oli temasse nii sügavalt juurdunud. Kõige halastamatum terror, mis langes revolutsioonilisele proletariaadile Prantsusmaal, kes Blum'i ja Daladier' sõnade kohaselt võitles „ülemaailmalise demokraatia“ eest, oli esimeseks tõukeks murrangule intelligentsi meeoludes terves maailmas. Kommunistide jälitamine, tervet Prantsusmaad katvate koonduslaagrite režiim kutsus esile pahameeletormi kõigis mais. Ja need polnud üksnes töölisel, kes protesteerisid terroristliku režiimi vastu, mis seisis säärasel paradoksaalses vasturääkivuses Prantsuse valitsuse juhtide lopsakate fraasidega vabadusest.

„Armastan Prantsusmaad,“ kirjutas üks prantsuse ajakirjanik ameerika ajalehes „Daily Worker“, „armastan kõike, mis on temas suurepärane. Kuid nagu selle kiuste näen temas sõja algusest ainult halba. Reaktsioon ründab ülemaailmiselt... Kogu maal teostatakse kavakindlat pealetungi kultuuri vastu. Daladier' käsul „kontrollis“ Prantsuse politsei mitut tuhandet raamatukogu ja konfiskeeris kümne tuhandeid köiteid. Pahempoolne kirjastus *Editions sociales internationales* on rüüstatud. Selle ladudest ja äridest võttis politsei terve poliitilise literatuuri, samuti Gorlki teosed. Need raamatud veeti politsei prefektuuri ja põletati... Kõik tunnevad nii suurt hirmu läbiotsimiste ja areteerimiste ees, et põletavad ise suurema osa oma raamatukogudest.“

Selleaolised, nimetatud artiklis nii avalikult ja avameelselt väljendatud kaebused pole üksikud. „Demokraatia eest ülemaailmiselt võitlemise“ fanfaaride helidel kasvavad mitte ainult koonduslaagrid revolutsioonilistele töölistele: reaktsiooni rusikas langeb võrdse raskusega ka igasugusele inimliku mõtte loovale tööle. Ja see on nõnda mitte ainult Prantsusmaal.

Pole midagi imestamisväärset selles, et sõja-aasta näitab järsku kultuurilist langust kõigis kapitalistlikes mais. Kultuuri alal töötajad kaebavad, et nende vaev ei leia mõistmist ja toetamist, arusaadavalt, kui ta ei teeni otseselt imperialistliku võitluse huviseid. Kodanlike ajalehtede kirjanduslikud lisad korraldavad ankeete teemal — mida tuleb soovitada lugemiseks pommikindlais varjendise õhualarmi ajal, ning tulevad järeldusele, et parimaks kirjanduslikuks toiduks sõja ajal on... detektiivromaanid.

Sõja-aasta virutas suurima hoobi illusioonidele sõja „demokraatlikust ja edumeelsest iseloomust“. Veel enne sõja esimese aasta möödumist kapituleerus Prantsusmaa, reedetuna nende poolt, kes kiskusid tema sõtta. Vichy astus Pariisi asemele. Vichy evib juba liiga suurt sarnasust provintsliku laadateatriga. Näitlejad, kes mängisid oma osi bravuurse näidendis „Sõda demokraatia eest“, võtsid seljast oma võltskullaga kaetud kostüümid ja lainelised parukad, mis tegid neid legendaarseiks kangelasiks, ning astusid maailma ette viletsate komöödiatidena. Veel püssirohusuitsust ümbritsetud Prantsusmaa pinnale, Voltaire'i, Rousseau, Hugo, Balzac'i ja Rodin'i Prantsusmaale, kelle nimedele nii soojalt tuksuvad arvukate kultuuri ja teaduse inimeste südamed, jäid Pétain'id ja Laval'id, Flandin'id ja Chiappe'id. Prantsusmaa juhtiv kodanlus ja tema „sotsialistlikud“ teenrid, kes veel eile kutsusid tervet maailma sõtta „demokraatia“ eest, tallavad täna marutõbise looma määratsevusega kõike seda, mis moodustas demokraatliku Prantsusmaa ideaale.

Kodanliku demokraatia ning humanismi illusioonid, mis suurimaist vankumisist hoolimata läbi elasid pärastõja-epohhi ja sõja alguses löid õitsele oma viimase ja vastiku õiega, purustati nende sündmuste käigu poolt mõne kuuga. Pärast neid ei jää midagi peale ilustamatu häda, korralageduse ja sõja uue etapi, mis avab väljavaate edaspidisele veelgi suuremale korralagedusele.

★

Maailma-ajaloolised sündmused, mis lühikese ajaga vapustasid tervet inimkonda, ei võinud jääda ega jäänudki mõjuta kapitalistlike maade intelligentsile.

Ämblikuvõrk valest, millesse imperialistid mässisid praeguse sõja tekkimise põhjused, rebeneb. Nõukogude Liidu laimamine, mida arendavad need, kelle salakavalad nõukogudevastased plaanid osutusid purustatuiks, kutsub esile üha laienevat pahameelt. Bernard Shaw kirjutas hiljuti järgmist Chamberlainide ja Ko Müncheni vandenõust: „Inglise poliitika juhtideks olid enamikus kapitalistid, kelle palavaimaks sooviks oli... kähgistada Nõukogud, nagu Bismarck ja Thiers ühinesid Pariisi Kommuuni purustamiseks.“ Isegi kuulus kodanlik inglise kirjanik Herbert Wells, kes esimesil sõjakuil võttis niisamasuguse tooni, millele oli ehitatud inglise sõjaline propaganda, avaldas nüüd terava arvustava artikli, milles ta mõistab hukka inglise reaktiooniliste ringide välispoliitika — „mittevahelesegamise poliitika“ Hispaania küsimuses ja terve sõjalise poliitika üldse. Oli tõepoolest tarvis nii palju sündmusi selleks, et kodanlik romaankirjanik mõistaks ja tunnustaks tõe, mille nii ennustavalt ammu enne sõda avastas geniaalne raamat „Üleliidulise Kommunistliku (bolševikkude) Partei ajalugu“ — tõe, et „mittevahelesegamise poliitika“ tasub end julmalt kätte kõigile, kes seda teostasid.

Ka kodanliku „demokraatia“ lipp on juba niivõrd rebenenud, et ainult vaevu suudab katta imperialistide reaktioonilisi sõjaplaane. Kõikjal, kus nüüd töölisklass tõuseb oma demokraatlike õiguste kaitseks reaktiooniliste rünnakute vastu, leiab ta toetust edumeelse intelligentsi poolt. Inglismaal toimunud konverentsidel ja miitingutel demokraatlike ning töölisõiguste kaitseks esinesid kõikjal mitte ainult tööliste, vaid ka paljud intelligentsi esindajad: kunstnikud, professorid, ajakirjanikud. Ameerika Ühendriiges väljendus rida silmapaistvaid kultuuritegelasi meetodite vastu, mis on tarvitusele võetud kapitalistliku reaktiooni poolt revolutsioonilise liikumise suhtes; nende hulgas, kes oma häält tõstavad demokraatlike vabaduste lämmatamise vastu, on Theodore Dreiser, Paul Robeson, Maxwell Stuart, Millan Brand, Arthur Cober ja rida teisi isikuid. Samalaadseid nähtusi märkame ka teistes maades ja kõikjal on nad tõenduseks sellele, et intelligentsi hulgas küpseb arusaamine faktist, et iga lõök, mis juhitakse revolutsioonilise töölisliikumise vastu, on samal ajal suunatud progressi ja kultuuri vastu.

On lõppenud tähtsaim peatükk „demokraatia eest“ võitlemise ajaloos. Ent kus on eilsed rüütlid, selle „demokraatliku“ sõja eilsed relvakandjad? Ajalehe „New York Times“ reporter kirjutab, et ta külastas Thomas Manni selle majas Princetonis palvega intervjuuks. Thomas Mann küsis reporterilt eelkõige, et millest too tahab rääkida: poliitikast või kirjanduslikest küsimusist? Kui reporter teatas, et kavatseb piirduda ainult literatuuriküsimustega, „ohkasid kergendatult“ Thomas Mann ja teda ümbritsevad isikud. Vaikida poliitilistest küsimustest, vaikida purunenud illusioonidest, end lukustada oma kabinetidesse, et sinna ei pääseks ainsatki kiirt välismaailmast, teda vapustava tormi

ühtegi heli — niisugused on tänapäeval veel mõningate kultuuri ja teaduse alal töötajate lootusetud taotlused.

Ent elu läheb edasi, peatumata katastroofide ja purunenud illusioonide juures. Kuhu suundub see elu, kus on väljapääs tema tänaseist hädadest uuele hoovõtmisele, kus on too sepp, kes valmistab talle õnne võtmed — need on küsimused, mida tänapäeval endale asetavad kõik need, kellele on kallis inimlik progress ja kultuur.

Kõik need vana kapitalistliku maailma „igavesed tõed“, mida ta oma nooruse ajastul tõstis revolutsioonilise lipuna ja mis tema languse epohhil muutusid mädanemist varjavaks petlikuks kassikullaks — need kõik on kadunud igaveseks. Sõjalised appihüüded, mida tänapäeval toob kuuldavale surev imperialism ja millele imperialismi viletsad agendid püüavad omistada „uue ajastu uute ideede“ ehtsust, on liiga primitiivsed ja liiga vastikud selleks, et saada vaimseks sisuks kultuuri ja teaduse inimestele.

Vana maailma ideed kustuvad. Ent sellepärast kõik kultuuri eest võitlejad, kes ei saa elada ideaalideta ega taha hukkuda koos vana maailmaga, suunavad oma pilgud uuele maailmale. Martin Andersen-Nexö, kes elab tänapäeva sündmuste keerises ja tunneb oma suure südamega kõiki oma rahva ning terve inimkonna kannatusi, kirjutas hiljuti järgmised suurepärased sõnad: „Jah, kui oled tõesti inimlik olend, siis leidub sulle palju Nõukogude Liidus, millele sa võid järgneda neil päevil, kus sinu südamest tõuseb protest vana maailma vastu...“

Põhja-Ukrainas ja Põhjapoolses Valge-Venes, Baltimail, Bessaraabias ja Põhja-Bukoviinas, seal, kus kergendatult ohkasid vabastatud rahvad — seal nägi maailm, et vana Andersen-Nexö sõnad osutuvad mitte ainult lohutuseks kapitalistlike maade töölisklassile tema katsumiste raskel tunnil, üksikute Poležajevite sõnadeks, vaid ka kõigi otsekoheste, kõigi mõtleivate inimeste usu sümboliks, mis sügavalt juurdub ausate kultuuri ja teaduse alal töötajate hingedesse.

Seepärast selge ja julge sotsialistlik veendumus, mida oma avaldustes nii kõrgele tõstavad Lacis, Salomea Neris, M. Jürna ja teised Balti intelligentsi esindajad, mitte ainult väljendab vabastatud Baltimaade rahvaste kultuuritegelaste veendumusi, vaid leiab tänapäeval sügavat kaasaelamist ka paljude kapitalistlike maade intelligentsi hulgas.

„Kõvendage oma jõude, arenege, looge uut kultuuri, kujult rahvuslikku ja sisult sotsialistlikku!“ — niisuguste sõnadega pöördus Baltimaade delegaatide poole vana professor Studinski (Lvovist) NSVL Ülemnõukogu istungil.

Jah, vana maailma hädadest ja ideelisest langusest intelligents leiab tee sotsialismile!

Ja Nõukogude maa kuulsus ergutab ning kergendab säärast übersündimist. Tuntud saksa kirjanik Heinrich Mann avaldas ühel oma esinemistest 1937. aastal: „Oma olemasolu terve reaalsuse juures näib Nõukogude Liit välismaalasele muinasjutuna. Paljud kauged inimesed unistavad Nõukogude Liidust nagu muinasjutulisest maast ja varjavad neid unistusi sügaval oma hingedes.“

Mitte kunagi pole need sõnad kõlanud tõepärasemalt ja veenvamalt kui nimelt nüüd.

Eesrindlik intelligents tervitab vaimustusega Nõukogude Liitu. Kõikjal kasvab tung nõukogude kultuuri tunnetamiseks. Paljudel näitustel muutuvad Nõukogude Liidu paviljonid laialdaste rahvamasside huvi keskpunktiks ja loendamatud vaimustuse ja armastuse sõnad NSVL-le, mis on sisse kantud külalisraamatuisse, on kirjutatud mitte ainult tööliste, vaid ka kõigi intelligentsi kihtide esindajate käega.

Kõigi edumeelsete inimeste pilgud pöörduvad üha enam ja enam sotsialismimaale. Nad pöörduvad selle poole, kes on sotsialismimaa loojaks.

Seltsimees Stalini kuuekümnendaks sünnipäevaks kirjutas Martin Andersen-Nexö:

„Kõigist maailma maist on Nõukogude Liidule suunatud masside pilgud, kelle hulgas on veel palju umbusklikke, sest neid petetakse igal sammul ja neil on raske uskuda, et seekord petmist ei tule. Mineviku jõud teevad kõik, mis võimalik, et külvata umbusaldust.

Ent uue elu uskujate arv kasvab. Seda uut ei saa juba citada ja selle uue keskel tõuseb Stalini kuju, kellele on heldelt antud kõiki töötava inimese omadusi — suurimal määral...

Aeg kuulub Stalinile. Temale mõtlevad sügavas tänutundes sajad miljonid inimesed terves maailmas.“

Iga päev meie ajastul kinnitab, et need sõnad on õiged. Iga päevaga kõlab Stalini nimi laialdasemalt, võimsamalt, kutsena, mis tõstab miljonid inimesi võitlusele uue maailma, sotsialismi maailma eest, rõõmuküllase, õnneliku tuleviku eest.

Ja ühes uuele elule vastu astuvate miljonitega lähevad julgelt Poležajevid. Kõikjal on kultuuri ja teaduse inimesi, kes asuvad sotsialismi lipu alla ning annavad temale oma töö ja mõtted. Ent nüüd pole nad üksikud: nende read muutuvad üha võimsamaiks, kasvades liikumiseks, millele kuulub inimliku kultuuri tulevik.

Petetud generatsioon II

Pastorid kordasid, piiblid käes,
et kõik
on jumala lapsed,
kuni kuskilt tõusid maapealsed väed
ja millegipärast tapsid.
Meid lollitas
idealistlik usk,
igas naises
nägime inglit.
Kuid valla ei lasknud meid umbne tusk,
kust pääsu
ei olnud mingit.
Meid mobiliseeris
iga saabas ja müts,
ja vedas meid
siia ja sinna;
kuid inimlus elas
meis otsekui jüts,
kes magaks veel ema rinnal.
Ja siis ühel päeval
nii jumal kui tsaar
olid lihtsalt visanud varvast.
Merest mässavast tõusis
õigluse saar,
kuid sõda löi piiri
Narvas.
Aga meid
saatis endiselt külm ja nälg,
iga päev parem mina pelgus.
Meil puudus veel valgustav teadvusvälg,
dialektika haarav selgus.
Ekslev haridusjanu meis tõusis kui sond;
ei teid polnud teisi me hädal.
Nii kasvas meist
irdne haritlaskond
nagu sügiseks kasvab ädal.

Ning hõljuma jäi ainult üksindus,
üumber peade,
mis vara läind halliks.
Me pärisosaks
sai unistus,
silma viimne, kui miski on kallis . . .
Kogu möödunud ajastu puudujääk
on jäänd
meie
nooruse kanda.
Hoidis vangis meid
nälg
ja nülg
ja tääk
ja kodanlik propaganda.

VALMAR ADAMS

MÕTTEID PARTEI AJALOO LÜHIKURSUST LUGEDES

VALMAR ADAMS

Üleliidulise Kommunistliku Partei ajaloo lühikursus — see maailma-ajaloo suurim kangelasraamat — mille kollektiivseks kangelaseks on töörahvas ja teda võidule juhtinud partei — võib saada ka kapitalistliku korra all kasvanud ja idealistlikust filosoofiast viimse hingerakukeseni mürgitatud inimesele tõeliseks pöördepunktiks ta elus, mõtlemises ja kannatuses. Selles raamatus on ühendatud filosoofia, ajalugu, majandusteadus, kogu tööliklassi strateegia ja taktika — kogu aeg nii pideva suundumusega reaalsedile, et mõtted hetkekski ei saa libiseda küsitavuste ja paljaste fantaasiate valdkonda. Kuid see halastamatu realism ei muutu hetkekski igavaks, vaid need ligi nelisada lehekülge hoiavad su tähelepanu kogu aeg põnevil. Tunned, et siit ammutad mitte paljast „haridust“, mitte raamatulist tähetarkust, vaid mõttekäike ja tõdesid, mis on suutelised muutma sind ennastki ja avardama su teadvust. Siin on tungitud kaasaegse inimliku tötunnetuse võimaliku piirini, kuid tulemused on edasi antud sellise lihtsusega, et need on arusaadavad nii algkooliharidusega töömehele kui ka mõtlejale, kellel on seljataga lausa raamatuis elatud elu.

Jõudnud — võimsaile kordustele ülesehitatud — järeلسõnani, mõtled kurbusega, et kogu su isiklik arenemine oleks vist läinud teisiti, kui sellised raamatud oleksid kätte sattunud varem — kõigi nende mürgitavate ja ajusid sõlmekõitvate keerutuste asemel, millega kodanlikud ülikoolid sind toitsid filosoofia pähe.

Kuid siis surud maha tolle individualistliku kurbuse ja otsustad lugeda Partei ajaloo lühikursust ikka uuesti, ammutades sealt sul puuduvat realistlikku ellusuhtumist, ühiskondlikumat meelt, juhendeid iseseisvaks edasimõtlemiseks ja teooria edasiarendamiseks. Sest kogu oma ranguse ja kategoorilisuse juures sel nüüdisaja raamatute raamatul ei ole dogmaatilisi pretensioone, vaid lõppsõnas sind otse hoiatatakse võtmast ja tõlgitsemast marksismi dogmaatilisel. Ebadogmaatiline, loov marksism õpetab kontrollima kõiki tõdesid tegevelulises rakenduses, ja selle järele parandama ja edasi arendama teooriat vastavuses reaalsedile muutustega.

Haritlaskonnas on inimesi, kes nõuavad igalt teoselt n.-ü. esteetiliselt tallakõiditamist ja kes hülgavad „igavana“ kõik, milles pole kirjanduslike kujundite terendust. Nendele peab muidugi paistma igavana ka Partei ajaloo lühikursus, sest selle raamatu tõsieluline paatos ei tule vastu niisugusele vaimutsemis- ja mänglemistungile. Kes aga hindab teadvuse avardamist, sellele on Partei ajaloo kursuse lugemine ka suureks naudinguks, nagu on naudinguks alpinistile avar vaade mäetipult. Sest määratu sügav on selle raamatu tagapõhi ja avarad on perspektiivid, mis avanevad järelemõtlemisel.

Ning kui lugejal on veel aktivisti iseloom ja võimet õieti rakendada õigeid mõtteid tegevellu, siis leiab ta siit vaimuuardeid, mis tõeliselt teevad sellest lihtsast massiraamatust ühiskondliku elu entsüklopeedia.

Marksistlik aksioom, et inimeste teadvus sõltub nende ühiskondlik-majanduslikust alusest, on nii ilmne, et me seda tunnustades palju ei mõtlegi järeldustele. Kuid andkem endale aru kas või sellest faktist, et kapitalistlikus korras kasvanud inimese teadvus on äärteni täis kapitalistliku ideoloogia jäänuseid, mille väljarookimine ei saa sündida üleöö. Sest inimeste teadvuse arenemine jääb maha ühiskondlik-majandusliku aluspõhja arenemisest. Veel kaua aega pärast kapitalistliku korra likvideerimist ründavad meie aju selle korra ideoloogilised kodukäijad. Küllap on vist nii, et kes peab ausat võitlust oma teadvuse avardamise eest, selle arenemine viib teda järk-järgult kommunismini. Kuid kes aasta eest oli lordi sabarakk või issameieliidumees, aga nüüd väidab end olevat puhta sotsialisti, see on kas kahepaikne teeskleja ja uue ühiskonna vaenlane — või aga lausa psühholoogiline i m c. Ning viimasel juhul kuulub ta pigem päästearmeesse kui sotsialismi rindele.

Sinna ei kuulu ka näiteks vana süsteemi „a i d a m e h e d“, kes, tulles rahvavacuulistest organisatsioonidest, sõnavad: „Mina olen alati teeninud rahvast.“ Sellistel on käia veel väga pikk tee teadvuse koidutunnini. Igatahes ei maksa neil imestada, kui neid ei kutsuta kaitseliidust otse RO juhtideks, nagu neile tundub olevat õiglane.

Veel enam eksivad formaal-demokraadid ja sotsid, kui nad väidavad kommunismi olevat nende senise suuna jätkuks. Tõeliselt on need suunad otse vastandlikud! Partei ajalugu näitab töörahva verrega niisutatud faktide najal absoluutse veenvusega, millised kahjurid olid võitluses sotsialismi eest igat liiki sotsid, „sotsialistid-revolutsionärid“, sotsiaal-rahvuslased, „mokamarksistid“ ja „vasakpoolsed“ fraksionärid, kes oma revolutsiooniliste sõnakõlksudega aitasid teha kodanlusele suitsukatet, mille taga peitusid töörahvale sihitud kahurid.

Sobiklik sotslus sai juba eelmise Maailmasõja ajal sellega hakkama, et ta nagu vaikselt kokkuleppel kõikjal toetas oma kodanluse imperialismi ja tegi koguni tema juhtimise all seisva Internatsionaali proletariaadi äraandmise instrumendiks. Ka hiljem paljastub „mokamarksism“ järjekindlalt kapitalismi peenema riistana võitluses töörahva vabastamise vastu, nii et Stalin võis õigusega kõnelda sotsialismi vaenlaste ühisrindest Chamberlainist Trotskini.

Esimene sotsialismimaa ja ÜK(b)P senine ajalugu oligi täis võitlusi selle väljast ja seest ründava ühisrindede vastu.

Kogu võitlus sotsialismi teostamise eest jäi a i n u ü k s i bolševikkude kanda, kes viisidki selle läbi kõigi väliste ja seesmiste takistuste kiuste.

Nad suutsid seda tänu oma teravamale teadvusele ja tänu oma partei kõrgemale organiseerimisastmele, mis on ainulaadne inimkonna uusimas ajaloos. Nii nagu see partei erineb põhiliselt kõigist teistest parteidest maailmas, nii erineb t õ e l i n e bolševik ka oma hingeelulaadilt mittebolševikust.

Pole ime, et kogu maailma töörahvas austab oma juhina ja õpetajana Kremli väsimatu asjalikkusega töötavat bolševismi staabiülemat, seda lihtsat sõdurikuues meest töölise näoga ja teadlase ajuga, kelle nimi — Stalin — on töörahva paratamatu võidu ja bolševistlike võitlusmeetodite sümboliks.

Harkov. Tööstuskeskus

Ukrainamad

PÕGENEMINE

SELMA TELMAN

Momendil, mil vanglause raske riiv minu kongi astumisel paukudes kinni löödi, tekkis mul mõte põgenemisest.

Ma ei suutnud harjuda mõttega, et olen elust välja lülitatud, pean veetma päevad kasutult, kuna seltsimehed on nõrkemas töökoorma all. Üösi lahtiste silmadega naril lamades kadetsesin seltsimeeste rahulikku und. Kinolindina jooksid ajust läbi möödunud tegevus ja seltsimehed, kellega oli olnud lähemaid kokkupuuteid. Süda tõmbus kokku mõtte juures, et ei ole enam elavate hulgas seltsimees Viktor Kingisseppa, kes oli Eesti töölisliikumise hingeks. Sellest ööst ei lahkunud põgenemise mõte minust hetkekski. Põgeneda, tasuda reetjale ja timukaile — see oli minu ainus mõte.

Et kongis olid kõik eranditult noored, täis tuld ja võitlustahet, siis oli loomulik, et kongi nelja seina vahel ülevoolavat energiat kuidagi kasutada ei saadud. Tung tegevuse järele oli nii tugev, et elasime ainult põgenemise mõttest. Kõik jutud lõppesid ikka põgenemise kavaga.

Kõigi arutluste tulemusena selgus, et ainus tee vabadusse läheb läbi paksu müüri. Kuid millega murda läbi müür, kui ainsad tööriistad on lusikavarred. Otsustasime meesvangidelt midagi tugevamat küsida.

Olime salakirjavahetuses kõõgimeestega. Viimased said vabamalt liikuda ja neile võis mõni tugev rauatükk kätte sattuda. Meie palvele tuli meestelt vastus:

„Ei usu, et te selle tööga hakkama saate, kuigi teil energiat ja tahtmist jätkub. Põgeneme lähemal ajal, kui teie kongi kõrval on tühi ruum, siis vannun, et olete päästetud. Morris.“

Ootasime põnevusega meeste põgenemist. Puhkepäeva hommikul läksid kõõgimehed nagu harilikult keldrist, mille üks asus tänaval, kartuleid tooma. Mõne minuti pärast kostsid hüüded: „Tule tagasi! Võtke kinni!“

Ronisime aknale. Vangla direktor liikus rahutult õues. Nähtavasti oli ta voodist välja hüpanud, sest lühikesevõitu sineli alt paistis aluspesu.

Moment oli nii põnev, et pähegi ei tulnud valvurit karta, kes meid aknalt oleks võinud tabada. Südamed vasardasid kuuldavalt. Kaalul oli kahe inimese vabadus. Meeste pääsmine tähendas ka meie vabadust.

Mõne minuti möödudes näeme: üks meestest tuuakse valvurite vahel tagasi. Valvur Liidres, kelle valve alt põgeneti, lööb iga paari sammu järel põgenejale rusikaga selga. Mees virutab iga kord vastu.

Teise põgeneja päästsid osavus ja head jalad. Olime rõõmsad, et põgenema pääsis Morris. Ta oli meisse kuidagi usku sisendanud, et kõik, mis ta ette võtab, selle ta ka teostab.

Saime enne 1. maid väljast teate 1. mail mitte laulda. Teada oli, et laulule järgneb kas ümberpaigutus kriminaalvangide hulka või kartser. See oleks tähendanud põgenemise nurjumist. Otsustasime laulust loobuda, kuigi raske südamega.

Saabus 1. mai hommik. Kõik olid ebaharilikult vaiksed. Tung laulda oli nii tugev, et sellest loobumine tekitas füüsilist piina. Ükski meist ei rääkinud laulust, kuigi teadsime, et kõik mõtlevad sellele. Istusime norus. Võti ragises lukus. Valvur hüüdis: „Pesema!“

Väljusime kongist, rätikud õlgadel. Vaevalt suutsime lahti riietuda ja pesema hakata, kui meeste vanglast kostsid Internatsionaali helid. Jätsime nagu komando peale pesemise, haarasime riided, tormasime sõnalausumata kongi ja ühinesime meeste lauluga. Internatsionaaliga vabanesime painajalikult raskest tundest. Saime tagasi oma oheldamatu lõbususe.

Nüüd algasid päevad täis pinevust. Teadsime, et karistus tuleb, kuid milline? Mõne päeva pärast teatati, et tervet kongi on karistatud õiguste võtmisega kuuks ajaks. Avaldasime protesti karmi karistuse üle, kuid endil südamed hüppasid rõõmust.

Möödusid päevad, kuid põgenemisest ei mingit märki. Olime kärsitud nagu ikka noored ja kaotasime juba lootuse. Ühel päeval kuulsime müüri taga imelikke tumedaid mürtse. Kostis ettevaatlik saagimine, siis jälle mürtsud. Kuulatasime hinge pidades. Mürtsud võisid tähendada ainult seda, et müüri taga töötas meie päästja. Kongis algas paanika. Ükski ei jäänud paigale. Igaüks tahtis midagi teha. Mõnel olid isegi rõõmupisarad silmis.

Mürtse oli kuulda öhtuni. Olime rahutud. Kõndisime. Püüdsime lugeda, kuid võimatu oli mõtteid müüritagusest tööst eemale kiskuda.

Müüri taga jäi vaikseks. Kuulatasime pingutusega. Ei ühtki elumärki. Korraga kostis niisugune põrgulik ragin, et tardusime hetkeks hirmust. Harilikes oludes poleks see hääl kedagi kohutanud, kuid vanglas, kus iga valjema hüüde või rääkimise peale valvur ukse taha tuleb, käib niisugune ragin luust ja lihast läbi.

Selgus, et seltsimees puuris müüri tillukest auku, et selle läbi ühendust pidada. Õnneks oli valvur eemal ja ei kuulnud. Seltsimees lükkas pika ora otsas järgmise sisuga kirja kongi.

„Nari alt seina läbi murda võimatu. Müür on kohutavaist paemürakaist. Ülalt lähevad kivid väiksemaks. Kui olete nõus, et teen augu lae alla, siis teatage. Morris.“

Pidasime nõu, mis teha. Päeval olid meil narid üles lükatud ja seinad külge haagitud. Põgenemine pidi toimuma õõsi, kui narid on maas. Nüüd tekkis küsimus, kuidas katta lae all suur auk, kui seda ei varja nari. Oli veel karta, et auku võib märgata vanem valvur, hüüdnimega kabelivaim, kes õhtul ülelugemise ajal seinad ja ahjud läbi vaatas. Nõustusime siiski, saagu mis saab.

Järgmisel hommikul kostsid jälle tuttav viilimine ja mürtsud, kuid nüüd juba lae alt. Müüri läbimurdmine pidi toimuma äärmise ettevaatusega. Et kangiga lõhkumisest ei saanud juttugi olla, tuli lubi kivimürakate vahelt välja viilida ja kivid hiljem ettevaatlikult kangiga välja kangutada. See nõudis palju aega.

Sama päeva õhtul teatab seltsimees, et kannatab piinavat janu. Ta oli kaks ööd ja päeva lubjatolmus töötanud ja teatas, et kui ta vett ei saa, tuleb töö katkestada. Meil olid kongis mõned makaronid, andsime ühe neist seltsimehele ja lasksimeteda sellega läbi augu pudelist juua. See oli jälle pinev moment. Joomine läbi makaroni tekitas hirmsat lõrinat, mis valvuri lähedal olles meile saatuslikuks oleks võinud saada.

Kolmanda päeva õhtuks oli poolteise meetri paksune müür läbi murtud. Auku kattis ainult õhuke krohvikord. Selle kõrvaldamiseks valisime aja, millal ülelugejad olid vangla teises otsas. Augu katsime seljast võetud riietega.

Kongis oli meid kuus: seltsimehed Helmi Niimeberg, Amanda Morgenson, Vilhelmine Klementi, Helene Pruul, mina ja minu õde.

Et terve kongi koosseis põgenema pidi, siis tuli kõik mõistus kokku võtta, et põgenemist enne hommikut ei märgataks. Otsustasime elusuured nukud naridele jätta. Nukud valmisid välkkiirelt. Nende päid ehtisid loomulikest juustest parukad. Kõik oli nii tehtud, et valvuril ei võinud mingit kahtlust tekkida.

Naridele heitsime täies põgenemise mundris. Iga nari alla peitsime nuku, et narilt tõustes kohe nukk asemele panna oleks.

Müüri tagant kostis seltsimehe hääl: „Enne kui tulema hakkate, pean teid hoiatama, et allaminek on eluga riskerimine. Minek on pimedas. Kes üheaainsagi väärsammu astub, on laip. Kui mõni surnuks kukub, selle eest ma vastutust endale ei võta. Kes surma ei kardada, see tulgu.“

Vastus oli ühine: kas vabadus või surm.

Aeg venis. Närvid olid pingul kui traadid. Kõik võis ju ebaõnnestuda. Ja mõnel võis see isegi elu maksta.

Põgenemine pidi toimuma kell üks õõsi, kui vangla direktor oma ringkäigu on lõpetanud. Keegi tegi ettepaneku kordamööda valvata, et me õiget aega maha ei magaks. Teised arvasid, et ärevusest keegi magada ei saagi,

kuid mõne tunni pärast magasime nagu üks mees. Magasid põgenejad, magas müüriõhkuja ja magas isegi Niineberg, kes varem kunagi enne kella üht ei uinunud.

Õde ärkas mõni minut enne üht ja äratas ka meid. Hüüdsin seltsimeest paar korda, enne kui müüri taga liikumist kuulsin.

Meie kong asus kolmandal korral. Maja, mille kaudu pidime põgenema, oli mingi poolvare, mille põlemisest olid säilinud mõned palgid ja raudlatid. Kõiega laskumine oleks lihtne, kuid kõit ei saadud kasutada lahtiste kivi-keste pärast, mis põrandale kukkudes müra oleksid tekitanud.

Esimesena lahkus kongist Klementi, teiseks mina. Kui teisel pool müüri olin, hakkasin seltsimehe juhtimisel liikuma. Seltsimees valgustas taskulambiga palki, mida mööda tuli käia. All mustas sügavus. Kui jõudsim kitsa avauseni, millest laskumiseks läbi tuli pugeda, käskis seltsimees mind raudlatist kinni haarata ja alumisele kitsale latile astuda. Haarasin latist, püüdsin jalgadele mingit tuge leida, kuid jäin õhku rippuma. Pimeduse tõttu ei näinud, kas all oli midagi või ei. Mõtlesin: kui esimene alla sai, siis pean mina ka saama. Vabastasin käed ja haarasin langedes alumisest latist. Selliseid akrobaaditrikke tuli paar korda teha, enne kui jälle palgi jalgade alla sain.

Alla jõudes ootas mind Klementi, kellega valvepostile jäime kuni viimase lahkumiseni. Olime varustatud relvadega ja otsustasime iga takistajat tulistada.

Viimase lahkudes hakkasime ka meie liikuma. Oli soe maiöö. Mäletan, nagu oleks see toimunud alles eile, kuidas ruttasime Klementiga üle Toompea, kergejalgselt ja veel kergema südamega, tiivustatuna lootusest, et lähematel päevadel saame jätkata poolelijäänud tööd. Seljataha jäi sünge vangla oma õudsete puuridega.

Korteris, kuhu läksime, oli vastuvõtt soe. Korteriperemees kõndis tuba mööda, liigutusest pisarad silmis. Meid nähes suutis ta ainult lausuda: „Ah sa kuradi kurat! Ah sa kuradi kurat!“

Järgmisel päeval lugesime kodanlikust ajalehest:

„Ameerikalik põgenemine Eeluurimisvanglast. Vangla müür läbi murtud, terve kongi koosseis põgenenud. Uks julge noormees tegi oma kallima päästmise plaani ja viis selle ka läbi.“

Kõik kuus põgenejat olid seiklushimulised noored, kes poiste ilusate silmade pärast on valmis tulest ja veest läbi minema.“

Kui hommikul rääkisin, et käte lihased on rippumisest valusad, imestas Klementi ja ütles, et temal rippumist pole olnud. Selgus, et pikematel jalad tõesti latini ulatusid. Rippuda tuli ainult meil õega kui kõige lühematel.

Elasime seltsimeeste juures kuu aega. Ühel päeval tuli teade, et paat on kaubeldud ja õhtul sõit kindel. Sel päeval olime närvilisemad kui põgene-

mise ööl. Midagi nagu ei lasknud uskuda, et kõik lõpeb hästi. Videvikus kogunesime ühte korterisse ja lahkusime sealt paarikaupa. Iga paari saatis üks seltsimees.

Paat pidi meid ootama Miinisadamas. Meie saabudes aga paati ei olnud. Olime oodanud umbes pool tundi, kui suur mootorpaat nähtavale ilmus. Paadilt kostsid hüüded meie kiirustamiseks. Hakkasime mõõda libedaid teibaid poolkääpuli paadi poole liikuma. Paadilt kiirustati vahetpidamata: „Kiiresti! Kiiresti! Meid võidakse märgata ja see ei tasu meie laeva, kui teid siin tabatakse.“ Laevalaale jõudes visati meile suur puldan üle, et meid kaldalt ei märgataks, nagu öeldi.

Kaldalt eemaldudes käsutati meid kajutisse.

Meie teada pidi paadis ainult paar meest olema, kuid nüüd selgus, et kajut on mehi täis. Meeste käitumine oli võõrastav. Nad nagu oleksid püüdnud oma nägu varjata. Tärkas umbusk ja ebamugav tunne. Juhatati tagumisse kajutisse. Vaevalt jõudsime istuda, kui laskevalmis relvadega mehed uksele ilmusid. Esimene hüüdis:

„Käed üles!“

See oli kõige piinlikum moment minu elus: seista kaabakate ees ülestõstetud kätega.

Käed ei tahtnud kellelgi tõusta. Üks meestest astus Niinebergi ette ja röökis: „Käed üles!“

Niineberg tõstis käed. Kõlas pauk. Arvasime, et hakatakse ükshaaval maha laskma. Ootasime hirmuga Niinebergi kukkumist, kuid viimane seisis rahulikult, käed ülal. Siis taipasime, et lasti hirmutuseks.

Laev loksutas koledasti. Jäime merehaigeks. Kes oksendama hakkas, pääsis tekile. Lahkusin kajutist esimesena. Mulle järgnesid mõneminutilise vaheajaga kõik peale õe.

Tekil toibusime kiiresti ja varsti kõlasid pimeduses revolutsioonilised laulud. Laulsime terve tee. Olin rahutu õe pärast, kes üksi kajutisse jäi. Teadsin, et tema käes on dokument, mis pidi viidama Nõukogude Liitu. Hiljem ta jutustas, et merehaigust simuleerides koikul pikali olles õnnestunud tal dokument ära süüa.

Sadamas ootasid autod. Algas sõit kaitsepolitseisse. Meeleolu langust kellegi juures märgata ei olnud. Trepist üles minnes laulsime: „Aasta pärast läksin jälle sedasama tuntud teed.“

Kaitsepolitseis hakati pinnima, kes müüri läbi murdis, kes meid kuu aega varjasid. Vastasime: Müüri lõhkusime ise. Elasime metsas, sõime rohtu ja kõnni. Eiskop oli vihane, ütles: „Küll kriminaalpolitseis teid nuudiga rääkima sunnitakse.“ Kriminaalpolitseis oli vastuvõtt viisakas. Ülekuulamist ei olnud.

Vanglasse tagasimineki oli suurejooneline. Lahkusime kriminaalpolitseist hanereas. Igaühe jaoks oli kaitsepolitsei agent ja politseinik. Peale selle veel ratsapolitseinikud. Nii veeti meid läbi linna kabjaplagina saatel. Vastutulijad seisatasid, imestus nägudel, nähes viidavat kuut tüdrukut nagu kardetavat röövliisalka.

Vanglas ootasid meid kartserid avatud ustega. Sammusime valgusest täielikku pimedusse.

Olin kolmandat korda vanglas ja jälle reetmise läbi. Mõtlesin põlastusega alatule salakaubavedajale, kelle paadiga pidime minema Nõukogude Liitu ja kes ahnusest meie reetjaks sai.

Kartserist väljudes jutustasid meie kaasvangid põgenemise avastamisest.

Peale äratusvilet käib valvur harilikult kõik kongiuksetagused läbi, et veenduda, kas kõik on ärkvel. Saabunud meie kongi ukse taha, leiab ta kõik rahulikult magamas. Klopib. Hüüab. Ükski ei liiguta. Hüüab lõpuks ahas-tava häälega: „Olge ometi mõistlikud, tõuske üles!“

Kongis on surmavaikus. Ükski ei liiguta.

Jookseb alla teatama, et 4. kong on mürki võtnud.

Direktor ja vanem valvur tulevad pooljoostes. Avatakse uks. Kõrvaldatakse esimesel nukul vaip, mille alt ilmuvad nähtavale vana viht ja katkine kauss, mis riiete puudusel nuku kehale lisaks on pandud. Joostakse ühe nari juurest teise juurde, et veenduda, kas tõesti kõik on nukud. Hakatakse põgenemise teed otsima. Esimene kahtlus langeb korstnale. Joostakse pööningule. Alles siis, kui tuuletõmbus augu ees riideid liigutab, märgatakse lae all auku.

Põgenemisest teatatakse Vangimajade Valitsuse ülemale. Selle saabudes raporteerib valvur, kes põgenemise õõl postis oli: „78 vangi, 2 last, 6 vangi põgenenud. Kõik on korras.“

Säärane raport ajas Strandmanni vihale. Jalga vastu maad põrutades röökis ta kõigest kõrist: „Kurat, vanglasein maha murtud, pool vangimaja tühjaks joosnud ja teil on kõik korras!“

Põgenemise võimalust hiljem ei avanenud. Nüüd algas elu, mis kestis viisteist pikka aastat. See oli elu täis võitlust olemasolu eest. Tuli võidelda iga silgu ja kartuli eest, et need sulle söögikõlvulistena kätte antaks. Tuli võidelda vaimse väljasuretamise vastu. Sageli tuli teha üliinimlikke pingutusi, et närvid tagakiusamise ja jõhkra käitumise tagajärjel ei katkeks.

Naisvalvur Vou, tooruse kehastus, kelle haiglane aju leiutas ikka jälle uusi tagakiusamisvõtteid, jääb igavesti mällu oma jõhkruisega.

Kõigist püüdeist hoolimata ei õnnestunud neil meid vaimselt ega füüsiliselt välja suretada.

Kütkes koer

Õu haljus. Pakatasid õunapuude häitsmed.
Toom puistas oksilt uimastavat sadu.
Põld, koppel, heinamaa lõid rohendama.
Veed kärmed õgvendasid endil' uusi radu.
Musträstas lendas. Karja lasti valla.
Kukk laulis, uhkelt siblis mullust niitmaad.
Kass oma pojad põõningult tõi alla.
Koer ... ketti pandi — aidaukse piita.

Õu õitses, lõhnas valendavast kõõmnest
ja kummelist ja sinikäokingist.
Rääk hõikas rukkist, päeval kui ka öösel,
mill' agu videvikult suudlust tingis.
Kass jättis pojad. Uitas mööda metsi.
Kukk rändas kanadega kaugel põllul.
Ja keegi otsis õnne-neliklehti.
Koer ... tukkus kuudis, kirbutanud põhus.

Õu koldus. Roostetanud vahtralehed
kui võitu püüdsid aia kirevuses,
kus jumestusid õunad. Astripeenar edev
päev-päevalt paisus endaimetluses.
Taat tuulas otri. Ahnelt kuldseid teri
noor kikas nokkis. Kassil olid pulmad.
Õöd pikad haukus, kutsus naaberpeni.
Koer mässu tõstis, võitles — vermel turja.

Õu vaikis tühjalt, sinetatult valge.
Õötaevas tantsitati virmalisi.
Ja raagus puudest aiaäärsel hangel
kuu heitis varje pika, pika rivi.
Külm lõhkus paugutades kaevuvinna.
Hang hoidis kummeleid ja käokingi sulus.
Kus siblis kukk — virn hagu veetud sinna.
Koer ikka õues ... vahtis kuud ja ulus.

Õu haljus. Koldus. Jälle haljus. Koldus.
Musträstad palju kordi läksid, tulid.
Pikk rännurada nende viles kordus.
Koer . . . kooles kuuti. Kütke otsas suri.

Lapsepõlv

Kaks akent oli meie toal
Ja kahel aknal kokku neli ruutu.
Kui vahel toolile sain tõusta loa,
mu nina vaevalt aknalauda puutus.

Ent siiski näitas helde kõnnitee,
sealt mulle jalgu — ainult jalgu.
Ma arutelin — küllap sealt vist need
on suured kõndimise talgud.

Miks muidu nõnda kibe kiim ja rutt,
neil säärikuil, sel pruunil saapapaaril?
Seal äkki meie kojamutt,
mu peale läbi akna praalis:

— Tattnina, ruttu kinni ruut!
Kas tahad, et saan kaela protokollil?
Või õhku vajab veel te kuut?
Või õhku? Päh! Eks kae lolli!

Ja hooga, nii et hüples vesivuks,
me aken paugatades kinni löödi.
See seal on restorani uks.
Ja selle taga — teadsin — joodi, söödi.

Ja kui seal sees liiga täis sai mõni vats,
see uks siis sööja tänavale poetas.
Ning tänaval — kas olgu härrasmees või mats —
neil' rentsel sõbralikult puhkepaiga soetas.

Pea alla padjaks seadis trepipae,
mill' pööriks tõmmat kolbast tilkund purpur.
— Titt, roni alla! Mis sa jälle kaed?
memm käratas, — va joobnud hulkur!

Ent pahatihti siiski juhtus nii,
et nähes hulgust ema tõstis kisa,
et tõusis hirmus pahandus ja riid,
sest akna taga lebas meie isa.

Armastus

Eile ma olin pime,
kõndisin kerjusekuues.
Täna on sündinud ime
ja teinud mu üleni uueks.

Eile veel tusad ja mured
hoidsid mind käsist ja jalust.
Kahtlustest katki puret
süda värises valust.

Õnnest üht raasu kui almust
otsisin, kobades käike.
Täna ... isegi kalmu-
aias sätendab päike.

Särab mu jalge ees rada,
milles on kaugust ja sirgust.
Taevaski — tunane madal —
sinise lillena virgund.

**Pudenend pelglikult maha
pisimgi pilvenarmas.
Lähen. Ei vaata taha.
Elu on lõpmata armas.**

**Elu on teostand ime,
kaotand kõik kahtluste killad.
Armastus! Armsama nimest
ehitan õnneni silla.**

MUIA VEETAMM

ISAMAA PÄÄSTJAD

PAUL KEERDO

Sula ilm oli pannud sulisema tänavarentslid, muutnud auklikud agulitänavad poriseks. Tänaval käijad tegid veeloikude vältimiseks fokstrotlikke samme.

Ainult Ülo sammus, rind ees, sirgjoones edasi. Ta otse trotslikult otsis porisemaid kohti. Hakkas juba eemalt seadma samme, kui silmas suuremat veeloiku. Astus siis otse keset lompi, nii et poripritsmeid kargas isegi tema naerust ümmarasse näkku.

Milleks teha keerdkäike ümber veeloikude, hüpata üle tänavarentslite, kui sul on jalas tuliueed kalossid, arutles Ülo. Palju mehisem, otse autolik on tormata läbi paksu ja vedela. Mis sest, et vanemad inimesed heidavad sulle halvustava pilgu, ütlevad noomiva sõnagi. Mis sellestki, et uued kalossid kattuvad üleni poriga — järgmises lombis võid nad taas läikima sulistada.

Ja kui mõnus on jälgida neid kuivemaid kohti otsivaid saapaninadel tippivaid inimesi. Eriti toda hädist meest, kelle irvitavast saapast varvas välja piilub.

Mis aitab too sikk-sakitamine ümber veeloikude, kui tald tahab pealishast lahku lüüa!

Mehe sikk-sakitamine, hüplemine kivilt kivile valmistab Ülole seevõrd nalja, et ta jätab oma autoliku otsesuunas tormamise ning aeglustab sammu, laseb mehel käia enda ees.

Nüüd näeb ta ka hädise mehe riietust: kulunud hall mantel ja luitunud must kaabu.

Hall mantel ja must kaabu!... Hall mantel ja must kaabu!...

Kas ei olnud ka sel mehel, kes hiljutise tööliste ülestõusu ajal kutsus tänavanurgal rahvast üles kodanlust kukutama, hall mantel ja must kaabu?

Jah, nüüd mäletab Ülo selgesti: tollel mehel oli seljas hall mantel ja peas must luitunud kaabu.

See mees on siis mässaja, kommunist, isamaa reetja, nagu õpetaja koolis korduvalt on seletanud.

Kurat olevat põrgust kommunistid maa peale saatnud selleks, et siin hävitada kõike, mis inimestele püha ja kallis, et muuta vagad inimesed

patusteks. Kommunistid tahtvat kaotada usu, rahvuse, isamaa, eraldada lapsed vanematest, isa emast. Nad võtvat ausatelt inimestelt kõik paremad riided.

Sellepärast olevat iga ausa inimese, iga isamaad armastava kodaniku kohus kaasa aidata kommunistide tabamiseks.

Ülo tahab olla aus inimene, isamaad armastav kodanik, ja ta ei taha kuidagi ära anda uusi kalosse. Kuidas ta käib niisuguse ilmaga kalossideta koolis!

Hakkas sadama lobjakat, inimesed kiirustasid samme. Lopsakad lume-helbed sulasid Ülo kalossil ning puhastasid nad viimsest porikübemest. Kalossil peegeldus hallis mantlis mehe kuju.

Külmavärin käis Ülol üle selja. Ta pilk rändas hallis mantlis mehelt kalossidele ja kalossidelt hallis mantlis mehele.

Kindlasti polnud mees hallis mantlis teda veel tähele pannud, ega ka tema kalosse. Kui aga mees järsku tagasi vaatab...

Ülo tundis taas külmavärinat seljas. Higipisarad tekkisid otsaesisele.

Kui õige pista jooksmas?

Jooksmas? ... See oleks argus, see oleks põgenemine iga ausa inimese kohuste eest. Ülo pole aga arg, Ülo ei põgene kodaniku kohuste eest. Ta võtab mässaja kinni.

Aga kuidas?

Kuigi hallis mantlis mees näib hädisena, on ta kindlasti Ülost tugevam. Ja taskus on tal muidugi revolver või mõni muu tapariist.

Jõuga Ülo hallis mantlis meest kinni pidada ei saa, kuid Ülo on luge-nud palju detektiiv-romaane. Ta teab, kuidas tuleb jälitada roimareid ning silmapilkselt valmib ta ajus mässaja tabamise plaan.

Ta jälgib meest kümnekonna sammu kauguselt. Teeb samuti keerd-käike ümber veeloikude, et mitte jõuda jälitatavale liiga lähedale. Pilg aga on tal suunatud kogu aja ettepoole, jälitatavast mööda.

Mees hallis mantlis siirdub Ülo koduteest hoopis vastupidisesse suunda. Ülot see ei häiri, kuigi ta teab, et kodus teda oodatakse ja et tal hilinemise eest on juba nahatäis soolas. Ülol on praegu täita tähtis ülesanne ning kui ta selle läbi viib, muutub ta kindlasti ühe ropsuga päevakangelaseks... Õpetaja seab teda eeskujuks teistele, temast kirjutatakse lehes ja võib-olla pannakse tema piltki lehte. Pildistada laseb ta ennast aga uute kalos-sidega.

Järsku hakkab Ülo jooksmas, jookseb nii mis jalad võtavad. Jookseb mööda jälitatavast, heites sellele võidurõõmsa pilgu. Poripritsmed lenda-vad suures kaares, möödaminejad hüppavad kõrvale, saadavad poisile järele sajatussõnu.

Kordniku juurde jõudnud, näitab Ülo hallis mantlis mehele ning sõnab hingeldades:

— Mässaja!

★

Ülo ülekuulamisel lõövad kaitsepolitseinike silmad särama. Hallis mantlis mees ei või olla keegi muu kui tuntud pörandaalune tegelane Kaljurahn, kes hiljutise tööliste ülestõusu ajal pöördus tänavanurgal rahva poole sütitava kõnega, milles üles kutsus kukutama kurnajate võimu.

Sest kuigi Ülo ei mäleta hästi kõneleja nägu ja kuigi kaitsepolitseis leiduv päevapilt ei ühtu täiesti kahtlusaluse näojoontega, satuvad kõik muud andmed täpselt kokku: Kaljurand on agentuurandmete kohaselt ka tõesti esinenud kõnega samas kohas, kus Ülo oli näinud kõnelevat üht meest hallis mantlis. Küllap kahtlusaluse ülekuulamine selgitab kõik vajaliku, lohutavad end kaitsepolitseinikud.

Ülekuulamine ei selgitanud aga midagi. Areteeritu ei vastanud ühelegi küsimusele. Ta laotas ainult käsi ning tegi liigutusi, nagu teevad tummad.

— Mõne päeva eest laulsid nagu Siberi õõbik, nüüd ei saa aga sõnagi suust, ergutas tursunud näoga assistent ülekuulatavat saapaninaga vastu sääreleud.

Jõuline hoop pani mehe vaaruma, ja et selja peal raudus käed raskendasid tasakaalu hoidmist, kukkus ta prantsatades pikali.

Ta kukkus nii õnnetult, et meelevahast hakkas verd pörandale nirisema.

— Vabandust, härra seltsimees Kaljurahn, tegin teile vist pisut haiget, raputas tursunud näoga assistent oma kolleegide irvitades maaslamajat. — Kuid ma ei võinud ju teda, et rakkuskäte juhil on nii õrnad parunessi jalakesed!

— Ha-ha-ha-haa! kõlas kooris naer.

— Selle eest on tal hea suuvooder.

— Ha-ha-ha-haa!

— Aga praegu on suu putru täis.

— Ha-ha-haa!

Ülekuulatav ei reageerinud ühelegi raputusele. Ta nägu oli sinikasvalge, mööda paremat põske niris verd, käed ripnesid istukile tõstmisel lõdvalt alla.

— Mis...? lähenes kohkunud kaitsepolitseiülem ülekuulatavale.

Naer katkes, näod tõmbusid tõsiseks.

— Tooge ruttu märg kalts, muidu viskab vedru veel välja... enne kui...

Külm kompress aitas. Mees hallis mantlis tuli meelemärgusele. Tal seoti haav, anti karastuseks ja keelepaelte pehmendamiseks tugev karakas viina, mille ta vähese tõrkumise järel ühe sõõmuga ära jõi.

Soliidse välimusega kaitsepolitseiülem jätkas nüüd ise mahedal häälel ülekuulamist:

— Mis te nüüd, härra Kaljurahn, ilmaaegu teesklete, patsutas ta sõbralikult mehe õlga. — Iseenesest pole meil tarviski teie seletust. Teame selle tagi, kes te olete, kus ja mis te rääkisite. Kuid teile endale on parem, kui tunnistate kõik puhtsüdamlikult üles. Siis ei pruugi me tarvitada seaduse täit valjust.

Ülekuulatatav vaikis edasi. Ta vahtis üksisilmi enese ette, nagu polekski räägitud temaga.

— Mina olen laste isa nagu teiegi, härra Kaljurahn, jätkas kaitsepolitseiülem rahulikult, iga sõna rõhutades. — Ma tahaksin ära hoida vaestelaste pisaraid. Kuid olen ametnik ja pean talitama seaduse järgi, kui . . .

Vaikus

— Võib-olla soovite enne järele mõtelda?

— Käes! hõiskas tursunud näoga assistent. — Ta raputas pead, tähendas — kuulis.

— Noh, kuidas siis jääb? pöördus kaitsepolitseiülem taas ülekuulatava poole.

Vaikus.

Nüüd tõusis kaitsepolitseiülem järsku püsti, pilgutas assistendile silmi ning ütles tasa, kuid siiski kõigile kuuldavalt:

— Mis ta tühjaga nii palju jännata. Kui suud lahti ei tee, viige ta välja ja tehke lühike lõpp!

— Lähme! ja assistent haaras mehel õlast.

Mõne hetke pärast olid nad tagasi.

Mees vaikis edasi. Vaikis ka siis, kui keskööl kirjutati protokoll: „Ülekuulamisel keeldus kangekaelselt seletust andmast.“

★

Ööpimeduses väljus kaitsepolitsei hoonest auto. Kaks heledat laternat valgustasid tühje tänavaid.

Auto peatus komandantuuri ees, kus väljakohus pidas istungit.

Mõne aja pärast hakkas komandantuuri hoovis põrisesema automootor. Mootori põrina sekka kostsid üksikud paugud.

★

Järgmisel hommikul otsis Leena Liivatera oma kurttumma poega, kes esmakordselt oma „elus“ polnud ööseks koju tulnud.

Ukraina

Tolm sajandite ladet katab,
 tolmu veri roostene veel vaid,
 haud pime olnud aegu matab —
 ja päike paitab elavaid.
 Paleede ehituse taid
 on pannud särama karkassid.
 Ja linnade ja küla massist
 nüüd tõuseb inimene see,
 kes rajab sajandile tee.

Ukraina jõed, te laiad veed
 on verest tihti punetanud
 ja tihti kasaka on laip
 te laineil kirendand kui vaip,
 teid pani korjus rüvetanud.
 Ja sind, Ukraina viljanurm,
 kui tihti rõhund vaenu hallad
 ja sõtkund jõhkra võõra tallad!
 Las mälestuste nukker hurm
 nüüd heliseb mu laulus väikses,
 su kurtmist kaasa teeb nii muus.
 Ent, äratet kui kevad äiksest,
 su üle särab nagu päiksest
 nüüd Stalini epohh, aeg uus.

Nüüd Dnepril hallil valjad suus,
 ta taltsalt käivitab turbiine
 ja masinaile vetevoog
 hoo annab mürisedes sinne.
 Nüüd seal, kus kasvas stepiroog
 ja talu hõikas kaugelt talu
 käib terase ja raua valu.

On annilt helde sinu muld:
vaat põllul, pilutades silma,
sest nisu sätendab kui kuld,
kaeb päikest, lokkavat maailma
kombainer helesilmne, noor —
poeg rõõmus ta on kollektiivi.
Nii vaadata võib ainult too,
kes lükand elu eest on riivi!

Nurm subkruvabrikuid kui laadib:
rekord on põllust välja kist.
Kas petta võisidki brigaadid
siis Stalini käe pigistust!
Ja hõiske Demtšenko Maria
nüüd stepituul võib Kremli viia.

Rong, pillutades sädetuld,
ei tormamast su väljul väsi.
Ta koormaks süsi, rauamuld,
mis tootnud noor ja tugev käsi.

Donbass meid kõiki hellitab.
Ta tunneb meid ja armastab.
Ja Aleksei Stahhanov ammu
ta sügavusis kindlalt sammub —
töövõitude on sangar ta.

Ja tema järel rõõmuga
töövägi kaevurite rühib
ja ise enda käega pühib,
ei paludes, ei halades,
vaid stalinlikke õpetusi
teoks sangarlikuks valades
ja Marxi täites juhatusi —
kõik pühib tõkkes peal, all maa.

Maa rüpp ei puhatagi saa:
vett kannab üha mere poole —
ja laulab avar veterind.
Ja inimvaimu uuriv ind

maa südamesse saadab noole —
saab teoks nii inimese soov,
uus lõikus võrsub, küllust toov,
all Lössenko siin vaate.

Nii rõõm saab ulja laulusaate
ja kõlab üle kogu maa,
kus enne hirm ja puudus ka
küll rõhus maha iga aate!

Vaip kudujal uus kirendab —
eks kaunimat sa teha katsu!
Ta käe alt lendab, sirendab,
vaat, Vorošilovi just ratsu!
Puuvilja-aiad mühavad
ta rohelisel, koldsel kangal
ja viljad rasked punavad
ja päike helgib korvi sangal.

Ševtšenko! Meieni on kannud
su häälekõla aja tuul.
Ei vaiki Gogoli ka huul —
meid hardalt kuulama ta pannud,
ja meie noorusele annud
on surnud hingede ta loo.
Ja igatseme üheskoos
kõik „Kotsjubinskit“ jälle kaeda
ja Ukrainkat samuti.

Lai jõgi, müha alati,
tuul, kõnni, müha mööda aedu,
puud, kummardage maani nüüd
ees rahvaste ja meeste nende,
vaim kelle vabaduse endeks,
ja keda kohata me püüd,
ka kuhu läheksime meie:
Voltaire ja Goethe ja Shakespeare
ja Puškin — tõtata neil kiir
on peole, kus hea jutuheie,
kus peaksime me pidu pikka!

Las kumiseb me kõrvus ikka
hümn meie — Internatsionaal,
ja aastast aastasse ta kajal
üks rahvas tõuseb teise najal,
loob uue korra omal maal.

Pan löödi puruks omal rajal
ja haidamak ja kindral ka.
Petljura pistis punuma
ja valge bande omavolil
küll üürikene iga oli!
Mahnogi pani kokku koli —
kõik löödi pihuks-põrmuks nad.

Ent pan näeb nuudist jälle und,
tal mõlgub meeles taplustanner.
Taas kihab vaenlik rand ja manner.
Maa, ole valvel iga tund!

Read koomale nüüd ümber Juhi
ja vabaks bolševiku tee!
Eest vabaduste võitle, rühi
ja eest Partei Keskkomitee!

Tõlkinud A. Speek

UKRAINA NSV

KOOSTATUD „RODINA“ JA M. BRILI „VABASTATUD LÄÄNE-UKRAINA“ ANDMEIL

Praegune Ukraina NSV maa-ala on olnud pikkade sajandite kestel paljude rahvaste ajutiseks peatumispaigaks ja läbirännuteeks. Põhjas elavad slaavi tõugu rahvad liikusid lõuna suunas Ukraina poole piki jõgede voolu. Idast liikusid Ukraina aladele ja peatusid seal lühemat aega rändrahvad sküüdid, sarmaadid, hunnid ja avaarid. Tuhandeid kurgaane on säilinud mälestusena nende rahvaste valitsemisajast. Arheoloogid on uurinud nende matmispaiku ja leidnud neis relvi ning igasuguseid tarbeesemeid, mille põhjal võime otsustada seal asunud rahvaste kultuuri ja elu üle.

Slaavlased, maa ürgsed päriselanikud, jagunesid paljudeks suguharudeks, nende vürstid sõdisid üksteisega ja rõhusid vaesemat rahvast. IX sajandil alistasisid varjaagi vürstid Novgorodi ümbruses elavad slaavlased ja asutasid sinna oma riigi. Novgorodi vürsti Rjuriku järglane Oleg ei rahuldunud Novgorodi valitsemisega, vaid vallutas Ukraina tähtsaima ja rikkaima linna Kiievi ja tegi selle oma pealinnaks. Kiievi riigi vürstid vallutasid naabersuguharusid ja võitlesid edukalt Bütsantsi riigiga, nii et Bütsantsi keisrid hakkasid otsima Kiievi vürstide sõprust. Kiievi Vene võimsus kasvas XII sajandini. Siis lagunes ta üksikuteks feodaalseiks vürstiriikideks, kes omavahel lakkamatult võitlesid ülemvõimu pärast. Vürstid ja bojaarid pärisorjastasid vabad talupojad ja suurendasid üha rahva rõhumist. Kiievis ja teistes linnades tekkis seepärast korduvalt ürgjõulisi ülestõuse, mis aga kõik vürstide sõjasalkade abil lämmatati.

XIII sajandil vallutavad mongolid Batu-khaani juhtimisel Kiievi riigi. XV sajandi lõpul vabanes Ukraina rahvas tatari-mongoli ikkest, kuid ka nüüd ei saanud maa rahus areneda. Naaberrahvad tatarlased, leedulased ja poolakad ründasid ja rüüstasid alatasa Ukrainat. Alaline võitlus-valmisoleku tarve tingib sõduritüübi tekkimise, keda tunneme ukraina kasaka nime all. Kasakate ohutuks pelgupaigaks olid pikemat aega Dnepri saared nn. Zaporozjjes.

Osa Ukrainat langes XIV ja XV sajandil Leedu vürstide, hiljem Poola-Leedu liitumise tõttu poola panide võimu alla. Raske oli ukrainlaste elu oma bojaaride rõhumise all, veel raskemaks muutus aga poola-leedu panide surve.

Vaesem kasakate kiht tõusis sageli üles panide-orjastajate vastu. Ukraina vaeste kasakate hulgast tõusis ka Stepan Razin, suur vene rahva juht võitluses bojaaride ja tsaari vägivalda vastu.

Suurimaks ja verisemaks võitluseks poola panide rahvusliku rõhumise vastu koondas Ukraina kasakad ja talupojad varakas kasakas Bogdan Chmielnicki. Ülestõus algas 1648. a. Karmilt karistasid ülestõusjad panisid rahvusliku rõhumise ja kurnamise eest. Kokkulepe, mille sõlmis poolakatega Chmielnicki ja milles poolakad andsid kasakatele suuri õigusi, ei parandanud kuigi palju rahva olukorda, sest neid rõhusid nüüd rikkad kasakad, ja ka poolakad ei pidanud kokkulepet, vaid jätkasid ründamisi. Nüüd sõlmis Chmielnicki

Moskva tsaariga lepingu Ukraina vastuvõtmiseks Vene alamlusse. Hetmanid ja kasakate vanemad said vabade kodanike õigused, mida nad poolakailt asjata olid nõudnud, talupojad vabanesisid panide orjusest, kuid ei pääsnud oma vanemate ja hetmanite rõhumisest. 1667. a. sõlmitud rahulepingu järgi alistati osa Ukrainat ühes Kiievi linnaga Moskvale, kuid alles XVIII sajandi lõpu poole Vene väed kuulsa väejuhi Suvorovi juhatusel vallutasid lõplikult kogu Ukraina.

Viimane kasakate ülestõus Venemaast lahtilöömiseks lõppes Peeter I ajal autonoomistide suure lüüasaamisega. Kasakaid juhtis selles võitluses reetlik hetman Mazepa, kes oli kutsunud endale abiks isegi rootslasi.

Ukraina liitmine tsaristliku Venemaa külge ei toonud olulisi parandusi Ukraina rahva ellu. Ukraina maid jagati tsaari lemmikuile ja mõisnikele, talupojad muutusid nüüd juba ukraina „panide“ pärisorjadeks. Kasakate eesõigused tühistati. Ukraina rahva elu polnud kerge oma looduslikult õnnistusrikkal kodumaal keset avaraid steppe, niite ja kirsiaedu.

Ukraina oli pikemat aega Vene riigi peamiseks ja tähtsaimaks viljasalveks; siit liikusid põhja poole terved voorid kuldset nisu, suhkrut, päevalilleseemneõli. Maapõues peitus siin suuri varandusi: sütt, raua- ja mangaanimaaki, elavhõbedat, mis on olnud otsustava tähtsusega maa tööstuslikule arenemisele. Donetsi orgu kerkisid XIX sajandi vältel tehased ja kaevandused. Saja tuhanded vaesed rändasid kõigist Venemaa nurkadest sellele maale, kuid nad sattusid sellega ainult ühest pärisorjusest teise. Karm eksploatatsioon tekitas alatasa revolutsioonilisi ülestõuse, mis aga tsaarivõimu poolt toorelt maha suruti.

1917. a. langes tsaarivalitsus. Ometi ei toonud see kohe vabanemist Ukraina töörahvale. Ukraina kontrrevolutsiooniline kodanlus ei suutnud loobuda oma hüvedest. Kui suur sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon pühkis troonilt Ajutise Valitsuse, sõlmis Ukraina kodanlus liidu algul Kaledini valitsusega, hiljem keiserliku Saksamaaga, kusjuures kodanluse eesotsas seisis algul Petljura, hiljem hetman Skoropadski.

300 000-lise sakslastest ja austerlastest koosneva sõjaväe vastu suutis Luganski luku-sepp Klim Vorosilov välja panna ainult väikese Esimese sotsialistliku väesalga. Võitlus polnud tasavägine. Kuid lõppeks haaras relvad kogu rahvas, asutati partisanide väesalku, kusjuures üht neist asus juhtima silmapaisteve nõukogude sangar, raudteelase poeg Nikolai Štšors, kes viis esimesed nõukogude väesalgad Kiievisse.

Pärast sakslaste tagasilöömist tuli Ukraina rahval veel paljugi kannatada „atamanide“ Petljura, Struki, Mahno, Angeli ja Šubi röövkäikude all, keda abistas Prantsuse-Inglise imperialism. Viimased võitlused Ukraina pärast peeti Denikiniga, kelle vastu võitlesid juba noore Punaarmee jõud, samuti Budjonnõi poolt äsja loodud ratsavägi. Sms Stalini poolt, kes oli määratud lõunarinde Revolutsioonilise sõjakomitee liikmeks, geniaalselt väljatöötatud plaan tõi Punaarmeele võidu. 1920. a. alguseks Ukraina oli puhastatud Denikini vägedest, kes põgenesid Krimmi parun Wrangeli tiiva alla.

Järgnes ainult lühike rahuaeg ja juba mõne kuu pärast tungisid läänest Ukrainasse Pilsudski leegionid. Lakkamatuist pealetungidest väsitatud maa ei suutnud kohe osutada küllaldast vastupanu ja mõnda aega Ukraina pidi taluma poola bandiitide toorusi. Appitulnud Punaarmee ja esimene ratsaväesalk andsid aga poolakatele nii purustava löögi, et need olid sunnitud põgenema kuni Varssavini.

Nii sündis Ukraina NSV. Tema territoorium (u. 445 000 km²), ehkki ümmarguselt kümme korda suurem Eesti NSV-st, moodustab väikese osa Nõukogude Liidust, kuid seal

O. Sahnovska

*Ukraina naise elu
Puugravitiir*

elab 39 miljonit inimest, üle viiendiku kogu Nõukogude Liidu elanikkonnast, ligemale nii sama palju kui Prantsusmaal. Neli viiendikku Ukraina elanikest on ukrainlased.

Enamik Ukraina maa-alast on viljakas tasandik, ainult siin-seal leidub väiksemaid kõrgendikke. Dnepri jõgi ühes oma veerikaste harudega jaotab maa kaheks. Ukraina põhjaosa on kaetud metsaga, siin kasvavad kuusk, mänd ja tamm. Lõuna poole hõrenevad metsad, algavad avarad rohtlad, nn. stepid, mis ulatuvad kuni Musta ja Aasovi mereni. Dnepri ja Dnestri jõgede vahel asub Volõõnia-Podoolia platoo, millest Dnepr on endale läbi murdnud karestikulise tee. Jõe vasemal kaldal asub Doni mäeahelik, mis aegamööda alaneb Aasovi mere poole. Põhjast piirab Doni mäerinna Donetsi jõgi. See Ukraina osa on metsa ja stepi segu. Sel avaral maa-alal, koheda mustmulla tasandikel ning haljendavais metsatihnikuis elab ukraina rahvas. Oktoobrirevolutsioonini oli see viljakas maa tõeliseks rikkuse allikaks ainult panidele ja mõisnikele igasuguseist rahvustest ja seisustest. Nüüd aga on Ukraina rahvas ise oma maa rikkuste valitseja ja kasutaja.

Ukraina on Nõukogude Liidu tähtsaim sõe-metallurgia baas, suurim raske-masinaehituse, keemiatööstuse ja elektrienergia tootmise rajoon. Ukraina on Nõukogude Liidu kõrgesti arenenud põllumajanduse ja toiduainetetööstuse keskus. Raudteed läbivad ristristi kogu Ukrainat, eriti tihe on raudteede võrk Donetsi jõe piirkonnas, nn. Donbassis.

Kogu maa on rahva omandus. Põldudel, kus veel hiljuti härjad laisalt sahka ja äket vedasid, töötab nüüd 90 000 traktorit ja umbes 30 000 kombaini.

Ukraina pealinn on Kiiev. On raske ära tunda endist Kiievit. Dnepr voolab nüüd graniitkallaste vahel, kaldale on rajatud park, on püstitatud Ukraina valitsuse palee, ehitatakse mälestussammast Leninile. Ülikooli vastas, ühe endise Euroopa võimumehe mälestussamba kohal, asetseb nüüd suure poeedi ja revolutsionääri Taras Ševtšenko mälestussammas.

Kiievi linn on olnud paljude sündmuste tunnistajaks, palju ajaloolisi sündmusi on seotud tema nimega. Varakult juba oli Kiiev kultuuritsentrumiks. Dnepri jõe voogudes ristiti 988. a. Vladimiri ukaasi põhjal kiievlasi. Mitu korda on linn põlenud, korduvalt vallutatud, rüüstatud, kuid ta ei hukkunud. Käesoleva sajandi alguses loendati Kiievis alles 250 000 elanikku, praegu elab seal aga umbes 850 000 inimest. Kunagi asustamata olnud linnaäärtes on püstitatud terved kvartaalid elumaju, tehaseid, ülikoolilinnake, teatrid, klubid ja koolid. Vana linna keskele on rajatud nelinurkne valitsusväljak. Samas kõrval ilutsevad Sofia katedraali kullatud kuplid, mis on ehitatud veel kuulsate bütsantsi meistrite poolt.

Arsenal on Kiievi uhkus; sajandeid kestnud meetripaksused Peetri kindluse müürid on täis kuulide ja mürskude jälgi. Paljud majad Kiievis kannavad ajaloolisi nimesid ja mälestustahvleid.

...Laboratooriumi tänavas elasid 1904. a. Maria, Anna ja Dmitri Uljanovid; nemad olid vahelüliks Kiievis asuvate põrandaaluste ja piiritaguse bolševistliku keskuse vahel.

...Ülikooli sammastiku juures avasid sõdurid kunagi tule valge-vene üliõpilaste demonstratsioonile.

Harkov — endine Ukraina vabariigi pealinn, on Nõukogude Liidu suurimaid tööstuskeskusi. Harkovi ülikool, asutatud 1804. a., on üks vanemaid vene õppeasutusi; tehnoloogia-instituut valmistab ette tehnilisi kaadreid, kes rakendatakse tööle Donbassi rajoonis. Käes-

T. Ševčenko

*Ukrainlane
Puulõige (1841)*

oleval ajal on linnas 32 000 üliõpilast, teaduslikes uurimisinstituutides töötab üle 2200 teadusliku töötajaja. Harkovi elanike arv, mis ei ulatunud üle 200 000, on kasvanud nüüd kolmekordseks.

Tööstuses on toimunud tohutu tõus. Ühtaegu vanade käitiste rekonstrueerimisega on soetatud uusi ettevõtteid. Stalini viisaastaku tulemusena tekkinud Harkovi traktoritehas on kogu Nõukogude Liidu uhkuseks. Iga mõne minuti möödumisel ronib konveierilt alla traktor märgiga „HTZ“ (Harkovi Traktoritehas). Samasse kõrvale on tekkinud maailma suurim turbageneraatorite tehas. On asutatud veel Molotovi-nimeline võimas masinaehitustehas jt.

Riikliku Tööstuse pilvelõhkuja, püstitatud 1934. a., paistab mitme kilomeetri kaugusele ja hämmastab oma grandioossusega.

Donbassist ütles Lenin: „See pole juhuslik rajoon, see on rajoon, milleta sotsialistlik ülesehitustöö jääb lihtsalt heaks unistuseks ja sooviks.“

Donbassi maa-ala on metsatu ja veetu. See maa-ala annab miljoneid tonne dolomiitkivi, mida vajatakse malmivalu juures, annab tulekindlat savi telliskivideks, valget savi ja raudkivi elektri-, portselani- ja fajansitööstuste tarbeks, merglit tsemendi valmistamiseks, fosforiiti, soola, kipsi, elavhõbedat jne.

Tähtsaim selle rajooni produkt on aga süsi. Donbassi maa-alal peitub 90 miljardit tonni kivisüüt.

Nõukogude Donbass on varustatud võimsa käesoleva aja tehnikaga. Mehhaniseeritud söekaevandused annavad praegu 95% kogu söetoodangust. Donbassis töötavad hiiglasuured metallurgiatehased, siia on asutatud suurimad Liidu masinaehituskäitised ja ümber ehitatud vanad vabrikud. Nende seas on kuulsamaid Vorošilovgradi veduritehas, Kirovi-nimeline tehas Gorlovkas jt. Tihe raudteede võrk katab Donbassi maa-ala.

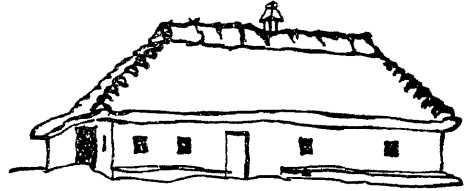
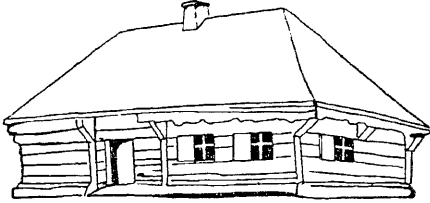
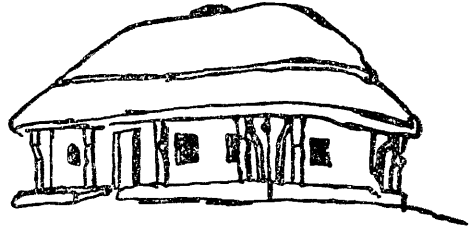
Ainuüksi teise viisaastaku kestel kasvas Donbassi linnade arv 14-lt 31-le. Igal aastal puhkab ja ravib end suvituspaiakades ja puhkekodudes kuni 100 000 mäekaevurit. Donbassis on 12 kõrgemat õppeasutust, 57 tehnikumi, 62 töölisfakultecti, üle 1000 klubi, 2000 raamatukogu, 1250 kinoteatrit ja 20 draamateatrit.

Pikka aega ja vaeva nõudis poollaostunud Donbassi tööstuse kordaseadmine. Raske oli Donbassi tööliste elu kodusõja kestel. Kuid Donbassi töölised teadsid, et nendele mõtleb ja nende eest hoolitseb iga päev sms Lenin isiklikult.

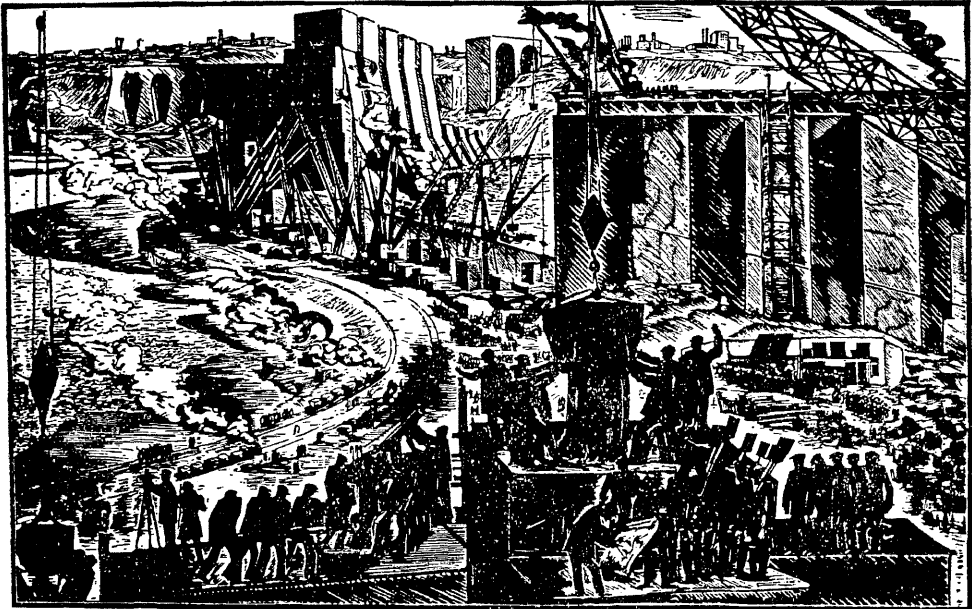
Lenin saatis Donbassi kogenud kommuniste, saatis tööliste toiduaineid. Ja tänu sellele abile suutsid Donbassi töölised edasi elada ja töötada ning võidelda oma õiguste eest.

1930. a. alates partei ja valitsus hakkasid korraldama Donbassi uutele tehnilistele alustele. Maa all kõmasid nüüdsest peale söekaevamismasinad ja vasarad, süsi veeti välja konveieril, hobuste asemele ilmusid kaevandustesse elektrivedurid.

1932. a. Gorlovka rajoonis asuva kaevanduse šahti nr. 1 söekaevur Nikita Izotov pani aluse liikumisele, mis kannab tema nime. Ta uuris hooliga sõelademetehitust, õppis täielikult valitsema sõeraiumistehnikat väikese vasaraga ning hakkas oma kogemusi õpetama nooremale kaevureile. Izotovi-nimeline liikumine on saanud üldrahvalikuks liikumiseks meie suurel kodumaal.

Vanade Ukraina talumajade tüüpe. Ülal talumaja Hutsulist (Lääne-Ukrainas) ja Bukoviinast; all talumaja Polesjest ja Dnepri paremalt kaldalt

A. I. Kravtšenko

*Dneprostri ehitamine
Puugravüür*

Ja kolm aastat hiljem samas Donbassis seni täiesti tundmatu söekaevur Stahhanov 1935. a. 30. augusti ööl raius välja kuue töötunni kestel 102 tonni sütt 6-tonnilise normi vastu. Teda abistasid töö juures veel kaks käikude kindlustajat. Stahhanov spetsialiseeris karmilt tööliste tööd; kaevur ainult raius, kindlustaja püstitas ainult tugesid. Stahhanov esitas ühtlasi küsimuse vanade töömeetodite muutmiseks, tehniliste normide läbivaatamiseks, iganenud tehniliste võtete kaotamiseks. Tekkis uus võimas stahhanovlik liikumine, mis on andnud Liidule tuhandeid töösangareid.

Vörsus uus sotsialistlik Donbass. Juzovka asundus, kus 1910. a. oli 48 000 elanikku, on kasvanud poolemiljoniliseks ja on nimetatud ümber Stalino linnaks; Makejevkas loendatakse praegu 240 000 elanikku, Gorlovkas 100 000. Silmanähtavalt kasvab iga päevaga Vorošilovgrad (end. Lugansk).

Vorošilovgrad kuulub Nõukogude Liidu lõunapoolsete eesrindlike tööstuskeskuste hulka. Siin asus tööle Oktoobrirevolutsiooni-nimeline hiiglatehas, mis suudab aasta jooksul välja lasta kuni tuhat vedurit. Vorošilovgrad on ühtlasi mäetööstuslike õppeasutuste tsentrum. Kõik need linnad, tehased ja šahtid kasvavad üha ja lähenevad üksteisele. Kõikjal ilutsevad peale muu puuviljaaiad, hiljuti lage ja veevaene rohtla on muutumas suureks viljakaks aiaks.

„Kommunism — see on Nõukogude võim pluss elektrifitseerimine.“ Lenin.

Pikki sajandeid jagasid karestikud Dnepri veed põhja- ja lõunapoolseks Dnepriksi. Polnud võimu, kes oleks suutnud oheldada jõe võimsat ja tormitsevat voolu. Dnepri karestikes murdus pilbasteks varjaagide venesid, kasakate lotje, Peetri-aegeid lootsikuid. Ühe sajandi vältel katsuti mitu korda Dnepri karestikke laevatavaks teha. Palju inimesi hukkus, kuid Dneprit ei õnnestunud vallutada.

7. veebruaril 1927 heisati karestike juures lipp: „Dneprostroi chitamine algab“. Bolševikud otsustasid luua maailma suurima elektrijõujaama Dnepril. 19. aprillil 1933 sõitis esimene aurik sujuvalt mööda vallutatud Dneprit. Jõgi oli muutunud laevatavaks. Seda oli suutnud hiiglaslik Dneprogesi (810 000 hj.) tamm, mis tõkestas jõe ja tõstis Dnepri veed 37,5 meetri kõrgusele. Tõstetud veed panevad liikvele võimsa elektrijõujaama turbinaid, mis annavad aastas rohkem energiat kui kogu tsaristliku Venemaa elektrijõujaamad kokku. Suurem osa sellest elektrijõust läheb reale käitistele, tema abil töötavad: alumiumitehas „Zaporožstalj“ — mis annab miljoneid tonne malmi ja terast; tehas „Kommunaar“, mis valmistab kombaine ja teisi põllumajandusmasinaid. Juhtmed viivad Dneprogesi elektrenergia Ukraina kõigisse nurkadesse.

Dnepropetrovsk, endine kubermangulinn Jekaterinoslav, on muutunud Liidu lõunapoolse osa metallurgiakeskuseks, samuti ka teaduse tsentrumiks. Linn asetseb Donbassi ja Krivoi Rogi vahel. Kümne tuhandet töölised valmistuvad siin ette auditooriumes ja laboratooriumes, et asuda juhtivaile kohtadele oma käitistes.

Zaporožje on esimene rajoon, kus on elektrifitseeritud paljud põllumajanduse piirkonnad.

Dnepri jõge pidi lõuna poole asub veel kaks suuremat keskust, mis on seoses Donbassiga — Krivoi Rog ja Nikopol. Krivožje varustab tänapäeval maagiga enamikku

metallurgilistest kombinatidest, kusjuures maaki veetakse Mariupoli sadama kaudu Kertši. Krivoi Rog on suur metallurgia tsentrum ja evib tähtsat kohta ka kolmandas viisaastakus.

★

Suuruselt on Dnepr kolmas jõgi Euroopas, ta läbib Vene Nõukogude Föderatiivset Sotsialistlikku Vabariiki, Valge-Venet ja Ukrainat, ta pikkus ulatub 2150 km. Nõukogude insenerid ja hüdroloogid töötavad „Suure Dnepri“ probleemi kallal: jõele kavatakse rajada juurdepääs Kaspia, Aasovi ja Balti merele, ühendada ta kanalite abil Põhjamerega. Pärast Dnepri rekonstrueerimist kerkivad soomülgaste asemele õitsvad aiad ning vesi kandub ka Donbassi, mis seni kannatab veepuuduse all. Grandioosne Dnepri ümberehitamise kava on üks tähtsamaid lülisid stalinlikus Nõukogude Liidu veeteede ümberehitamise plaanis.

Rohtlas, mitte kaugel Ingula jõest, asetseb UNSV looduslik park — kuulus Askania-Nova (Tšaplj). Juba kaugelt on näha silmapiiril suuri hobuste ja eri tõugu sarvloomade karju, parvedena kaameleid ja jaanalinde. Kõrgest stepirohust lendab parinal üles faasaneid, kes sädelevad päikeses oma ereda sulestikuga. Liuglennul tõusevad taeva alla kotkad. Sellele looduslikule pargile lähenedes on kuulda väga mitmekesiseid sulgloomade hääletsusi: siin lehvitab flamingo oma roosakalt helkivaid tiibu ja pesitseb egiptuse hani. Siin söövad rahulikult rohtu laamad, seebrad, põdrad ja antiloobid. Kõikjal on jahe, smaragdroheline haljendus, vesi — kuigi ollakse hüglasuures rohtlas, kus tavaliselt valitseb kõrvetav kuumus.

Looduslikus pargis töötab käesoleval ajal suur ja kogemus küllane zootehniline tõujaam. Siin uuritakse kõiki kariloomade tõuge, õpitud kogemused aga antakse omakorda edasi kolhoosidele, et tõsta sotsialistliku loomakasvatuse taset.

★

Odessa lahe sopis Musta mere ääres asetseb üks suuremaid ja kaunimaid Ukraina linnu — Odessa. Odessa sadam kihab elust. Laevad veavad siitkaudu välja vilja, metsa, autobusi, traktoreid, masinaid... Odessat ümbritsevad suvituskohad, kus igal aastal vedavad puhkust kümne tuhanded töölised perekondadega.

Mitte väiksem tähtsus sadamana on Nikolajevil, mis asub Bugi lahes. Selle linna läheduses asus muinasajal kuulus kreeka koloonia Olvia, põhjas asusid sküütide asulad. Nikolajevi laevaehitusdokid jäävad suuruselt ja tähtsuselt taha ainult Leningradi omadest. Nikolajevis töötab üks suuremaid Liidu laevachituskäitisi.

★

17. sept. 1939 partei ja nõukogude valitsuse käsul marsis Punaarmee üle Poola riigi piiri, et vabastada verevendi ukrainlasi nn. Lääne-Ukrainas panide rahvusliku ja majandusliku surve ikkest. See ülesanne teostati 1. oktoobriks.

Galiitsia nime all tuntud osa Lääne-Ukrainast oli kaua Poola valitsuse all ja kuulus 1772. aastast alates Austriale. Pärast Austria-Ungari riigi lagunemist 1919. a. kuulutati välja Lääne-Ukraina demokraatlik vabariik. Selle riigi iga ei olnud aga pikk. Ta langes Poola valitsuse alla. Poolaga Riias 1920. a. sõlmitud rahulepinguga loovutas interventidest ja kontrrevolutsionääridest piiratud noor Nõukogude Vabariik Poolale veel ühe osa Ukrainast, mis sajandeid oli kuulunud tsari-Venemaale.

Tume ja vilets oli ukraina küla elu poola mõisnike ikke all. Juba varsti pärast nõukogude võimu kehtimapanekut Ukraina lääneoblasteis hakkasid aga paranema Poola surve ajal löödud haavad. Suure sotsialistliku kodumaa armee andis 8 milj. ukrainlasele võimaluse astuda avarale poliitilise, majandusliku ja kultuurilise tõusu teele.

Eriti mahajäänud oli seni rasketööstus, käitiste tehniline varustus oli algeline, maa-põuevarad seisid kasutamata. Poola surve aastate kestel suleti 340 soolašahi, naftatoodang langes kolmandikuni endisest. Lvovi oblastis 25 000 talumajapidamist ei omanud üldse maad. Majanduslikule kitsikusele lisandus poliitiline ja kultuuriline surve. Kitsendusi tuli taluda ukraina keelel, kirjandusel ja koolil. Kui kogu Nõukogude Liidus peeti suure pidulikkusega suure ukraina luuletaja Taras Ševtšenko 125. sünnipäeva, oli Lääne-Ukrainas selle sündmuse tähistamine keelatud. Kogu Lääne-Ukrainas oli ainult 300 kooli, kus õpetus toimus ukraina keeles.

Lühikese aja jooksul on uuendatud ja ümber ehitatud käitised ning tehased. Ainuüksi Borislavis on uuesti tegevusse rakendatud 790 nafta-puurauku. Suurt tööstuslikku tähtsust omab rekordilise aja jooksul ehitatud Opara-Drogobõtši gaasijaam.

Suurt tööd tehakse söe, turba ja soola leiupaikade avastamiseks ja kasutusele võtmiseks.

Töötajad kasutavad laialdaselt oma õigust tööle. Ainuüksi Lvovi oblastis on 150 000 endist töötut leidnud endale tööd. Kuid veel rohkem on saavutanud talurahvas — talupojad on mitte ainult saanud maad, vaid ühtlasi ka põllutööriistu, hobuseid, lehma jne. On asutatud masin-traktorijaamu, luakse kolhoose, esimest korda on ilmunud talurahva viljasalvedesse teri.

Lenini-Stalini rahvuslik poliitika on andnud uut hoogu kultuurile, mis on rahvuslik vormilt ja sotsialistlik sisult. Esimesel nõukogude õppeaastal Ukraina lääne-oblasteis oli 6791 kooli, kus sai emakeelset õpetust 1 254 193 õpilast. Reorganiseeritud on Lvovi ülikool, kõrgemate õppeasutuste ukсед on avatud töölistele, talupoegadele, töötavale intelligentsile. Lvovis on avatud UNSV Teaduste Akadeemia filiaal ja 7 teadusliku uurimise instituuti.

Ukraina kunstile on avanenud laialdased perspektiivid — täis elu on uued teatrid, klubid, konservatooriumid, enesearendamise õpiringid. Maaliliste Karpaatide suvituspaigad ja sanatooriumid on avatud töötavale rahvale.

Vabastatud maa töörahvas armastab oma uut kodumaad. 24. märtsil 1940. a., kui toimusid valimised NSVL ja UNSV Ülemnõukogusse, andis kogu Ukraina töötav rahvas oma hääled kommunistliku partei ja parteitute bloki kandidaatidele.

Ning kasvasin ma võõral maal
ning võõrsil kannatusis raugen,
ja elu üksildasel ra'al
maailmas lähedal, ei kaugel
ma miskit paremat ei tea,
kui Dnepr ja kodumaa Ukraina . . .
Ent öeldakse, et seal on hea,
kus pole meid. Nii kodu aina
mul meeles mõlkus. Jalaast
viis häda-aastal kord mind sinna,
kus, väikest väetit inimlast,
mind hällitas ja hoidis ema, —
kus teda vaevas orjatöö,
kus kaua anus Neitsit tema,
kui stepis algas kirgas öö,
et mind ei tabaks saatus paha,
ning hardalt läitis küünlavaha
ikoona ees . . . Mu ema, hüva,
et ammu maas su haul rist:
neaks jumalat sa muidu vist
mu osa pärast.

Õudne, õudne
on elu selles külas siin:
muldmustaks muutnud palged piin.
Põud raostand rohelised aiad,
on pehkind elamute read,
kõntsrooste katnud tiigid laiad,
umbrohi väljal tõstab pead.
Kui põlend küla õhtueelne . . .
Maarahvas nagu poolemeelne
üksluiselt tammub selles soos,
ja lapsed vanadega koos! . . .
. . . . .
Ning ahastuses, pisar laugel,
taas tõttasin ma teele siit.

Maaorjusesse kõikjal viind
Ukraina pojad kodupinnal
julg panid ike, kuri liit . . .
Läind looja lootus maal ja linnas —
ja meeste muistne uljus kaob!
Ja kõrbend priiskajate tiivad,
neil kehvus väravale taob,
nad viimsed püksid panti viivad . . .

. . . . .
On kohutav, on õudne saatus
vaid rännata kesk kõrvemaid!
Ent õudsem elada Ukrainas,
kõik kuulda, näha — olla vait!

Ukrainast eemal, kodunt kaugel
näed tõelust nagu uneraugel:
nii õnnelik ja vaikne stepp,
mäeharjad, nende kohal Dnepr
kui laps, kes kosub piimast aina,
küll säreleb, küll väreleb
ta voos Ukraina.
Jõe kohal rohendavad aiad,
seal küla suur,
ja naerust kajab iga maja,
keeb kõikjal elust rõõm.
Tõepoolest selline võiks olla tõelus,
kui häviks õelus,
kui kaoks Ukrainast panid surve! . . .

. . . . .

Kos-Aral
1848

★ ★
★

Sealt kaugelt kostab Dnepri müha
ja ulub kurjalt tuulehoog,
puud hirmul kummarduvad üha,
mäeharjaks tõuseb võimas voog.

Vee kohal ripub pilveahel
ja mustab eemal vaikiv laas,
just nagu lootsik laine vahelt
kuu kerkib pilvist, vajub taas.
Veel kukk ei kire eemal talus,
ei kosta ükski kõla muu:
öökullid häälitsevad palus
ja vingub kaardus saarepuu.

★ ★
★

Ja kui suren, matke maha
mind Ukrainas kallis,
et ma puhkaks keset steppi
seal kurgaani vallis,
et siis laiu põlde, laasi
laotaks ees Ukraina
ja et võimsa Dnepri kohin
kostaks unne aina.

Ja kui jõgi sõjamõllus
kastund vaenuverre,
eemale Ukraina pinnast
kannab koolnuid merre:
jättes maha põllud, aasad,
hinges palvetunne,
tõusen taeva poole . . . Seni
jumalat ei tunne.

Matnud mulda, tõuske üles,
lööge kütked puruks,
kastes priiust kurjas veres,
et mind pain ei suruks.
Ning siis suures rahvaperes,
möödas ajang pime,
tuletage vaikseil sõnul
meelde minu nime.

Tõlkinud J ü r i Š u m a k o v

TARAS ŠEVTŠENKO MAALIKUNSTNIKUNA

JULIUS GENSS

Taras Ševtšenko sündis 9. märtsil 1814 Morintsõi külas Zvenigorodi maakonnas Kiievi kubermangus mõisaomanik Engelhardti pärisorja pojana. Juba väga varakult kaotab Taras oma vanemad. Taltsutamatu kirg kunsti vastu sunnib teda rändama ühe ikoonimaalija juurest teise juurde, kus ta loodab leida teenimis- kui ka õppimisvõimalusi.

Iseloomustades oma elu ikoonimaalijate juures ütleb Ševtšenko oma autobiograafias järgmist: „Esimene ikoonimeister kohtles karmilt mitte üksnes mind, vaid ka iga teist õpilast ja me vihkasime teda sügavamast südamepõhjast... See esimene hirmuvalitseja, kellega ma oma elus kokku juhtusin, äratas minus kogu eluajaks sügava põlguse ja viha igasuguse vägivalda vastu, mida üks inimene tarvitab teise suhtes...“

Teise ikoonimaalija juures: „Olen kolm päeva kannatlikult tassinud Tikatši jõest vett märke ja hõõrunud värvi plekitükile.“

Tung maalikunsti järele saatis Ševtšenko Hlibnovka külla, mis oli kuulus oma maalijate poolest. Ent pärast mõningaid asjatuid katseid ja olles kaotanud lootuse saada kas või keskpärasekski kunstnikuks pöördus noor Ševtšenko koju tagasi, et karjaseks hakata. Siin saatis valitseja ta varsti kööki tööle, kust ta kutsuti peagi toapoisiks noore mõisniku juurde. Kogu oma vaba aja veedab noormees joonistamisega, kogub lihtsaid pilte, kopeerib neid ning saab oma harrastuse pärast tihti karistada.

Kui Engelhardt siirdub 1832. aastal Peterburisse, võtab ta Ševtšenko kaasa. Mõisnik on vahepeal veendunud, et ta pärisorjal on kahtlemata andi maalimiseks, ja noormehe lakkamatuile palveile järele andes saadab ta Ševtšenko maalija-ettevõtja Širjajevi juurde neljaks aastaks tööle, sõlmides viimasega sellekohase lepingu. Võib arvata, et Širjajevi artell, kellele usaldati isegi selliseid suuri töid nagu Suure teatri seinte ja lae maalingud, oli Ševtšenkole heaks kooliks. Oma õigustelt oli ta aga edasi pärisori.

Ajal, mil Ševtšenko skitseerib üht kuju Suveaias, tutvub ta kunstnik Sošenkoga ja võtab temalt joonistustunde.

Sošenko nõuandel hakkab Ševtšenko maalima portreid akvarellis elavate mudelite järgi. Kord mõisnik juhtus nägema üht Ševtšenko tööd selle sõbra, oma teenri juures, ja see meeldis talle niivõrd, et ta laskis nüüd Ševtšenkot maalida portreid oma armukesist, makstes talle tasuks rubla pildi eest.

Sošenko tutvustab Ševtšenkot Kunstiakadeemia sekretäri P. G. Brüllovi, kes hakkab tundma huvi pärisorjast kunstniku saatuse vastu. Ta kõneleb loost ka Žukovskile ja mõlemad otsustavad pärisorja vabaks osta. Nad kõnelevad hinna üle mõisnikuga ja see nõuab orja eest 2500 rubla. Brüllov maalib Žukovski portree, mis loositakse eraloteriil välja. 22. aprillil 1838. aastal on Ševtšenko vaba mees.

Et Brüllov hakkas huvi tundma noore kunstniku vastu, siis peab oletama, et Ševtšenko oli juba elukutselist vilumust. Vististi oli Brüllov näinud tema tollest ajast pärit akvarelle kui ka pliiatsijoonistusi nagu „Noore naise rinnapilt“.

Samal aastal võetakse Ševtšenko Kunstiakadeemiasse vastu. Brüllovi lemmikõpilasena elab ta viimase ateljees ja tema kui õpilase juures võib märgata tugevat õpetaja mõju.

Pööre elus annab Ševtšenkole määratud võimalusi oma võimete ja ande arendamiseks ja ta arendab neid ka mitmekülgset kui maalikunstnik, luuletaja ning helikunstnik, ilmutades kõigil neil aladel erakordseid võimeid. Ilmuvad tema esimesed luuletused, ilmub poeem „Haidamakid“, millega ta paneb aluse uuele ukraina luulele.

Ševtšenko päevikust kuuleme ka tema esimesist kogemust luule alal:

„Oma esimesist kirjanduslikest kogemust võin ütelda ainult seda, et need said alguse samas Suveaias valgeil vaikseil õil. Vali Ukraina muus jäi kaua võõraks mu maitsele, mis oli elust virildatud koolis, mõisniku esikus, võõrastemajades ja linnakortereis; ent kui vabadus andis mu tundmustele tagasi esimeste lapsepõlvpäevade puhtuse — lapsepõlvpäevade, mis ma veetsin isa kehvas hütis, ta embas ja kallistas mind teiselt poolt.“

Peale puhtakadeemiliste teoste loob Ševtšenko ka puhtrealistlikke. Tema süžeed, mille cest ta saab hõbemedalid, „Võitlejad“, „Poiss, kes annab koerale leiba“ jt., on täiesti vabad akadeemilise žanri temaatikast. Tema autoportree (1840. a.) ja teised portreed tollest ajast tunnistavad selgel keelel, et ta on Brüllovi parimaid õpilasi nii psühholoogilise ilmekuse kui ka maalitehnika suhtes.

Kuivõrd Brüllov mõjutas Ševtšenkot, selle kohta kirjutab Ševtšenko ise: „Jäin tema oivaliste teoste ees mõttesse ja hellitasin südames oma pimedat mängumeest ning verejanulisi haidamakke...“ Oma rahvaluule aineile andis ta vastava vormi ka maalikunstis. Valmivad maalid „Katariina“ ja „Hamalea“ samanimeliste poeemide aineil. Maalis „Katariina“ on veel palju magusat-akadeemilist, ent sisult on ta selle aja kohta ebatavaliselt julge, sest ta kujutab rasedat naist.

1848. aastal leiame Ševtšenko jälle Ukrainast. Teda vapustab ebainimlik orjus, milles vaevleb Ukraina rahvas. „Oigas in nagu piinapingil,“ kirjutab ta. Samal ajal valmib tal ka „Maaliline Ukraina“. See teos märgib veelgi suuremat pööret realismi suunas.

Ševtšenko „Maaliline Ukraina“, mis on meie aja seisukohalt vaadatuna lihtsameelne, oli tol ajal kahtlemata midagi suurt oma demokraatlike taotluste tõttu: jutustada oma rahvale sangarlike eeskujude kaudu tema kuulsusrikkast ajaloost, rahva kombeist, looduse ilust, et tõsta seega oma rahva vaimu, tahet ja tema uhkust. Tõepoolest revolutsiooniline taotlus. Ta realism on lähedane Repini omale, ta on ideeküllane; rahvuslikke aineid on käsiteldud ilustamata, idealiseerimata. Et mainitud väljaande juurde pidid kuuluma ofortlehed, hakkab Ševtšenko uurima ofordikunsti ja et akadeemias oli see kunstiala unarusse jäetud, otsib ta eeskuju Rembrandtilt. Siit on pärit tema huvi Rembrandti valguse ja varjude probleemi vastu. Üksikuil lehtedel paistab eriti silma Ševtšenko oivalt arusaamine valguse ja varjude tähtsusest. Real žanripiltidel ja maastikel, mis on mõeldud mainitud väljaande jaoks, Ševtšenko kujutab pärisorjuses ägava Ukraina küla elu ja nende hulgas leidub ka haruldaset jõulisi maastikke.

Pärast akadeemia lõpetamist vabakunstniku kutsega 1845. aastal veedab Ševtšenko kaks aastat Ukrainas ringi rännates, tehes kaastööd arheograafiakomisjonile. Terve hulk tollest ajast säilinud joonistusi kõnelevad tema erakordselt jõulisest loodusetunnetusest.

Ševtšenko kujutab meisterlikult põldude tohutut avarust, ühendab maastikega žanripilte, pöörates neis maastikupiltides lõplikult selja akadeemilise kunsti võtetele ja seadustele.

Kaasaeglaste sõnade järgi ja jutustuste põhjal Ševtšenko, rännates ringi Ukrainas, igal pool — turuplatsidel, maanteedel, kõrtsides — jutustas külarahvale ja linnainimestele rahva jõust ja vägevusest, kõneles, et varsti ei jää Ukrainasse panide valitsusest jälgegi järele. Sellest ajajärgust on ka pärit tutvus ning lähenemine Kirillo-Methodiuse vennas-tusele, mis oli tol korral Ukraina rahvustunde ärkamise sümptoomiks.

1847. aasta aprillis areteeritakse Ševtšenko kellegi üliõpilase pealekaebamise põhjal tema suhete pärast tolle liberaalse Ukraina organisatsiooniga.

Juba Peterburis viibides oli Ševtšenko tutvunud revolutsionääride pörandaaluse ringiga, oli lugenud ja tundis vene demokraatlike kirjanike teoseid. Kõigist ühingu liikmeist määratakse Ševtšenkole kõige valjem karistus. Tema süü seisab tsaarivalitsuse silmis peamiselt selles, et ta on „ässitavate ja häbematute luuletuste“ autoriks, et ta esineb alati kui pärisorjuse, tsaristliku korra vastane. Kohtuotsusele lisandas Nikolai I veel omalt poolt kõige valjema keelu: luuletajast maalikunstnik ei tohi kirjutada ega joonistada — „et temalt mingil viisil ei ilmuks ässitavaid või tõioliusid moonutavaid teoseid“.

Ševtšenko saadetakse lihtsõdurina Orski kindlusse Orenburgi üksikusse korpusse. Esimesil aastail jätkab veel Ševtšenko, oma tegevust alaliselt varjates, kirjutamist ja joonistamist, ent pärast kaebust tema peale pannakse ta 1850. aasta aprillis uuesti aresti „keelu vastu eksimise pärast“. Ševtšenko viibib enam kui pool aastat vanglais ja ta saadetakse veel kaugemasse paika, Novo-Petrovski kindlusse Kaspia mere äärde. Seitse õudset aastat veedab Ševtšenko seal lihtsõdurina kõige hullemate tsaristliku Venemaa kolgataguse oma-valitsuse esindajate hulgas.

„Mitte lubada inimesel tegelda kunstiga, millele ta on pühendanud kogu oma elu, see on kõige julmem karistus,“ kirjutab ta oma sõbrale Bogjanskile. „Kuus aastat on möödunud, kus ma vaevlen pliitsi ja värvideta! Häda ja veel kord häda!... Kui oleksin lurjus ja vereimeja, ka siis poleks võidud mulle hullemat karistust välja mõelda...“

Sellelaolisi traagilisi väljendeid kunstniku piinadest, igavesti rahuldamatust loomingu-tungist võib leida väga palju tema päeviku märkmete hulgast.

Kümnest õudsest aastast, mis Ševtšenko veetis asumisel, oli tal ainult kolm esimest aastat võimalus veel joonistada ja selle aja jooksul lõi ta suure hulga teoseid. Ent 1850.—1857. a. vaikib kunstnik. Sundasumisel loodud teoste hulgast äratavad tähelepanu tema Kirgiisi maastikud, stseenid kirgiiside elust ja seeria pilte, „Eksinud poja“ loo illustreeringud. Tema maastikke, mis osalt on maalitud akvarellis, osalt seepias ja rajatud varju ja valguse kontrastidele, läbib melanhoolne nukrus. Kirgiiside elu-olu käsitlevaist eskiisidest tundub, millise tähelepanu, millise armastusega Ševtšenko suhtub inimestesse.

Seepias joonistatud seeria „Eksinud poeg“ kujutab inimest, kes on välja heidetud inimeste hulgast, kes peab elama tsaristliku Venemaa kõige viletsamais oludes. „Nende kümne aasta jooksul nägin tasuta kõike seda, mida mõni teine raha eestki ei saa näha.“ Noil joonistustel on palju ühist Hogarti süüdistava kunstiga, nad on tulvil dramaatilist sarkasmi ühiskonna vastu, kuid ühtlasi ka tulvil sümpaatiat eksinu vastu. Seeria koosneb üheksast joonistusest.

Sundasumiselt pöörduv Ševtšenko Peterburisse tagasi kehaliselt kurnatuna, kuid seda revolutsioonilisemas meeleolus. Ta viha tsaristliku Venemaa vastu on aina kasvanud,

temast on saanud rahva tõelise revolutsioonilise meeoleolu väljendaja luules, ta on jäänud selleks ka oma kujutavas kunstis. Oma märkmeis 1857. a. 20. juulist nendib ta, et „kogu too sõnus väljendamatu mure, kogu alandus ja häbi on möödunud, nagu poleks see mind puudutanudki... Ükski joon minu hinges pole muutunud.“

Need rasked sundasumisel veedetud aastad, uus mõttetu arest Ukrainas matka ajal 1859. aastal, alaline politsei järelevalve, kõik see on murdnud taltsutamatu võitleja tervise. Ševtšenko sureb 10. märtsil (26. II) 1861. aastal. Ta laip viiakse vastavalt ta viimsele soovile Ukrainasse, kus ta maetakse Kanevis mäele Dnepri äärde.

Ševtšenko kui luuletaja suur tähtsus on jätnud varju tema kui maalikunstniku loomingu. Kui võtta arvesse kõik traagilised olukorrad elus, pärisorjuses veedetud noorus, kümme aastat sundasumist, siis peab ütleva, et tema kui kunstniku pärand on määratu, umbes 1000 pilti, akvarelli, joonistusi, kuni 40 oforti, illustratsioonid raamatuitele.

Ševtšenko oli realistliku kooli rajajaid. Mainitud vool on seni olnud peamiselt Venetsianovi ja Fedotovi nimedega seotud. Ševtšenko kunst on lüüks, mis ühendab vene realismi arengut mainitud kunstnikega.

Realistlik tendents Ševtšenko loomingus on tingitud tema vahetust kokkupuutest rahvaga. Nii luules kui ka maalikunstis on ta ikka ja alati väljendanud oma rahva mõtteid ja püüdeid. Armastades oma rõhutatud rahvast, südamest vihates kõiki rõhujaid on Ševtšenko hingestanud oma loomingut revolutsioonilis-demokraatliku hõnguga.

Ševtšenko ei tunnustanud kunsti, mis oleks olnud määratud vähestele. Sellest on tingitud tema tegelemine graafikaga. „Olla hea graafik tähendab olla kõige ilusa ja õpetliku levitaja ühiskonnas. Kasulik olla inimestele on graafiku ilusaim, ülevaim kutsumus! Kui palju uhkeid teoseid, mis on kättesaadavad ainult rikastele, oleks tuhmunud hämarais galeriides sinu imettegevate lõigetest! Kõigist ülevaist kunstidest meeldib mulle praegu kõige enam graafiku oma.“

Seepärast on kunstniku viimased eluaastad pühendatud ofortidele. Neisse lehtedesse on ta pannud kogu oma oivalise valguse ja varjude probleemi lahendamise oskuse, pannes mänglema valguse ja varju kontrastid.

Ševtšenko isikus on orgaaniliselt ja lahutamatu ühinenud kahe vennasrahva, vene ja ukraina rahva kultuur. Tema loomingut läbib kõrgeideeline rahvaste vendlus, tema luule annab jõudu kõigile rõhutuile ja on seda enam hinnatud Nõukogude Liidu õnnelike ja vabade rahvaste poolt.

Nõukogude Ukraina on püstitanud oma suurele poledile suurepärased mälestussambad Harkovis, Poltavas ja Kiievis. Kunstniku nimi on antud tehaseile, koolidele, kolhoosidele ja küladele. Kogu Nõukogude Liit pühitses 1939. aastal ukraina luuletaja-maalikunstniku 125. sünnipäeva.

Õõ enne lahingut

Poem Kirovist

All Kaspia stepp,
     mustaks kõrbend ning kühmlik.
 Kuid aed Kartalini
     on mahlades, õites ja kastes.
 Ees Eibata järved tarduvad raskelt,
 tuul hoogne Bakuust...
 See tuul, lüües laksuma rulluvaid lippe,
 murdlainena undab kui päratust suust.
 Siin kivide seas, siin kus väriseb roog,
 täis rahu on komandör Kirovi samm.
 Täis rahu
 just siia ta püstitas rändava leeri
 ja viskas lahingu lõhnadest imbunud burka
 just siia, kus sinkjas krudisev soolane soo - -
 see seltsimees, juht,
     komandör,
 kaim sõduri, kaevuri, sõber lesgiini, turkmeeni.

Ju pimeneb. Aeglaselt piirab patrull
 poolhämaraat avardund maad.
 On künkale tõusnud mõtisklev Kirov.
 All müriseb laine ja sihiseb liiv,
 ja palavik piitsutab kuivanud maad,
 maad kitsit ning ahtrat, soolakat maad,
 magnaatide, nafta, pankiiride maad...

Siis näeb ta:
     Ees Surahan
         üle Bargušet
     Gandžine välja —
 sääl savine maa, mis lame kui liud,
     kus onnide kerad ja kuubid

kui karbid, mis uneks ja söögiks,
kus rahvas on toores ja vilets,
kus lapsed sünnivad poris
ja roomavad selles kui siud,
kus hapendet juustu ja vatska
vaid liiva ja murega pooleks.
Siis näeb ta ärkavat sõnade sündi
all unustet hurtsiku varjus,
mis sajandeist tallatud põrmu,
mis hallitand just nagu seen.
Ta kuuleb, kui hääldama harjub
nii kangelt turkmeen;
ja sõnad on suured: „mandaat“,
„sovett“, „tribunaal“, „delegaat“.

Veel viirastub kaugelt
spiraali
tormine keeris.
Üks haavatud ohvitser viipab
meeltheitlikult viimases uhmas
ja kuuldub hämaras saklas
dašnaki mauseri hauget.
Siis vaid mussavadi papahha
kord huntlikult vilksatab puhmas.

Jäab maa kohal vaiksemaks lahing,
maa kohal, mis puuritud puruks,
kust kraaterid suunduvad alla,
kus sügavais rasvaseis ruumes
kesk oligotseeni kärsitult surub
ja ujub ja kuhjub bituumen.

Tõlkinud Bernard Kangro

TARAS ŠEVTŠENKO

MIHHAIL ZOŠTŠENKO

1. RAHVALAULIK¹

Kaasaeglased kutsusid Ševtšenkot „talupoegade luuletajaks“.

Ja see oli nimelt nii. Ševtšenko on tõepoolest talupoegade luuletaja.

Kõrge ilukirjanduse harrastajad, andes poeedile niisuguse nime, ei kavatsenud muidugi teha talle komplimenti. Vastupidi, sõnaga „talupoegade luuletaja“ väljendati pilget ja sõimu.

Paljud tolle aja kriitikud arvasid, et luule peab kasvatama rahvas peeni ja õrnu tundeid, peab külge pookima esteetilisi eluvaateid, tõstma rahva loojate endi tasemele, puhastama ning õilistama rahva keelt. Ševtšenko luules aga leidub selliseid koledaid, salongikaugeid sõnu nagu nagu, vats jne.

See šokeeris kriitikat ülimal määral. Peale selle Ševtšenko luule tundus olevat juba liiga sirgjooneline — luuletaja kutsus pärisorjuses talupoegi ülestõusule, võitlusse mõisnike, tsaari ja kiriku vastu.

Paistis, nagu haaraks siin luule endale võõrast ala. Ja sel põhjusel tolle aja arvustus ei tunnistanud Ševtšenkot tõeliseks poeediks. Isegi Belinski, kes oli Ševtšenkoga vaimult sugulane, naeris kibedalt ning kurjalt tema üle.

Ent see oli teataval määral mõistetav eksimus. Oli ju liiga uudne ning harjumata seda laadi talupojaluule.

Ševtšenko ei leidnud arvustuselt otsekohe hindamist, kuid selle eest teda hindas rahvas kohe alguses.

Tema esimene raamat „Kobsar“ avaldas lugejaisse ennekuulmatut mõju. See raamat, jõudes kodumaale, oli nagu lõhkev pomm — nii võimas, põrutav, harukordne ja mõjuv.

Talupojaluuletaja leidis otsekohe vastukaja rahva seas, sest ta oli tõesti rahvaluuletaja, rahva tõeline esindaja. Ta ei moonutanud rahva mõtteid ning tundeid oma isiklike lisan-ditega. Pigem ta tundesid langesid ühte rahva omadega.

Siin pole grammivõrragi võltsi, nagu seda oleks võinud tahtmatult olla mõnest teisest kihist põlvneval luuletajal.

Kriitik Dobroljubov, tänu oma hiilgavale mõistusele, oli neid väheseid, kes mõistis Ševtšenkot. Ta kirjutas temast:

„Taras Ševtšenko on läbi-läbi rahvaluuletaja, selline, nagu neid meil ei leidu.“

Dobroljubovil oli õigus. Enne Ševtšenkot meil polnud rahvale omasemat, massidele arusaadavat luuletajat.

Ševtšenkost sai rahva vaimuelu väljendaja. Kuid ta luule polnud üksnes ukraina luule. Ja mitte üksnes seepärast, et Ševtšenko ainekist polnud suletud Ukraina piiridesse, vaid

¹ Peatükk eluloost.

kuna ta ainestik oli lähedane ning vajalik paljudele rahvastele. Halastamatu inimesekurnamine, õigusetus, vägivald ning rõhumine oli mitte üksnes ukraina rahva sünge pärisomand.

Aga Ševtšenko oli mitte ainult rahva mõtete ja lootuste väljendaja. Temasse olid nagu koondunud kõik ukraina rahva vaimuomadused: ta võimsus, jõud, helge mõistus, õilis süda, mehisus, tarmukus, tahtejõud ja visadus.

Kogu oma eluga, kogu oma luulega näitas Ševtšenko, kui jõuline ja mehine võib olla inimene, kui äraostmatu ta võib olla, kui suur on inimese ausus, kui hirmus võib olla ta viha ja vankumatu ta püüd vabadusele ning rippumatusele.

Kogu oma elu ning tööga ta näitas, missuguseid hiiglaslikke tõkkeid võib kõrvaldada inimene teelt oma sihi taotlemisel.

Ševtšenko elu — see on lugu sellest, mis on kunst, kui suur ta on, missuguseid takistusi ta võib võita ja millist kartust tekitada vaenlastes.

Näis, nagu oleks kõik selleks kuhjunud, et Ševtšenkost ei saaks luuletajat ega maalikunstnikku. Viletsus, orjus, mõisniku tujud takistasid teda algul oma sihte saavutamast. Siis, kui kõik need takistused olid ületatud, sulges riik ise luuletajale tee.

Aastaist vanglas ja asumisel ta oli kehaliselt murdunud, aga oma kunsti eest ta võitles elulõpuni. Oma elu lõpuni ta jäi selliseks, nagu ta oli olnud alati, — leppimatuks ja julgeks.

Ja see on nii imeline, et mul on isegi raske ütelda, mida peaks kõrgemalt hindama, kas ta luulegeeniust või ta imetlusväärset mehisust.

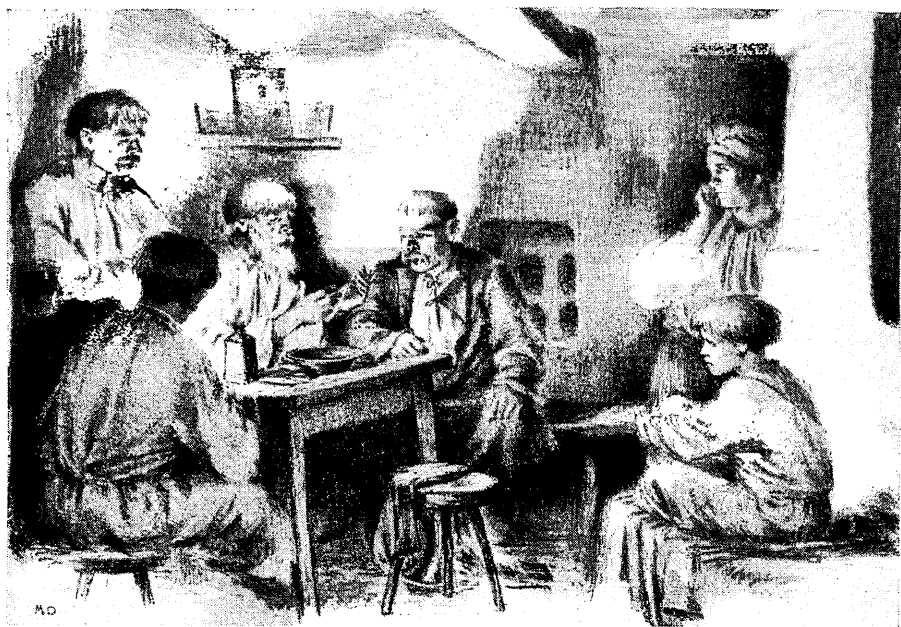
T. Ševtšenko

Tundmau mehe portree (1857)

T. Ševtšenko

A. A. S... portree (1857)

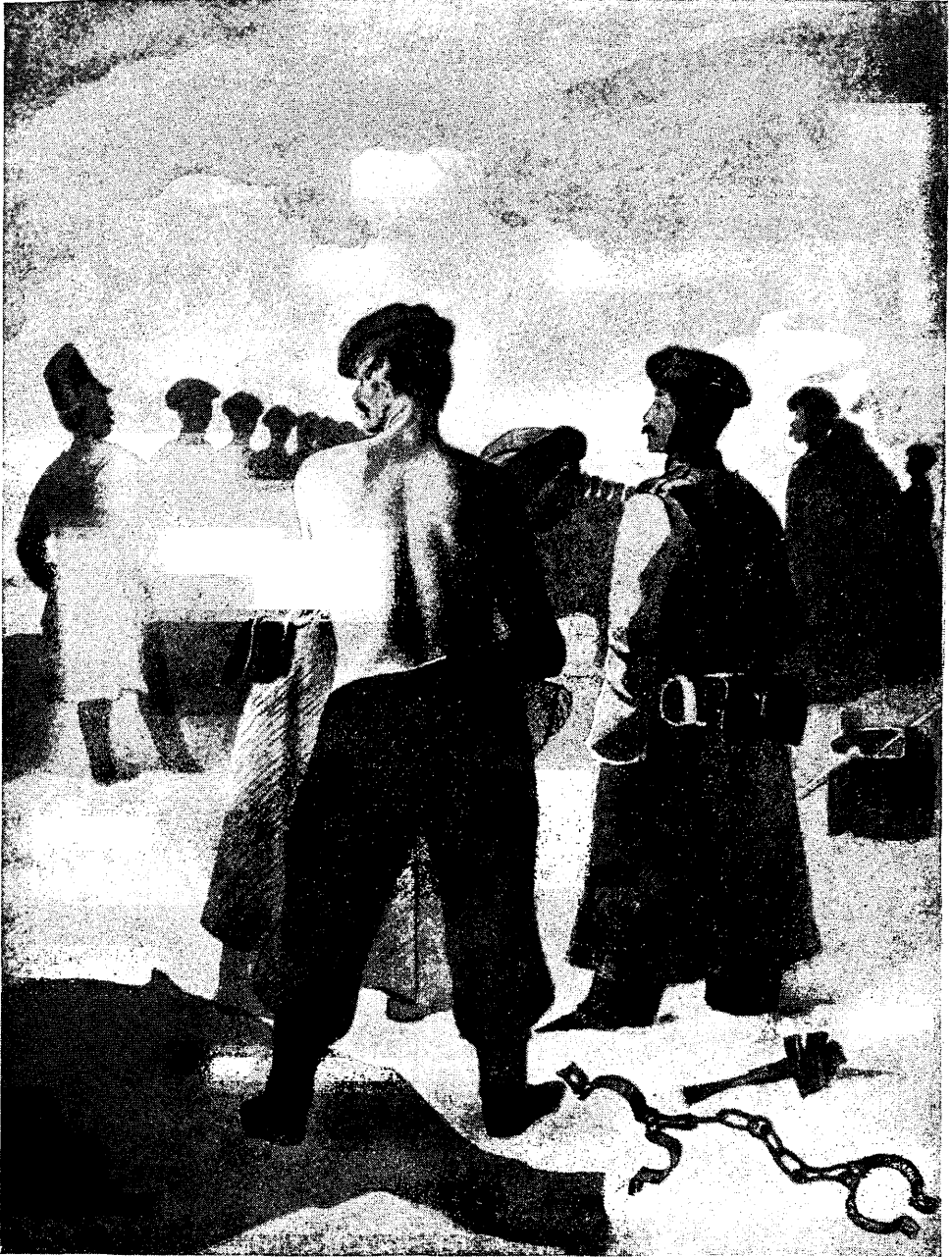
M. G. Deregus

Üäike Taras kuulab vanaisa jutustust haidamakkidest

U. I. Kassian

Ševtšenko talupoegade keskel

T. Ševtšenko

Karistus

Rahvakohus

POEEDI SURM

NATAN RÕBAK

Seal, silmapiiri taga, kus vettinud taevas ühineb vahutavate merelainetega, kus hoovab piimjat udu, — seal on juba ammu päev, ent siin Neeva kaldail on veel öö. Ja ei tea, millal saabub lõpp sellele ööle.

Vana voodi nagises juba iga liigutuse puhul, kuid haigel ei piisanud jõudu lamada vaikselt. Katnud silmad peopesaga, ta vaatles läbi sõrmede oma kehva eluruumi. Küünlad pronkslühtreis põlesid vilkuva tulukesega ja fantastilised varjud hüplesid seintel, kadudes kuhugi lae alla. Oö ei möödunud ikka veel. Külm Peterburi öö, täis muret ja kannatusi. Milliseks lohutuseks oleks uni!

Ta sulges laud. Vaat seal kaugel Dnepri kohal voogab nurmena sinendav taevaookean, laiudes kõrguste poole, ja jõe kohal kerkib kõrge Mungamägi, mille ümber lehvivad rahvalaulud, udused muinasjutud, ammune kuulsus. Ta seisis sellel mäel, tugev ja õlakas, hoides kätega laia vihmamantli hõlmu. Tuul puhus ta ümber, nagu surudes teda oma nähtamatu rinna vastu ja sosistades kõrvu võlusõnu. All jõe kaldal sammus paljasjalgne talumees, ajades härgi, kes vedasid pikka, nagu too päevgi, heina-koormat. Ja talle meenusid ta vennad ja õed, meenus Kirillovka, selle kuumusest kurnatud laiade põldude kurbus, ja too mälestus pani janunema, pani unelema lahkemast saatusest.

Tuul kohises pajudes. Taevavõlvil lehvisid mustjassinised pilved. Ta istus murule, asetades käed põlvede ümber. Istus nii — ei tea kui kaua — hõljutades end edasi-tagasi ja ohatas. Päike ujus taevavõlvil, häälitseisid väsimatud vutid, pilved üha kasvasid silmapiiril, ja Dnepri peegelsiledade vete kohal karjus üksildane kajakas. Kos-Aralil ta oli näinud sama kajakat. Sama tiivalööök, samad mustad täpid rinnal. Ja niisamasugune — teadmata kellele suunatud — kaeblik kisa. See on tema, ta vana tuttav, kes rõõmustas teda ta üksildasil päevil, kes nuttis koos temaga südametü, karmi saatuse üle.

Ta sulges silmad ja nagu mingis uimas ta puuris sõrmed maasse. Äkki ta sõrmed eraldusid maast, käed tõusid tahtmatult kõrgele ja kõigest jõust virutas ta nüüd rusikatega vastu maad, nagu oleks see ainus süüdlane kõiges...

Tuim valu läbis keha. Haige tuli meelemärgusele ja, varjamata oma nõrkust, ta murdis sõrmi ahastuses ja jõuetuses, ning mööda ta õõnestunud põski jooksid ojadena pisarad, nagu sügisesel vihmasajul veenired mööda aknaid.

Taras püüdis tõusta, ent raske oli hingata, rinnus keegi nagu nuttis, nuuksus ja oigas. Ta naeratas kurvalt ja pühkis väriseva peopesaga pisarad silmist.

Ukse taga trepiastmed nagisesid tuttavlikult, keegi tuli üles teisele korrale. Taras rõõmustus ja laskus selili padjule, oodates läbematusega ukse avanemist.

Sammud vaikisid. Kostis summutatud ja segast kõnelust. Keegi rääkis alumisel korral ja vastusena kostis arst Bari hää, mis kõlas juba ukse tagant. „Ei, ei, ei tohi. Mis sul arus on? Aja ta minema!“ Ja samal hetkel kriiksus uks. Bari astus tuppa, naeratus punapõselisel näol.

„Tervist, Taras Grigorjevits, tervist. Kuidas käsi käib?“

„Täna,“ vastas Taras ja imestas oma hääle kõlavuse üle. „Täna,“ ütles ta veel kord nagu kontrollimiseks. „Keda te sealt minema ajasite, mu päästja?“

„Ah niisama... Tühi asi...“

Arst istus voodiservale ja võttis Tarasi käe oma külma pihku.

„Vaata, kui oleksin kodus, küll ma siis juba paraneksin,“ lausus haige mõtlikult.

„Plaastrit. Veel kord plaastrit. See kergendab kindlasti.“

„Ei kergenda,“ raputas haige lootusetult pead. „Nihkuge lähemale, kallid tohter, veel lähemale...“

Bari istus päris lähedale.

„Kas usute, et saan terveks?“ küsis haige siiralt, asetades oma rasked käed arsti ümmaratele õlgadele. Ja ootas.

Bari ei vastanud. Kehitas õlgu, nagu tahtes vabaneda käte raskusest. Lausus siis, kahtlusega hääles:

„Veetõbi. See on arstitav, ta on ju ainult kopsudes...“

„Ei ole tõsi. Ma ei parane. Suren kindlasti...“ ütles haige, võttes käed arsti õlgadelt ja laskudes padjule. Nii ta jäi lamama, pööramata millelegi tähelepanu, otsides rahu unelmais. Ja need tungisid peale nagu Dnepri suurveesi.

Bari askeldas haige ümber, pani talle esmalt hariliku, siis sinepiplaastri. Avas õhuakna. Teispool tänavat, laternatulba juures, istus toosama inimene, sõdurimüts peas ja komps käes.

„Kangekaelne kurat,“ kirus arst endamisi. „Ütlen Prohhorile, et ta teda mingi hinna eest sisse ei laseks...“

Inimene laternatulba juures istus laudkõnniteel, lootusetult põrnitsedes enda ette, ja suitsetas sigaretti, hõõrudes aeg-ajalt käsi.

Haige nagu suikus. Prohhor avas ukse, ulatas kirja. Bari luges seda kaks korda. Naeratas siis rahuldatult. Astus voodi äärde. Taras Grigorjevitš avas silmad.

„Mis on?“

„Kiri Poltavast...“

„Täna. Peavad ikka meeles,“ lausus liigutatult ja vaikis taas.

Bari eemaldus kikivarbail. Kustutas küünlad, jättes põlema ainult ühe.

„Lähen nüüd. Tunni aja pärast tulen tagasi,“ lausus, ent vastust ei tulnud.

„Uinus magama. Tore,“ mõtles arst rahuldatult ja väljus uksest. Jooksis alla nagisevast trepeist. Tõmbas selga sineli ja kindaid kätte pannes õpetas Prohhorit:

„Sidrunivett. Võib ka sinepiplaastrit. Kui märkad halvenemist, tule mulle järele.“

Prohhor noogutas pead, ulatas silindri.

„Siin keegi sõdur püüab kokku saada... Ära lase... Ära lase, kuuled?“

„Juba eilsest saadik püüab... Ütleb olevat oma kandi mees,“ püüdis Prohhor seletada.

„Mis veel... Aja ta ära ja asi sellega. Ei tohi ärritada Taras Grigorjevitši.“

„Aga kuidas temaga lood on, härra?“ küsis Prohhor, vaadates arstile silma.

Arst vaikis. Tõukas siis rusikaga ukse pihta ja kadus, lastes kotta külma õhujoa.

Prohhor istus kastile, mis oli rikkalikult kaunistatud säravate triipudega, ja kuulatas, kas ei hüüa teda tuttav hääl ülemiselt korralt. Siludes halli habet, Prohhor mõtiskles halastamatust inimsaatuses, mis ei arvesta kedagi ega midagi.

Keegi tõmbas aralt ust. Prohhor avas. Lävele ilmus sõdur.

„Ei saa. On sulle juba mitu korda öeldud. Küll on häda sinusugusega!“ Prohhor tõmbas ust enda poole. Ent sõdur pani öla vastu.

„Lase sisse, isake. Las ma tulen siia, kuidu pääseb külm sisse, aga tema on haiglane, temale on külm kahjulik...“ Sõdur rääkis seda kiirelt, üha rohkem trügides kotta.

„Ma istun,“ ütles ta ja laskus taburetile. „Sina ära kurjusta, ma räägin sulle kõik ära, kuidas on, ja siis sa mõistad...“

„Vaat kus veel inimene, vaat kus neetud hing!“ raius vastu Prohhor, ise aga oleks meeleldi kuulanud tundmatu jutustust.

Sõdur tõmbas hinge, nõõpis lahti sineli, võttis mütsi peast.

„Asi on, vennike, selline. Jah . . .“ lausus ta ohates, ning otsis välja kulu-
nud tubakakoti, ent Prohhor peatas teda, näidates käega ülemisele korrale.

„Minagi ei suitseta. Taras Grigorjevitšil on raske hingata, õhku on vähe.“

„Prohhor! . . .“ kostis ülalt.

Vanamees sõõstis trepist üles.

Taras Grigorjevitš istus voodis.

Akende taga hõljus hall udulinik ja toas valitses pilkane pimedus.

„Kellega sa seal kõneled?“

Prohhor oli kimbatuses.

„Vaat seal on keegi sõdur,“ ütles ta, „soovib teid näha, ütleb olevat oma
kandi mees . . .“

„Kutsu ta siia.“

„Vahest ei maksa, arst keelas ära . . .“

„Põrgu mine oma arstiga . . . Kutsu kähku sõdur siia, Prohhor! Ja liigu
pisut rutem . . .“ Haige nihutas end. Prohhor ehmus. Ta laskus alumisele
korrale ja tuli varsti tagasi ühes sõduriga.

See oli end juba kojast vabastanud sinelist ja seisis nüüd eemal, vanas
kulunud sõjameherüüs, käed sirgeina piki keha.

„Kas tunnete mind ära, Taras Grigorjevitš?“

„Jumaluke! Kuidas ma sind ei tunneks, Kirill, mu tuvike, tule lähemale,
tule . . .“

„Tulen külma käest . . . See on ohtlik.“

Siiski ta astus veel mõne sammu edasi ja istus otse põrandale, vaadates
haigele näkku. Too hõõrus ärritunult käsi ja vaatles raskelt hingates Kirilli
vananenud ja vaevatud nägu.

Mälestusse kerkisid kauged möödunud päevad ja seal hulgas ka tubli
Kirill, kes teadis tuhandeid muinasjutte, legende, laule. Vaat milline oli
Kirill! Ööd — kus magati koos ühise sineli all ja unistati, kuid nii, et all-
ohvitser, kurivaim, ei kuuleks, ja räägiti südamelähedasist asjust . . . Kirilli
saapasääres või põues varjati luuletusi sama allohvitseri eest.

„Vanaks oleme jäänud mõlemad, kallis sõber.“

„Targemaks oleme läinud,“ vastas Kirill ja ta hääl värises. „Sinu kuul-
sus, Taras, levib kõikjal, suur kuulsus, see on nagu kotkalend . . .“

„Mis aitab kuulsus, eluiga ei jätku . . .“

„Sinu eluiga on vägivaldselt lühendatud,“ ütles Kirill ja pigistas hambad
kokku. Ta vaikis, nagu varjates mingeid salapäraseid, neile mõlemale
ühiseid mõtteid.

Prohhor seisis liikumatult, nagu oleks ta kinni kasvanud uksepiida külge.

Tuul kolistas aknalauke ja koputas ruute, nagu kutsudes kedagi, udu aga

roomas mööda katuseid, kattes nagu igaveseks kõrge sinise taevavõlvi inimeste pilkude eest. Kibedus tõusis kurku.

„Lähen tagasi kodukülla,“ rääkis Kirill, vaadates Tarasile näkku, „viin sinult tervitusi su kodumaale...“

„Kui lähed Kanevist läbi,“ katkestas teda Taras, „mine Mungamäele. Ja kui siis maailm avaneb igast küljest sinu ees, siis tuleta ka mind meelde, ära unusta.“

„Oled mul südame läheduses,“ vastas Kirill, kohmetades ülisuurest hellusest, ja, avanud mundri, tõi põuest nähtavale kulunud köites raamatu, avas ja näitas Tarasile.

„Oled mul südame läheduses, Taras,“ kordas Kirill. „Su „Kanneldaja“ on mul alati kaasas, ta on mul peas...“

Taras Grigorjevitsš eemaldas tõrkuvate sõrmedega pisara, mis tumestas ta silmi.

„Ma väga tahaks rääkida, väga tahaks, aga ei jaksa.“

Vaikis, ja seda vaikust austasid — Kirill põrandal voodi ees ja Prohhor ukse juures.

„Kuldne stepp on sinu ees lahti, õitsvate pärnade magus lõhn, Volga, Dnepr, mered ja ookeanid, kogu maailm... Eh, Kirill, Kirill...“

„Need alatud on su eluiga vägivaldselt lühendanud,“ lausus Kirill tigevalt ja ähvardas kedagi ebamääraselt. Ta jäi vait, tõusis siis püsti:

„Mu tee on pikk, pean hakkama liikuma.“

Ta leiutas selle ettekäände, et lahkuda, tundes, kui ta veel hetke kauem istub, siis hakkab ta tingimata nutma, kibedalt, suure häälega, siis ei saa ta enam kuidagi maha suruda kibedust selle suure ülekohtu pärast, mis on tehtud Tarasile.

Ta lähenes voodile, kummardus haige kohale. Nad embasid ja suudlesid teineteist ning siis, heitmata pilkugi kõrvale, Kirill väljus kiirelt, ruttas trepist alla, tõmbas ühe ropsuga sineli selga ja lipsas uulitsale.

Prohhor väljus kohe pärast Kirilli. Haige jäi üksinda. Lamas avasilmi, vaatas ettepoole, nagu mööduksid hallil määrinud seinal pildid minevikust.

Mis küll lohutaks ja rahustaks? Vaatas ümber. Ei kedagi. Tühjus. Halituselõhn. Üksindus. Võib-olla oleks parem... kui naine oleks siin, põlvitaks vaibakesel, käes tuhmunud pühapilt, kui nutetud silmadega lapsukesed sädistaksid, kui ukse taga — sugulased peaksid nõu notariga... Tühi kõik, pole naist, pole lapsukest... Notar... Sugulased — pärisorjad, millist pärandust neile jätta? Naeruväärt. Kirill ehk... Hoiab südame läheduses... Peab meeles. Viib mu „Kanneldaja“ kodukülla. Õhtuti loeb seda hüti esisel. Poolsõõris istuvad siis ta ümber naised, toetades põski mullas-

tele kätele, samas on vanakesed, lapsed põlevate silmadega. Ja Kirill tõesti võib-olla heidab juuksetuti laubalt, avab raamatu... Loeb...

Ja hüttide kohal, pärisorjade peade kohal, kogu laia maailma kohal helgib tähine taevatelk ja tuul kahiseb pilliroos, kägu kukub metsasalus, härjad veavad stepiteedel raskeid viljakoormaid, sametise Neeva kohal kerkib taeva poole Admiraliteedi tornitipp. Ja kõik, kõik kestab edasi, ainult mina kaon, ent võib-olla siiski, ei, või siiski... Ja isegi märkamata, mõteldes Kirillile, ta lausus:

„Matnud minu, tõuske üles,
lööge kütked puruks...“

„Kas kutsusite? Või näis see mulle nii?“ küsis Prohhor, ilmudes uksele.

„Ei, ei, ma niisama...“

Taras Grigorjevitš pühkis väriseva käega laubalt higi.

„Kui pime... Kas on päev või öö?... Ma arvatavasti magasin,“ vabandas ta end Prohhoril ees.

„Öö on, Taras Grigorjevitš, hommik saabub varsti...“

„Mul nagu läks kergemaks, sain rõõmsamaks. Kirill tegi head meelt...“

„Noh, siis on kõik hästi, Taras Grigorjevitš, suurepärane... Jooge koort, see parandab kõik haavad.“

„Aitäh, sõbrake, küll joon.“ Ta jõi heameelega klaasi külma koort ja tundis tõeliselt mingit kergendust. Kui mitte muud, siis vähemalt palavik, mis hoidis kammitsas kogu ta keha, alanes. Talle näis, et ta saab liikuda, ja kui ta nüüd tõesti tõuseks voodist ja saaks käia, siis see on hea tunnus, siis ta, kurat võtku, loeb veel ise kodurahvale oma luuletusi, siis ta... Aga kui prooviks? Mis?... — vilksatas mõte läbi ta peaaaju.

„Prohhor, korralda tuba, ma lähen niikauaks alumisele korrale,“ ütles ja sirutas jalad voodist välja. Visanud palitu õlgadele, ta tõusis ja hakkas minema. Käsipuust kinni hoides laskus ta pikkamisi trepist.

Rahulikult, nagu ei oleks tal midagi viga, astus ta töötuppa. Peatus molberti ees. Laual, toolidel vedelesid värvid ja pintslid, seina ääres seisid lõpetamata maalid.

Heitis pilgu aknale. Selle taga varitses sinendav Peterburi öö.

Äkki nagu oleks välk käristanud kaheks öise pimedusloori, pimestades ta silmad; ta karjatas, haaras ühe käega südamest, teise sirutas välgu suunas.

Ja kukkus kummuli.

Saartel kestis veel veebruariöö, ent kaugel silmapiiril, raskete tumedate pilvemürakate taga, helkis juba koit.

UKRAINA RAHVAKUNSTIST

VÄLJAVÕTTEID SAMANIMELISEST KOGUTEOSEST

Mie ehitame proletaarset kultuuri. See on täiesti õige. Kuid õige on samuti ka see, et proletaarne kultuur, oma sisult sotsialistlik, omandab erinevad vormid ja väljusviisid eri rahvaste juures, kes on kaasa tõmmatud sotsialistlikku ülesehitusse, olenevalt keele, olude jne. erinevusest. Proletaarne oma sisult, rahvuslik vormilt — selline on see üldnimlik kultuur, mille poole suundub sotsialism. Proletaarne kultuur ei kõrvalda rahvuslikku kultuuri, vaid annab sellele sisu. Ja vastupidi, rahvuslik kultuur ei kõrvalda proletaarset kultuuri, vaid annab sellele vormi...“ (J. Stalin, Idamaa rahvaste poliitilistest ülesannetest. Väljavõte kõnest KUTV üliõpilaste koosolekul 18. mail 1925. a. „Вопросы ленинизма“, lk. 137, Partizdat, 1933.)

Ukraina rahva ajalugu on lakkamatu kangelaslik võitlus rahvusliku vabanemise, vabaduse, oma kultuuri eest.

See ukraina rahva kangelaslik võitlus ilmneb selgesti ka Ukraina kõigi möödunud sajandite kunstis.

Tänapäeva rahvakunstis, tema eredais, värvikais kujutusis kajastub pidulik ja rõõmus võidulaul — laul Suure sotsialistliku revolutsiooni võidust, mis tõi ukraina rahvale rahvusliku kultuuri õitsengu ja õnneliku, vaba elu. Ukraina kunstis peegeldub kui peeglis leninlik-stalinliku rahvuspoliitika võit.

Enne revolutsiooni mures ja vaesuses elanud ukraina talupojad ei saanud kaunistada oma valgeid taresid toredate dekoratiivsete kangastega. Ent lihtsaile kodukootud lõuendeile tikkisid nad suure meisterlikkuse ja peene kunstilise maitsekusega keni mustreid, kirjasisid fantastilise ornamendiga oma onnide seinu seest- ja väljastpoolt, õmblesid ja kudusid dekoratiivseid „rušnikuid“, ilustasid maaliliste joonistega savinõusid. Peened kunstilised tikandid ja lillelised kangad on olnud alati ukraina rahvusriide raudvaraliks osaks.

Ukraina rahvakunstil on suur ajalugu. Erakordselt koloriitne ja mitmepalgne, see kunst on laialdaselt tuntud ka väljaspool Ukraina piire. Ta kunstiline keel on väljendusrikas ja ilmutab suurt loodusearmastust, elurõõmu ja ta loojate sihhipüüdlust.

Juba vanasti oli Ukraina kuulus oma elu-oluste kunstitoodetega. Rikas ja värvikas Ukraina loodus — mõõtmatud lõunamaa stepid, metsad, õitsvad aasad, maalilised orud, veerikkad veed — ukraina avaruste kogu maalilisus oli rahvakunsti loomingu ammumatuks allikaks, andis tohutu hulga motiive rahvataidurite loovale fantaasiale, viljastas elu-oluste kunstitoodete mitmekesisemat ornamentikat.

Rikkal maal oli anda oma toorainet elu-oluse kunsti igasuguste alade jaoks: villa, lina ja kanepit kasutati vaipade, kangaste ja väljaõmbluse jaoks; mitmearvilise savi tohtud lademed andsid toredat toorainet kunstilise keraamika jaoks; väädid ja õled olid punumismaterjaliks; eredavärvilised lilled ja taimed andsid oivalisi, igatoonilisi ja -varjundilisi värve.

Oma elu-olu kaunistamiseks löid nimetud, ukraina külades üleskasvanud rahvataidurid terve algupäraste ornamentide varasalve. Ornament anti edasi põlvest põlve, ja igas oblastis, igas rajoonis ja koguni üksikutes Ukraina külades juurdusid oma traditsiooniliselt, teatavat paikkonda iseloomustavad kaunistused.

Ukraina, poola, vene mõisnikud, kes hoidsid Ukrainat pärisorjuse ikke all ja ekspluateerisid ukraina rahva rikkusi, haarasid enda kätte ka ukraina rahvakunsti hindamatud aarded. Nad muutsid rahva meisterlikkuse kõigepealt kasuteenimise allikaks. Igas, ka koguni väikeses mõisas loodi vaiba-, kudumis-, väljaõmblustöökojad, kus töötasid osavad meistrid-pärisorjad. Suurtel töökodadel oli tihtilugu tööstuslik iseloom. Pärisorje-meistreid osteti ja müüdi kui loomi, kui asju.

Mõisnikud hukutasid rahva loomingut mitte ainult julma ekspluateerimisega, vaid ka sellega, et nad püüdsid peale suruda rahvale talle täiesti võõrast maitset. Ent kodus, enda jaoks, meister lõi tarbeesemeid ja ilustas neid oma, traditsioonilise ornamendiga. Eriti silmatorkav on erinevus rahvusliku ja laenatud stiilide vahel ukraina vaipades, mis vastavalt lillalise ornamendi kompositsioonile ja käsitlusele ilmselt jaotusid „pani-“ ja „külavaipadeks“.

Paikkonnis, kus rahvakunst oli enim levinud, kujunesid kunsti-tööndused. Nii tekkisid Ukrainas huvitavaimad rahvaloomingu kolded — Rešetilovka ja Degtjar, kuulsad oma vaipade, kangaste ja väljaõmbluste poolest; Klembovka, tuntud oma peente tikanditega — „niz'iga“; Opošnja ja Bubnovka, kes said kuulsaks oma kunstipäraste pottsepa-toodetega, ja paljud teised külad.

Kubermangude semstvod, kelle käes olid uued tööndused möödunud sajandi lõpul ja käesoleva sajandi alguses, hävitasid lõplikult ukraina rahvaliku loomingut, sest semstvode teguviisi aluseks oli julma ekspluateerimise süsteem ja labaste turumustrite isemeelne pealesundimine. Käsitöölaliste-kustaride abistamise katte all semstvo tegelikult järgis eranditult ärilisi sihte. Võideldes näiliselt toodete kunstilise taseme tõstmise ja „rahvusliku stiili“ uuestisünni eest, semstvode, kellele eesotsas seisid rahvuslikult häälestatud kodanlikud liberaalid, mõistsid rahvakunsti all XVII—XVIII sajandi aristokraatlikku kunsti ja levisid innukalt nn. „ukraina barokk-stiili“.

Ainult Suur sotsialistlik revolutsioon ja suurvene ning ukraina proletariaadi ühine tegevus, mis bolševikkude partei juhtimisel kukutas mõisnike ja kapitalistide ikke, kindlustas rahvakunstile silmapaistva õitsengu. Ainult pärast revolutsiooni avanesid laiad avarused sotsialistliku Ukraina rahvameistrite loomingule.

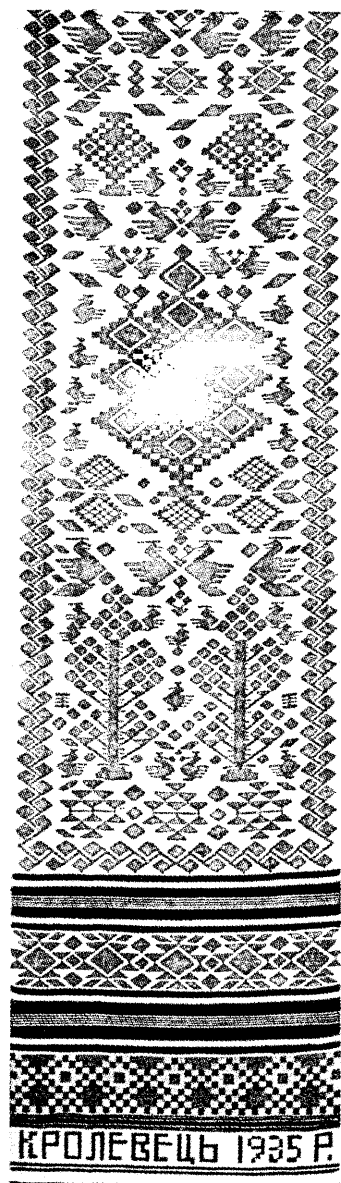
Ukraina vaibad, eredad ja lillelised, kaunistatud mitmekesise ornamendiga, on tuntud kaugel väljaspool meie maa piire.

Vaibad toodi Ukrainasse Idamaalt. Neid veeti sisse Iraanist — toreda lillalise ornamendiga. Need mustrid kodunesid Kesk-Ukrainas. Balkani kaudu tuli sisse väike-aasia vaipu, ilustatud range geomeetrilise mustriga — need kodunesid Podoolias. Iraani ja väike-aasia vaibaornamendid, omamoodi tõlgitsetud ukraina talunaiste poolt, määrasid ukraina vaipade mustrite põhilised jooned: toredad lillelised — Poltavštšinas ja Kievštšinas, geomeetrilised või geometriseeritud taimelised — Podoolias.

Ida mõju ilmneb eriti selgesti Kesk-Ukraina vaipades, iseäranis Harkovi oblastis. Iraani lillelist ornamentit tõlgitseti siin omamoodi. Sügav loodusetunnetus sisendas ukraina talunaistele-taiduritele, kes löid vaibaornamendi, püüu näidata lilli ja vilju vaibal võimalikult

Dekoratiivsed rätikud

reaalsemalt. Siit tuleneb omapärane viis edasi anda lillede ja viljade kujutusi ülaltpoolt — tasapinnal lahtirullitud kujul, või seestpoolt — nagu läbilõikes. Vinnitsi oblastis on enim levinud geomeetiline ornament, mis kujutab endast kas geomeetriliste kujundite lihtsat kogumit — ruudud, kolmnurgad, rombid — või siis lillede, taimede või koguni inimeste ja loomade geometriseeritud edasiannet.

Ukraina vaibad, kootud taimevärvidega värvitud lambavillast, üllatavad eelkõige haruldase värvingu harmooniaga. Taimevärvimine kujutab endast ukraina rahvaloomingu täiesti erilist ja väga huvitavat ala. Igasuguste taimede juurtest, lehtedest ja õitest hängivad ukraina talunaised oma toredaid värve. Taimevärvid annavad vaipadele erilise kauniduse. Nad on toonilt pehmed ja sügavad. Pärast esimest kerge luitumise perioodi, mis annab värvidele veel suurema kerguse ja peenuse, vaibad nagu omandaksid omapärase paatina, misjärel ei mõju neisse ilm ega aeg.

Juba vanast ajast on Ukrainas kuulsad oma vaipadega Dikanka, Sortšintsõ, Rešetilovka, Degtjar, olles praegu Ukraina vaibatööstuse peamisteks keskusteks. Peale siledate vaipade — „kilim’ide“ — on Ukrainas samuti tuntud vorss-vaibad — „kots’id“. Olles kunagi väga levinud Ukrainas, nad kadusid möödunud sajandi keskpaiku, ja alles nüüd ukraina kolhoositarid-vaibakudujad taas elustavad seda keerulist ja unarusse-jäänud tehnikat.

Lihtsal kangaspuul koovad ukraina kudujad oma „plahtasid“. Plahta on naistekostüümi osa, mis asendab seelikut. See on villane kangas, milles lõngad kujundavad omapärase ornamenti ruutude ja täisnurkade näol, millede sisse on kootud ornament. Plahtad on enamasti eredad, ruudud on neis asetatud alati range korra järgi, moodustades samuti täieliku omapärase joonise. Igale Ukraina maakonnale on iseloomustav oma plahta. Nad erinevad ruutude suuruselt, ornamendilt ja värvingult, mis on eelistatavad teatavas paikonnas.

Kunstilise kangrutöö alal on peale plahtade väga huvitavad ka kootud rušnikud (dekoratiivsed käterätid). Krolevetsi kootud rušnik, kaunistatud geomeetrilise ornamendiga, on ammu omandanud suure kuulsuse ka väljaspool Ukrainat. Krolevets on asulake Tšernigovi oblastis; asustatud enamikus kangrutest. Krolevetsi kangrud, saates müügile oma meisterlikult valmistatud rušnikuid, rikastavad ornamenti uute, endisi riste ja kroone asendavate elementidega. Nad koovad ka kauneid linnalisi tarbeasju — rušnik-mustritega kaunistatud uksekardinaid, tekke, laudlinu.

Ka väljaõmmeldud rušnikud on Ukrainas mitte vähem kuulsad kui Krolevetsi kootud rušnikud. Ukraina tikanduses kuulub rušnikutele, traditsiooniliste tikitud särkide (sorotš-kate) kõrval, üks esimestest kohtadest. Tavaliselt nad õmmeldakse välja omapärase sileda õmblusega, mida Ukrainas kutsutakse „rušnikuliseks“.

Rikkaimad savilademed Ukrainas pakkusid eeldusi pottsepa-tööstuse laialdaseks arenemiseks. Ukrainas leidub palju külasid, mille elanikkond koosneb ainult pottseppadest. Lihtne savi ühes vähese kaoliini-sisaldusega on tooraineks. Iga küla pottsepad, olgu see Opošnjas või Homutetsis — Poltava oblastis, või olgu see Bubnovkas või Krišentsõis — Vinnitsi oblastis, loovad erilise savimassi retseptuuri. Nõud kirjutakse kunstipärase ornamendiga, mille värvimiseks kasutatakse sama mitmevärvilist kohalikku savi.

Peale tarbe- ja kaunistusnõude (seinataldrikud, kahlhelkivid) on Ukrainas väga levinud figuurne keraamika. Huvitavuses ei jää neist maha ka keraamilised mänguasjad, milledele antakse tavaliselt mitmesuguste mets- ja koduloomade kuju. Igasugused „pivnikud“ (kuke-

kesed), „konikud“ (hobused), „sviščikud“ (viled), mida ammust ajast on müütatud ukraina laataidel ja turgudel, on alati olnud küla-mudilaste lemmik-lelud.

Peaaegu kõigis Ukraina oblastites, välja arvatud Poltavštšina, võib kohata täismaalitud talumaju. Väljaspool — friisid „sstrihhide“ all (karniisi kohal, kus katuseõlg puutub kokku seinaga), ümber akende; seespool — täismaalitud seinad, friisid, lillelise maalinguga kaunistatud ahjud. Seinamaalingu ornament on niisama rikkalik ja värviküllane kui teisteski ukraina rahvakunsti harudes. Huvitavaid seinamaalingu mustreid leidub Petrikovka külas Nikolajevi oblastis. Petrikovka talunaised löid kirjamismaalingus oma stiili ja tehnika. Nende lilled, nagu kõikjal mujalgi Ukrainas, on edasi antud lamestatud kujul kõrvalt ja profiilis, nende muster on kerge ja õhuline.

Kuni viimase ajani ukraina rahvakunst ei tundnud üksikuid autoreid. Taidurite nimed jäid tundmatuks. Mitmekesise ja mitmekülgse kunstiloomingu loojaks peeti nimetat massi, rahvast. Ja alles nüüd Ukraina rahvataidurite — tikkiijate, pottseppade, vaibakudujate, joonistajate, puunikerdajate nimed saavad tuntuks kogu maale, sest nende kandjad on ümbritsetud üldsuse hoolitsuse ja tähelepanuga, on vabad ja iseseisvad oma loomingulis otsinguis ja kunstilises täiustumises.

Vaibakuduja Skobtsõs (Kiievi oblastis) Natalka Vovk on üles kasvatanud kümneid noori vaibakudujaid, teiste seas andekad Priska Ivanetsi ja Maria Šštšuri, kes üheskoos teiste kolhoosi-vaibakudujatega valmistasid 1935. aastal esimesed ukraina gobeläänid.

Koloriitsemaks taiduri-kujuks ukraina rahvakunstilise keraamika alal on Ivan Gontšar, UNSV teeneline rahvakunstnik. Ivan Gontšar valitseb virtuooslikult figuraalse ja dekoratiivse keraamika kõiki vorme. Oma kunstilistes skulptuurides ta ilmutab suurt elutundmist, peent vaatlusoskust, satiirilist irooniat.

Oktoobrirevolutsioon, leninlik-stalinlik tark rahvuspoliitika hingestasid ukraina rahvakunsti uue sisuga ja ühes sellega näitasid kätte uue omapärase kunstilise vormi arenemistee. Stalini sõnad kultuurist, mis on sotsialistlik sisult ja rahvuslik vormilt, leiavad Ukrainas, samuti kõigi teiste rahvusvabariikide loomingus, kujukat kinnitamist.

Sotsialismi ja sotsialistliku kultuuri võimas kasv Ukrainas vabariigis, tööstuse ja põllumajanduse kasv, ukraina vormilt rahvusliku ja sisult sotsialistliku kultuuri kasv — kõik see on osutunud võimalikuks ainult nõukogude korra juures, ainult kommunistliku partei juhtimisel, suure Stalini juhtimisel.

Hoolitsev ja tähelepanelik juhtimine bolševikkude partei poolt on kindlaks tagatiseks sellele, et ukraina rahvakunst annab meile tulevikus veelgi kujukamaid, mitmekesisemaid ja maalilisemaid kõrge kunstilise tasemega meistriteoseid.

Esimene tutvus

(Tšernigovis 1910. aastal.)

Mul meeles sügispäev. Veel agarasti
siis taevas sinas. Hõbetolmu nagu
näis pudenevat sinivõlvilt tinedasti.

Puid kattis kuiva, halli varju lagu
ja kaugus nagu vappus raugastusest.
Kas minna skitsima? Kuis saada jagu

end väljameelitavast avarusest?
Päev kroonuseinte vahel leidnud raja,
kuid rõkkas naeru, kisa jultumusest

ja kammipiidel lauldud jorust maja.
Ma sirgu tõusin koolilaua takka,
paletti pühkisin, sest teda oli vaja

nii panna, et ta liuguma ei hakka.
Siis läksin välja, püüdes tuulest eele,
mis kõrval kareldes ei jäänud vakka.

Näh sabarakku! Seisatasin teele
ning otsustasin: siin löön asjad lahti,
kust pilk võib minna Strižna loidund veele.

Paik tubli, paremat ei maksa vahti!
Ent leitsest lämbus vaikus nõnda tihke,
et uni vaevalt silmi jättis mahti.

Teel ametmees. Kui kuhil viljavihke
või leheküljed võõrast sõnastikku
saar just mu kohalt poetas alla rihke.

Lai küna loksus keset lagamikku.
Krapplakki pigistades tuubilohust
jäin kaema. Lennul lehesagarikku,

mis vahtra ümbert, kraaviperve rohust,
kus reastus halle telegraafipeeli,
end heitis traatidesse tuuleohust

just nagu sõrmitsema kandlekeeli.
Ja äkki otse maa alt lina juurde
pikk mees. „Ei suuda tassida, tõemeeli,

ma kõiki“ — lausub lagedusse suurde,
kahi lehti võetud kaenlasse ja vaade mallis.
Tal mustad silmad. Kaabu. Lennul kuurde

täis rahutust ma taban ilmes hallis.
Kust tuli ta? Jaoks võlu salalise
mis sõna leida? Mille poolest kallis

ta hääle kõla on ja kes ta ise,
et köitis nõnda mind see lause väike.
Lind pelgus oksalt. Tuule vuhamise

hoog soiku jäi. Taas vaatas välja päike.
Ja võõras, pöördudes, et minna, mulle
kui omaksele pillas pilgu läike.

Kes poleks oletanud asju hulle?
Maast kargasin, silm alles kinni maalis
nüüd põrnitses... Viis päeva loojus tulle,

kui kontsert peeti seminari saalis.
Ja hoolitsema harilikku viisi
said õpilased. Külalisi saalis.

Täis juba koridor. Ja kattes friisi
just sissekäigu kohal libisedes
kõis haljaid vääte narritas karniisi.

Me linte seades, noori juhatahes
seal ootasime sõpru teisest kandist,
et ringi käies naerda lobisedes

kas pandimängust viimsest või George Sand'ist.
Meist paare mööda ujus käänakule,
üks kergats teise järel moodsast jandist.

Ent äkki hõikas keegi kõrval: „Tule,
seal tema viibib unelmate vallas!”
Siis ärgates just nagu õpingule

ma vaatasin — vett külma kaela kallas.
Ei musti silmi tundnud otsekohe.
Toosama oli ju, kes nõlva tallas

täis lehti kaenal, volask pikk kui lohe.
Mind müksas kergelt õpetaja reetja
ja ütles: „Julgemalt!”, kui sõber tohe

mind kaaslasele tutvustades: „Poeet ja —
on annet näha, poleks põrmu laita,
kui trükitaks.“ Ja nagu ajaveetja,

et säästa pisut minu argust maita,
kätt surus teine naljatades: „Kõnu
vist päris suur on laule kogund aita!”

„Ja see on Kotsjubinski,“ tehes mõnu
mu õpetaja lausus. „Saatus tahtis,”
ma hüüdsin sunnitult ja samu sõnu

see volask öeldes mind kui venda vahtis.
Siis pihud surund ümber õla kahe:
„Meid kunagi ta juba kokku ahtis“ —

ja et mu noorel õnnel oleks lahe,
viis muude sekka. Nende keerasmikus
ma särasin. Ta oli nõnda mahe.

Ma kuulsin naeru, nägin hämarikus
küll rõõmsaid ilmeid, mõistsin: loota vale
on õnne seisvat enda sügavikus.

Ta vari langes mõeldust kaugemale.
Taas kõrval joonistuse õpetaja:
„Ei leidu,“ ütles, „põhjust olla hale.“

Veel voogas koridoris jutukaja
ja paare lontsis. Helistati sisse.
Tiibukselt pillihäälestuse laja

lõi nende venivasse tulemissse.
Klarnetiga seal võidu altidele
sarv andis häält. Lärm lõi kas noorukisse

just nagu sattunuks ta kisklusele.
Oboet ma katsusin. Muist pillest viskus
hääl üle nagu lapsekisa hele.

Ta panin ära tundes end ses piskus.
Juht kõigutades taktikeppi ruttu
kõik pääsu läinud helid lahti kiskus.

Jäi vaikseks. Glinka süidist ajas juttu.
Hoost basside siis kerkis metsavine,
laast laialt kohav. Pilved siniuttu

kõik kustused ja rukki roheline
läks lauldes vastu päikesetrioole.
Talv möödunud... Päev laius kevadine

mu ümber ääritu ja kiirtevoole
ning põllul linnuke. Ei! Veel ka higi,
mis nõrgub töölisilt ja rakud hoole

on Glinka kiituses. Ja viimatigi
töö austus seal, mis lõhub aja piire
ja tungib kaugele. Läks tõesti ligi

mäss helide nii vallutav ja kiire
ka Kotsjubinskile. Sai sinas taeva
me häälestest „Lõoke“ jõudu teha tiire.

Pill huulil vaatlesin ma teda aeva,
sest kaugusesse suundund pilgu vaikne kainus
näis merel marus juhatavat laeva.

Ta teadis: ees on aastad sõjas, vaenus
ja pingul keelena, milt kõlab lugu,
ta istus nagu looja suur ja ainus

ning tundus, et ta muga sama sugu.

1938

Tõlkinud Meeme Murang

NÕUKOGUDE UKRAINA KIRJANDUS

V. TARSIS

UKRAINA LUULE

See oli läinud sajandil. Mõisnik Engelhardt ütles vihasele kunstnik Venetsianovile: „Meie oleme mõisnikud, mitte filantroobid! Mis kuramuse filantroopia!“ ja lüües endale käega tasku pihta, lisas: „Andke siia kaks ja pool tuhat, ja jumal teiega — võtke kaup!“

Kaup, millest oli jutt, oli veidi ebatavaline: see oli Engelhardti pärisori — Taras Ševtšenko.

Kaks ja pool tuhat rubla — selline oli hind ukraina geniaalse luuletaja eest tsarismi ajal. Kuri saatus saatis luuletaja kindlusvangistusse, „et temalt mingil tingimusel ei saaks ümuda mässulisi ja teotavaid kirjutusi“, nagu käskis verine tsaar Nikolai I.

Polnud kerge ka teiste ukraina klassilise kirjanduse suurimate meistrite loomingu- ning elutee, kellel polnud isegi võimalust avaldada oma teoseid Venemaal. Vara läksid hauda, murtud raskeist haigusist — Ivan Franko, Mihhail Kotsjubinski, Lesja Ukrainka, suur luuletaja Taras Ševtšenko. Tsaari tšinovniku viletsat elu viresle Panas Mirnõi. Kuid kõik need raskused ei painutanud neid, nad jäid alati kindlaiks, sitkeiks võitlejateiks, oma aja eesrindlike ideede kandjateiks. Ja Ševtšenko „Kobsar“, Franko „Borislav naerab“ ja lüürika, M. Kotsjubinski „Fatamorgaana“, Lesja Ukrainka luuletused ja draamad, Panas Mirnõi „Kadunud“ jõud“ ja „Ulaclu elav naine“ jäävad igaveseks Nõukogude rahva varakambrisse.

Rahva omapära ja revolutsioonilis-demokraatlikud tendentsid, mis on talletatud ukraina klassikute loomingusse, avaldasid suurt mõju Nõukogude Ukraina kirjandusele. Seda sidet on eriti tunda Nõukogude Ukraina luule suurimate meistrite Pavlo Tõtšina ja Maksim Rõlski juures.

Mõlemad alustasid oma kirjanduslikku tegevust veel enne revolutsiooni, imperialistlikule sõjale eelnenud aastail. Rasked ajad olid siis Ukrainas — määrates tsaari reaktsioon, ukraina ajakirjandus oli tegelikult keelatud, revolutsiooniline liikumine oli pugenud sügavale põranda alla. Luules valitsesid dekadendid ja sümbolistid, kes viisid lugeja esteetika abstraktsesse maailma, müstikasse. Noorte luuletajate esimesed raamatud ei võinud loomulikult olla täiesti iseseisvad, neis on märgata sümbolistide luule mõju jälgi, näiteks Rõlski „Valgetel saartel“ ja Tõtšina „Päikesepaistelised klarnetid“. Ühtlasi peab seejuures juba neis esimestes raamatutes ära märkima mõlema luuletaja kõrget luuletehnikat ja suurt värsikultuuri.

Kuid see mõju polnud väga pikk. Tõtšina saab sellest juba vara ja edukalt võitu ja selles oli talle abiks tema vereside rahvaloominguga, tema õppus klassikute — Ševtšenko ja Skovoroda — juures, kelledest viimane on väljapaistev Ukraina filosoof-humanist ning

luuletaja. Tema le on pühendatud suur Tõtsina poeem „Skovoroda“. Olles virtuoosse luuletus-
tehnika meister, originaalse salmistiku, tujukate rütmide ning meloodiliste põimumiste
looja, Tõtsina ühtlasi kuulatab alati tähelepanelikult rahvalaulude ning rahvamõtete viise,
ja igas tema luuletuses leiame nende kajastust. Nende kahe aluse omapärase ühenduses
sisaldubki Tõtsina luule närtsimatuse ning kordumatuse saladus.

Just sellepärast ta eemaldubki nii kiiresti sümbolismi lihatuist kujudest, et laulda
„hüüni inimesele“.

Luuletaja rahutat hinge on tunda juba tema varajases luuletuses „See tikand“, milles
leiame võitvat lihtsust ja laulvust, mis on nii iseloomustav Tõtsina loomingule.

See tikand! Nukralt neidis õmbles
kord silmavees.
Siid punab, mustendades tõmbleb —
mu elu see.
Õhk lõheneb ja kellahalu
toob kaikuv viis.
Mu tee kord kulgeb hingevalus,
täis õisi siis.

Luuletaja tunneb juba miljoneist muskliseist töölikätest tõstetud värskaid tuule-
puhanguid.

Tuuled,
mitte tuuled — maru
murrab, lõhub, mulla seest kisub.
Hiiglapilve taga
(välgu ja kõuega laetud!)
tohtu musta pilve taga miljon miljonit muskliseid käsi.

1920. aastal ilmub Tõtsina raamat „Sahk“. See on röömurikka mässu raamat, raamat
kogu rahva ülestõusust rõhujate vastu, raamat uutest inimestest. Imeilus luuletus „Võidu-
väljakul“, mis on saanud rahvalauluks, ja „Oi, mu sõber kukkus hobuselt“ avavad Tõtsina
loomingus revolutsiooni kujude galerii. Luuletaja näeb purunevat maailma ja tervitab
seda; ta teab, et võidavad punased komandörid ja sõjamehed, võidab rahva õigus. Seni-
nähtamatute mõõdeteni areneva klassivõitluse teemale on pühendatud luuletus „Kolm
poega“, milles vanaaegsed mõttemotiivid helisevad uuel viisil.

Meid vaevab viletsus kui põud,
kuid samas piinas vennaspere
meil vaevleb piinas üle mere;
on rõhuv sealse korra õud.

Omapärase ballaadis „Jaroslavna nutt“ kõrvutab Tõtsina kodumaa cest võitleja kuju
„Laulus Igori malevast“ kaasaegsete legendaarsete võitlejate-proletaarlastega. See on suure
paatose teema.

1924. aastal ilmus Tõtsina suurepärase raamat „Tuul Ukrainast“, milles süveneb tema
lühirika filosoofiline alus. „Müriseb tuul Ukrainast“, ta viis sealt mineviku jälkuse,

pappide ja idealistide valeõpetuse. Bolševikkude tarkus valitseb nüüdsest peale rahvaste üle. „Partei juhib!“ — nõnda nimetab ta oma uut raamatut. Selles on uued inimesed — naistraktoristid („Traktoristi kaks laulu“), pioneerid, punaarmeeelased, kommunistlikud noored.

Paljud Tõžina luuletused on saanud rahvalauludeks. Sellised on tema luuletused Kirovist, Kotovskist. Tema viimane teos „Kotovski mõök“ on nagu suur luulelõuend.

Maksim Rõlski, kes on kasvanud romantilise narodnikluse vaimus, elas oma esimestes raamatutes „Sügistähtede all“, „Sinine kaugus“, „Kolmeteistkümnes kevad“ rohkem lüüri-liste reministsentside maailmas, mis tihedasti on seotud raamatuliste kujudega. Ta armastab Langedocki orge ja metsasalusid, kauget Marseille'd, tema ees seisab Desdemona kuju ja tema looja Shakespeare.

Kuid see lahusolu ümbritsevast elavast tõelusest on luulelise nooruse atribuut, maksu- raha. Varsti ta kirjutab oma „Luuletaja ning kodaniku kohustuste deklaratsiooni“, milles loeme:

Kindlasti teadma pead
rühma, kellega sammud:
neile su kõlad ja kujude read,
kes su kõrval astuvad ammu!
Sinna, kus hiilgab klass
paljudest miljoneist koosnev,
sa endagi nime kirja
panema pead!

Sonetis „Too pilveke kerkib“ ja luuletuses „Ehitus“ luuletaja jaatab töörõõmu, inimeste rõõmu, kes ehitavad maailma ümber. Ehitajad, tööliselised, erutavad nüüd Rõlski kujutelma. Samale teemale on pühendatud luuletused „Pojapojale“, „Oktoober-november“, „Mu sünni- maa“.

Rõlski „Laul Stalinist“ on ammu juba saanud rahvalauluks.

Eepilise žanri vallas peab ära märkima Rõlski suurepärase poemi „Marina“ orja- tüdruku saatusest Ukrainas. See suurepärane poem läheb kahtlemata ukraina luule raud- varasse.

P. Tõžina ja M. Rõlski olid Nõukogude ajastu alguses juba täiesti väljakujunenud luuletajad. Kahekümnendail aastail ühinevad nendega Mik o l a B a ž a n ja V o l o d i m i r S o s j u r a.

Oma poeetilist tegevust alustas Bažan oma elu kõige eredamast ning muljeterikkamast sündmusest — kodusõjast, esimest luuletuste raamatut „17. patrull“ läbib üleni nende kangelaslike päevade paatos. Juba selles raamatus näeme noore luuletaja luuleküpsust ja kõrget meisterlikkust.

Bažan tajub rahva kangelaslikku epopöat kui romantik. Luuletaja esteetilised sөөstmsed on suunatud kõrgete eetiliste tühiste poole, hinge traagiliste avalduste poole.

... Te sihiks katastroofid, vaimustused, uued teed —
kões kurbus kurvemaid ja leinamiste lein.

Nõnda algab Bažani luule-tööaeg. Kuigi tema loomingule on iseloomustavad filosoofilise poemi, oratooriumide ja lüüriliste staanside žanr, me leiame temal sel alg-ajajärgul ka laule võitlejate kangelaslikkusest. Kõrvuti selle joonega Bažani loomingus on märgatav ka teine joon, mis räägib sügavast armastusest looduse vastu, kodumaa vanade aegade, muistendite vastu. See tema luuletuste tsükl on ühendatud raamatus „Nikerdatud vari“ (1928). Samadel aastatel kohtame temal salme, mis tunnistavad sellest, et luuletaja on piinlevalt ning pingutatult mõtelnud tõeluse üle, ajuti ebaõigesti tajunud seda, liialdatult taaskujutanud mõningaid väärnähtusi, mis toimusid neil aastail.

Nende luuletuste hulka kuuluvad „Fokstrott“, „Atraksioonide elegia“ ja poem „Südamete kõnelus“.

Kuid juba järgmisel, 1929. aastal ilmub Bažani uus raamat „Ehitused“, milles luuletaja leiab oma õige tee.

Triptüühis „Hooned“ luuletaja näitab kolme hoone konkreetseil kujudel eredaid katkendeid inimkonna ajaloost.

Feodaali ülistav tähtis koosolek, kaupmeeste linnade väravad — „vanade ja mahasurutud kirgede väravad“, ja uus „maja“ — meie Nõukogude maja, imekaunis sotsialismi hoone.

Siit
kaikub kiviriit,
heliseb
graniit
ja esmakordselt
majas
kõmast kajab
piit.

Filosoofiline poem „Arv“ annab katkendeid inimkonna ajaloost. Selles leiab poeet teisi luulevahendeid oma idee väljendamiseks. Ta paneb elama kuivad numbrid, arvud. Need vaikivad, proosalised märgid varjavad eneses palju saladusi, nad on möödunud sajandite tunnistajaiks, ja nende salajane sisu muutub iga ajastuga.

Algul:

Arv on monarh, ta kätte võidab troonid,
teeb imesid ning kohtumõist ta käes.

Feodaalide arvude maagia kaotab oma salapärasuse ja klassivõitluse protsessi vältel muutub üsna realistlikeks üleskirjutusteks rentnike arveraamatuis, kes tõttavad monarhide lossidesse ja ostavad endale raha eest rüütlimõõga.

Ei sõjakas sarv, vaid kaupmehe pasun puhub nüüd võidumarssi. Mürisemast on lakanud kodanlikud revolutsioonid, läheneb kapitalismi kriis, „kaupmeeste tark Faust kaldub langusele“. Arv omandab teise, revolutsioonilise tähenduse. Ta muutub ühtsust taotlevate revolutsiooniliste hulkade sümboliks; nagu miljonid piisad liituvad võimsaks jõeks, nõnda kasvab hulkade jõud, kes valmistuvad ümber tegema maailma enda jaoks.

Pärast seda Bažan kirjutab poemi „Hamleti surm“, milles teeb maha sihitut, puhast romantikat. Luuletaja paljastab tühiseid, lõhestunud hingi, aga järgmises poemis „Kirgede

triloogia“ ta näitab, kuidas madalad kired laostavad inimhinge. Ta asetab neile vastu õilsaid kirgi, mis on iseloomustavad sotsialismi ajastu harmoonilisele inimesele.

See harmoonilise inimese kuju muutub Bažani loomingu juhtmotiiviks. Poemis „Aednik“ ta joonistab suure meisterlikkusega seda kuju, aga siis siirdub meie kaasagsete konkreetsete ajalooliste kujude juurde.

Luuletustes „Gori hommik“, „Lipp ja päike ja tuul“, „Seltsimees seisab tähesäralses Kremli“ kerkib meie ette Stalini hiiglaslik kuju.

Agas poemis „Surematus“ ta joonistab proletaarsete revolutsiooni asendamatu tribuuni unustamatu kuju, kommunismi eest võitleja — Kirovi — kuju. Põhimine selles poemis on — bolševiku määratu suure, kõikevõitva elujõu jaatamine, tema toreda tegevuse, tema võitluste ja võitude jaatamine.

Kõik viimased Bažani teosed — poem „Isad ja pojad“, tsükl „Uzbekistani luuletused“, „Borislavi jutustused“ — annavad tunnistust sellest, et luuletaja on jõudnud küpse meisterlikkuse ajajärku ja sammub kindlasti oma rada.

V o l o d i m i r S o s j u r a, kes ka alustas oma poetilist tegevust revolutsiooni esimesil aastail, evib tugevat lüürilist annet. Filosoofiline kallak, mis on nii iseloomustav tema kaaslastele — Tõtsinale, Bažanile, Rõlskile — puudub temal. Seda asendab lüüriline mõtisklus. Seepärast poemid „Punane talv“, „Raudtee“, „Hamen“, milles ta püüab saavutada filosoofilist põhitooni, on vähem iseloomustavad tema loomingu kui lüürilised laulud. Sosjural on tugev tung romansile. „Oo, mitte asjatult“, „Lähnen mööda põllurada“, „Aed mähiseb“, „Nii pole keegi armastanud“, „Mäletan kirsse verevaid“, „Täna olen nii õnnelik“ ja palju teisi on tüübilised romansid.

Sosjura luuleline kuju on nii hästi õnnestunult joonistatud tema enese poolt luuletuses „Nii õrn mu hing“:

„Nii õrn mu hing, nii ootel üha
mu sügismaa! mind miski teele viib.
Tuul kaugustesse mühab
kui hõljuv tiib.
Ja laius laineis kohab meri
mu kõrvu taas.
Ja päike loojub. Maanteel veri
punab maas.

Viimaseil aastail Sosjura lüürika paistab silma oma suure poliitilise suundlusega.

Kolmekümnendail aastail kerkis esile uus luuletajate põlv, kellede seas leiame andekate luuletajate nimesid: L. Pervomaiski, S. Golovanivski, A. Malõško, S. Krõžanivski, E. Fomina, L. Dmiterko, K. Gerassimenko, I. Gontšarenko, Igor Muratov, S. Võrgan.

Nende poetide enamiku viib omavahel sugulusse see asjaolu, et nad kõik alustasid oma teadlikku elu kodusõja perioodil, paljud nende hulgast tulid luulesse kommunistliku noorsoo ühingust. Noored poeedid on kõige tugevamad lüürilise laulu žanis, mis on tihedas seoses rahvalauluga. Neis lauludes avaldub nende sõjakas kommunistlik noorus, mehisus, mis ilmnenu sotsialistlikul ülesehitusel, avalduvad stalinlike kotkaste kangelasteod.

Enne teisi tuli kirjanduspõllule L e o n i d P e r v o m a i s k i. Ta võitis endale tunnistuse oma poemiga „Tripolski tragöödia“ — kommunistlike noorte kangelaslikust hukkumisest

külas kulaklike bandiitide käe läbi. Lüürika kõrval on Pervomaiskil suur kiindumus eeposse ja draamasse. Hiljuti ilmus temalt novell värssides „Venna noorus“, milles ta jutustab kaasaegsest generatsioonist. Niisama viljakalt töötab ta romantilise draama alal. Ta on kirjutanud lavateosed „Vagrami öö“, „Tundmatud sõdurid“, hiljuti ilmus tema uus draama Bukoviina rahvakangelasest — „Oljeksa Dovbuš“.

Savva Golovanivski töötab samuti palju romantilise draama alal, mis paistab eelasi suunavat tema romantilise lüürika loominguist joont. Tema lüüriilised kogud „Kohtumise ootel“ ja „Maria vastuvõtt“ on orgaaniliselt seotud tema draamadega. Huvitavaimaks neist tuleb pidada Taras Ševtšenko elule pühendatud „Poedi saatust“.

Andrej Malõško on poet suure lüüriilise võimsuse ja laia temaatilise ulatusega. Tema tähtsaimad teosed on: ajalooline poem „Karmaljuk“ läinud sajandi Ukraina rahvasangarist, „Hümn Boženkost“ — kodusõja kangelasest, Štšorsi kaasvõitlejast, Stalinile pühendatud „Gori tsükl“, „Ballaadid sangareist“. Head on ka tema lühemad laulud täis siirust, optimismi, rahvalikke kujusid ja väljendusi („Neiule Podgooriast“). Tema parimad teosed on „Elu raamatust“ ja „Lõoke“.

Populaarsete laulude autoritena on tuntud Pavlo Ussenko ja Maria Mironets.

Värsked ja omapärane on uusi teemasid otsiva K. Gerassimenko anne; tema lüüriilistes värssides ilmneb erilaadne armastus luule vastu, tema lüürika saavutab tihti suure jõu — niisugused on tema luuletused „Pühendus“ ja „Portree“.

Igor Muratovi eepilisele andele on iseloomustav tema suur poem „Ostap Gorbanj“. Hea on ka luuletuste („Pöeg“) rahvapärane keel.

Samuti tuleb märkida lastekirjanduse alal huvi ja viljakusega töötavaid poete Natalia Zabilat ja Oksana Ivanenkot.

Ukraina poeetilise nooruse salk kasvab kiires tempos. Mitte ainult pealinnas, vaid ka oblastites ilmuvad üha uued noored poeedid tähelepanuväärsete annetega; neist võib nimetada kahtlemata huvitavaid ja kultuurseid luuletajaid G. Plotkinit ja Valentina Tvatšenkot.

UKRAINA NÄITEKIRJANDUS JA PROOSA

Üle minnes proosa ja lavateoste käsitlele tuleb eelkõige teha üldine märkus, et ukraina proosakirjanike põhiteemaks on kodusõda, millele pühendub teoste rõhuv enamik.

Sel teemal ongi loodud väljapaistva ukraina dramaturgi Aleksandr Korneitšuki parimad lavateosed. Korneitšuki temaatiline diapsoon on ülimal määral laiaulatuslik. Meie leiame tema loomingus ajaloolise eepose „Bogdan Chmielnicki“, heroilise draama kodusõja aegadest „Laevastiku hukkimine“ ja „Tõde“, lõpuks lavateoseid, mis käsitlevad teravaid, aktuaalseid teemasid — „Platon Kretšet“ ja „Ukraina steppides“.

Ent neid kõiki ühendavad suured sangarlikud inimkujud, keda Korneitšuk pingeliselt otsib nii kaasajas kui ka minevikus.

„Laevastiku hukkimises“ on nendeks kujudeks Punalaevastiku madrused, kes on ennast-salgavalt andunud bolševistlikule parteile; „Tões“ — Lenin ja tema kaasvõitlejad. Need Lenini kaasvõitlejad-kangelased unistavad enne rindele minekut parteisse astumisest. „Bogdan Chmielnickis“ — Bogdan ise, kurnatud kasakluse juht, Ivan Bogun ja teised Bogdani

kaasvõitlejad. „Platon Kretšetis“ on selleks kangelaseks nõukogude intelligent, arst, kes ennastalgavalt on andunud oma maale, oma rahvale. Niisugune positiivse kangelase lakkamatu otsimine, põhjalik süvenemine ajastusse ja elu tundmine on võimaldanud A. Korneitsükil tõusta esmajärgulisele kohale nõukogude näitekirjanduses. Ukraina Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Teaduste Akadeemia on valinud tema akadeemikute ridadesse.

Juri Janovski on kahtlemata suurim ukraina proosameister. Eelkõige on ta revolutsioonilis-romantiline poeet ja see määrab tema novellide, jutustuste ning romaaniide kõiki eraldavaid iseärasusi nii stiilis, kompositsioonis kui ka sõnavaras. Janovski teoste enamik on pühendatud kodusõjale, partisanide võitlusele. Ja igas raamatus me näeme, kuidas ta pingeliselt otsib traagilisi olukordi, katastroofe, kõrge au, julguse ja üllaste mõtetega sangareid. Selline on väeosa ülem Šahhai romaanis „Neli mõõka“, säärased on „Ratsanike“ kangelased Tšubenko, Ivan Polovets, Švets, Adamenko.

Tema kangelased on rõhutatult romantilised. Autor jutustab neist alati liigutatud häälega, mis on tulvil paatost. Mitte asjata ei nimeta Janovski oma romaani „Neli mõõka“ üksikuid osi lauludeks. Tema rütmiline proosa meenutab tihti värse.

Ta näeb esimeste revolutsiooniaastate maailma võimsalt möllavate ürgsete jõudude keerisena ja selle romantilisi kangelasi — inimkonna kõrgema tõe eest kartmatult võitlevate rüütlitena. Sepp Maksim („Ratsanikud“) taob rauast kõige peenemate joonistega roosi, mis muutub temale revolutsiooni sümboliks, Tšubenko ja Adamenko võrdlevad revolutsiooni terase karastamisega.

Janovski kuuleb samaaegselt tuhandehäälset elu, tema põhimeloodiasse lõikuvad arvukad järsud retsitatiivid ja sellega seletubki tema kompositsiooni ning sõnavara iseärasus. Tema laused on nagu paljude üheaegselt kuulnud lausete konglomeraadiks, aga sündmused nagu tõukaksid autori kõrvale ja tormaksid tema peale võidukalt, igast küljest. Siin on Janovski novelli iseloomustav algus, mis piltlikult väljendab meie mõtet:

„Märatsesid mõõgad, hobused jooksid ratsaniketa, ja Polovetsid ei tundnud endid ära, ent päike lõõmas taevast, võitlejate mõirgamine meenutas laata ja tolm tõusis nagu loomakarja liikumisel, nii jooksidki kõik mööda stepi laiail ja Overko võitis.“ („Kahekordne sõrmus“.)

Väga omapärane on tema romaan „Laevameister“, romaan kunstist ja kunstiinimesist. Seda läbib usk sotsialismimaa helgesse tulevikku, tema kunsti tähtsusse ja ilusse, selle teenrite andekusse. Romaanikangelase, looja-meistri raske, traagilistest sündmustest tulvil elu ainult karastab teda, puhastab juhuslikust, kuhjunust, viib edasi tõelise humanismi tippude, kommunistlike ideaalide poole.

Janovski viimane novellikogu „Lühikesed jutustused“ meenutab žanrilt Turgenevi luuletusi proosas. Need on väikesed lüürilised novellid, mis kujutavad sotsialismimaa tänapäeva.

Juri Janovski töötab samuti näitekirjanduse alal. Tema lavateos „Mõte külast“ on romantilise draama tüübiline näide, mis kujutab huvitavat episoodi kodusõja aegadest. Näidendi eriliseks väärtuseks on võrratu rahvakeel, tegelaste karakteristlik ja kordumatu kõne. Uus näidend „Järglased“ kujutab kolhooslikku tänapäeva küla.

Tuntud ukraina proosakirjanik Petro Pantš alustas oma kirjanduslikku tegevust kahekümnendate aastate alguses. Kirjutanud rea miljöölisi ja humoristlikke töid, avaldab Pantš 1926. aastal oma novelli „Merelt“. See novell ühes temale kahe aasta jooksul järgnenud juttudega „Taevassinised eselonid“, „Trumbita“ ja „Meie päevade jutt“ moodustab

tervikulise tsükli, milles Pantš ei näita üksikuid inimkujusid, vaid tervete sotsiaalsete kihtiide liikumist, arendatud klassivõitlust, alates „Peaproovist“ 1905. a. kuni sotsialismi ülesehitamise perioodini.

See ideelise seadme ühtsus, mis seob kõiki jutte — neid on neli — väljendub selleski, et me kohtame neis samu tegelasi — Zabatštat, Sviri. Ja isegi Lets-Otamanov „Taevassinimestest ešelonidest“ evib väga suurt sarnasust leitnant Tumanoviga novellist „Trumbita“; need on põhiliselt sarnased inimesed, kes on võrdselt takerdunud vasturääkivuste kerra ega leia väljapääsu.

Niisiis — neli etappi: esimene neist — 1905. aasta, mässuline soomuslaev „Potemkin“ („Merelt“). Meisterlikult on joonistatud hirmunud elanike kujud ühel pool ja revolutsiooniliste tööliste ja meremeeste kujud teisel pool. Reljeefselt on kujutatud telegrafist Sereda kartmatu revolutsioonääri-isiksus. Ja lõppeks „Potemkini“ võimas siluett, mis on joonistatud halli hiiglasena udus, suurtükkidega, mis ähvardavad „süüdata terve Venemaa“.

Teine etapp — seitsmeteistkümnes aasta, väsinud ja sõjas pettunud Vene sõjaväe juulipealetung („Trumbita“).

„Trumbita“ jäänuks osutus andetu väcjuhatus. Rahvas sai aru sellest trumpideta määgust, sõdurid vennastasid juba vaenlasega, nad hakkasid mõistma, et ei maksa sõidida, kaitsta mõisnike ja kapitalistide huve. Ohvitserid on müstiliste ideede võimuses ja ainult tugevalaubalised, vana drilli tüübilise esindaja Zabatšta-sarnased „lähevad läbi sõjast nagu gastronoomilisest kaubamääst“.

Kolmas etapp ilmneb Pantši parimas novellis „Taevassinised ešelonid“. Selles on autor kujutanud ukraina natsionalismi purustamist, nõndanimetatud Ukraina „rahvavabariigi“ ja „Petljura direktoriumi“ avantüüri lõhkiminekut. Pantši poolt kirjeldatud perioodil see teaterlik riik oli juba muutunud vabariigiks ratastel ja väeosade ešelonid, kuhu oli kuhjunud kõige mitmekesisem inimrääps, igast küljest jälitatu Punaarmee poolt, kihutavad lumistel teedel, otsides pääsmist teadmata milles. Neisse ešelonidesse kogunesid „helesinise verega“ inimeste jäänused. Helesiniste ešelonide saatuse on nähtavasti vältimatu. Nende hukkamõistetute hulka on sattunud novelli peakangelane Lets-Otamanov, kes on pärit töötavaist rahvakihtidest, ent kaotanud õige orientatsiooni.

Ja lõppeks — neljas etapp — sotsialistliku ülesehitamise ajastu algus on kujutatud „Meie päevade jutus“.

Reas jutustustes näitab Pantš praegusaegset küla. Novellis „Hundid“ joonistab autor külakurnajate kujusid, jutud Muhha Makarist viivad meid kollektiviseerimise perioodi: autoril on õnnestunud näidata, kuidas kohtlane, tume ja unustatud maamees Muhha Makar muutub eesrindlikuks ja teadlikuks kolhooslaseks.

Romaanis „Õõ piiramine“ on esitatud interventsioon Donbassis ja sangarlik võitlus okupeerijate ning valgekaartlastega. Selles romaanis on eriti hästi õnnestunud vana kaevuri Gorki Baida kuju, kes tõuseb partisanide grupi sõjaliseks komandõriks. Pantši viimased novellid „Rahu“ ja „Parhomenko“ on samuti pühendatud kodusõjale.

Tähelepandav koht ukraina proosas kuulub Juri Smolitsšile, terve rea romaanide ja novellide autorile. Smolitsšit kui kirjanikku iseloomustavad jooned avaldusid juba tema loomingutee alguses. Eelkõige on selleks terav, kompositsiooniliselt kindlalt ülesehitatud süžee, huvitav faabula, osavalt konstrueeritud dramaatilised olukorrad. Tema loodud kujud on tuntavad ja näitlikud, nende jooned on väljendusrikkad, nad evivad omapärast kõne-

viisi, elamused on kaasakiskuvad. Niisugune terava süzee taotlemine sunnib Smolitsit tema kirjandusliku tegevuse alguses siirduma teaduslik-fantastilise romaani žanri ja ta loob rea huvitavaid teoseid: „Doktor Galvanescu majapidamine“, „Mis oli pärast“, „Veel üks ülikau- nis katastroof“ ning loob sellega alguse seiklusjutu-žanrile Nõukogude Ukraina proosas.

Selle kõrval ilmub temalt revolutsiooni, imperialistliku sõja ja kodusõja ajastut haarav romaanide seeria, mis on kirjutatud rangelt realistlikult.

Eelkõige tuleb märkida tema triloogiat „Lapseiga“, „Meie saladused“, „Kaheksateist-aastased“. Esimene on lüüriline ja ühtlasi karm raamat. Autor kõneleb selles lilledest, mis minevikus rõõmustasid poisikest, ja sellest, kuidas tapeti ja sunniti inimesi, kuidas lapsed lämbusid kroonulikkuse, omavoli ja silmakirjalikkuse õhkkonnas. Lapsepõlv, sel kujul nagu meie pioneerid seda tunnevad, ei eksisteerinud oma olemuselt endistel aegadel. Meie ees on väike inimene, kes kannatab ühes täiskasvanutega, sest tema elu on purustatud. Niisugune on ka noorus revolutsioonieelsel Venemaal, nagu teda kujutab Smolits triloogia teises osas — „Meie saladused“. Selles on antud mitte üksnes laiaulatuslik pilt revolutsioonieelsest Ukrainast, vaid paljastatakse ka halastamatult kodanlikku humanismi, teooriat, et intelligents seisab kõrgemal klassidest, ja muud idealistlikku lori.

Triloogia kolmas osa „Kaheksateist-aastased“ on raamat sangarlikust Ukraina kommunistliku noorsoo ühingust, tema võitlusest interventide ja Peltjura poolehoidjatega. Oma-pärasusena Smolitsi loomingus esineb tema romaan-pamflett „18 tundi“. See on kunstiline revüü, mis näitab — tihti groteski vormis — välismaa kapitalistide tüüpe; paralleelselt on antud pilte meie maa elust.

Smolitsi viimane raamat „Tundmatu näitleja teater“ on süit novellidest, mis süzee poolest on täiel määral iseseisvad, ent mida liidab sama kangelane — tundmatu näitleja, kelle nime ümber keerleb jutt. Raamatus kirjeldatakse rida eredaid episooide näitlejate elust kodusõja rindel. Näitlejad töötasid tuleliinil õlg-õla kõrval võitlejatega, visalt läbi elades kõik lahingu-elu raskused. Raamatu teises osas näitab autor, kuidas sõjalise kommunismi perioodil algas ja arenes laialdaseks võitlus uue ning revolutsioonilise kunsti eest.

Ivan Le on üsna suure temaatilise ulatusega kirjanik. Tema juures kohtame samuti kodusõjale pühendatud teoseid („Juhhim Kudrja“, „Kolmteist episoodi“), ent suurem osa tema teoseist käsitleb tänapäeva. Niisugused on tema romaan „Integraal“, milles ta näitab Kuprini jutu „Moolok“ tegelaste saatust praeguses olustikus; suurromaan „Mežgorje“, milles kujutatakse sotsialistliku ülesehitamise esimest perioodi Uzbekistanis; romaan „Rõõmu ajalugu“, mis loob pildi kolmekümnendaist aastaist Ukrainas.

Ivan Le viimane ajalooline romaan „Nalivaiko“, mis kujutab võitlust poola aadliga XVI sajandil, on esimeseks raamatuks suurromaanis „Ukraina“, milles autor tahab näidata ukraina rahva saatust mitme sajandi jooksul.

Silmapaistva ukraina proosakirjaniku Andrei Golovko parim teos on tema romaan „Ema“, milles on kujutatud Ukraina küla revolutsioonilise 1905. aasta tormiseil päevil. Veenvalt näidatakse revolutsiooni teenistusse rakenduva hariliku maanaise väimset kasvu, aga samuti ka reaktsiooni kujusid — väikekodanlikke rahvuslasi, külakurnajaid. Novell „Umbrohi“ ja tema lühijutud loovad samuti pilte Ukraina külast esimesil aastail pärast suurt sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni.

Viimaste aastate jooksul on tähelepanuvõlt arenenud ukraina proosakirjanik Natana Rõbak, rea romaanide ning jutustuskogude autor. Tähelepanuvääriv on tema romaan

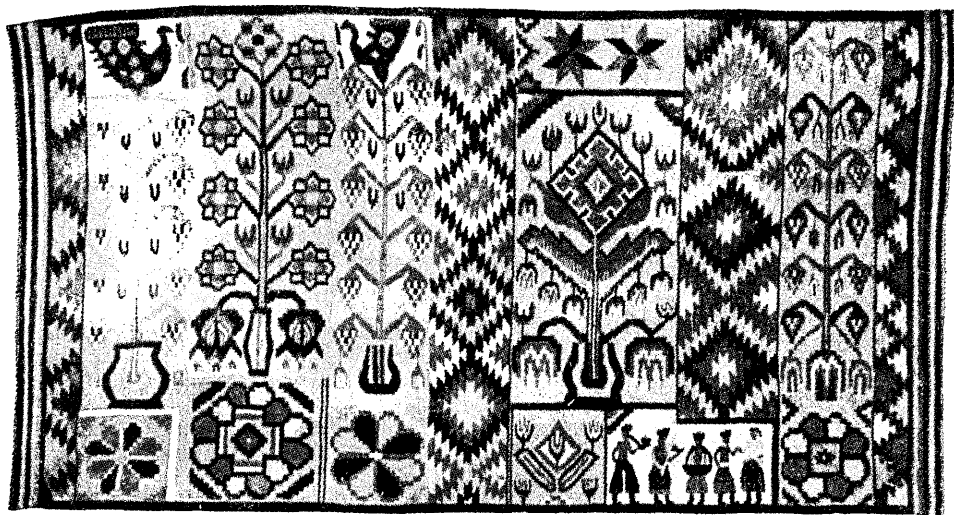

A. P. Ljubimski

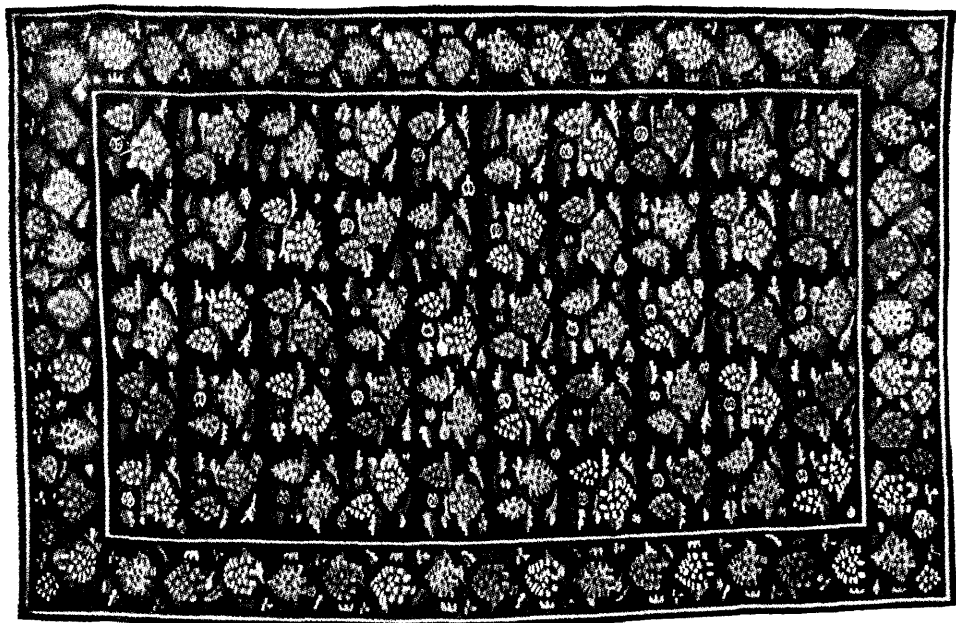
Ohu stepis

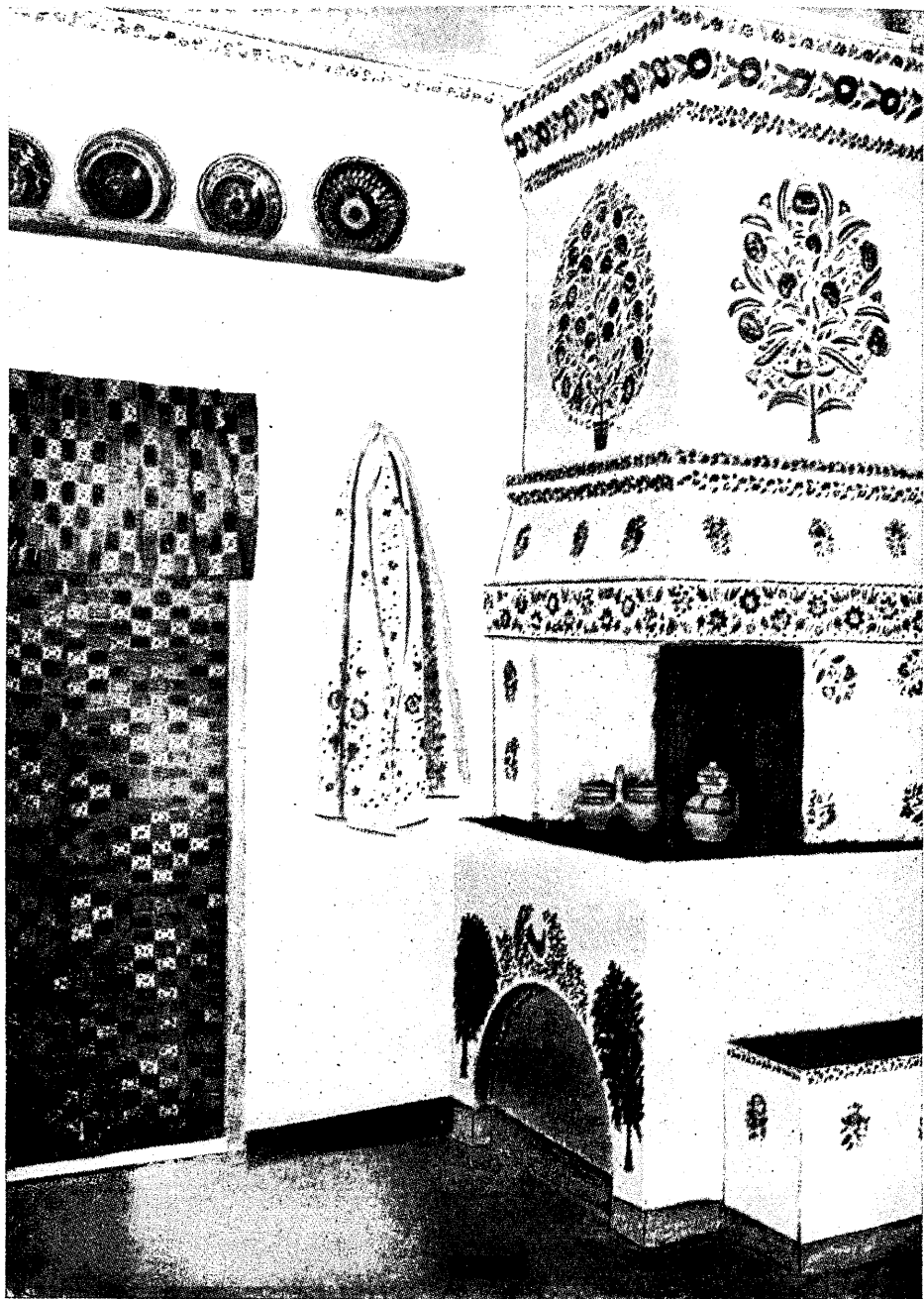
Kolhooslaste poolt tihitud vaip „Punased parisaniid“ (3,75×4,85 m)

Уаіп Подоліаст (2,5×1,4 м; 1936)

Уаіп Кеск-Українаст (2,5×4 м; 1936)

Kolhooslane Ganna Pavlenko

Ahjuilustused

„Dnepr“ — lai maalilõuend, mis kujutab Ukrainat sõja ning revolutsiooni aegadel, interventide võimutsemist ja võitlust nendega. Autor on reljeefselt kujutanud intervente ning nende staapi Hersonis. Prantsuse kindral Lanchon ja kolonel Pichon, inglise konsul Preat ning teised avasid ostu-müügi „peakorteri“, kus nad kauplesid Ukrainaga *en gros* ja *en detail*. Õnnestunud on samuti romaani peakangelane, visa revolutsiooni eestvõitleja Marko Vössokos.

Omapärane on Rõbaki viimane romaan „Honoré de Balzac'i eksitus“, milles autor erilaadselt valgustab kuulsa romaania kirjaniku elukäiku ja tema reise Ukrainasse.

Huvitava triloogia võitlustest okupeerijate, Peltjura poolehoidjate ja valgepoolakatega on kirjutanud ukraina kirjanik Semjon Sklarenko. Need on romaanid „Tee Kiievisse“, „Mikola Štšors“ ja „Poola front“. Nende romaanide keskseks kujuks on legendaarne sangar Štšors. Triloogia viimases osas on kangelaslikule Esimesele Ratsaarmeele ja tema komandeerivale koosseisule pühendatud liigutavaid lehekülgi.

Värskelt ja andekalt on kirjutatud noore kirjaniku Aleksei Desnjaki raamat „Pataljonid läksid üle Desna“, mis samuti kujutab kodusõda.

Ivan Sentšenko on end näidanud tähelepandava proosameistrina. Tema novell „Mustad väravad“ annab tunnistust selle kirjaniku sügavast kultuursusest. Huvitav on tema romaan „Eelpäeval“ töölisliikumise koitmisest Donbassis. Aigupärased kavandilt ja süžeelt on tema novellid, millede hulgas väljapaistvamaks on andekalt väljendatud episood seltsimees Stalini elust.

Samuti tuleb tingimata märkida omapärast proosakirjanikku K. Gordienko, ukraina rahvakeele võrratut tundjat. Tema raamatud on pühendatud ainult küla-temaatikale. Romaanides „Viljatera“, „Skvar ja poeg“, „Ise lõikas põllul vilja“ joonistab autor suure hoolikusega protsesse, mis toimusid Ukraina külas kollektiviseerimise eelõhtul ja sellele järgnevatel aastail. See kõik on antud rahvapäraste jutustuste näol, mis meenutavad stiililt „Õntut talus Dikanka lähedal“.

Väärrib huvi ka J. Kotšura ajalooline jutustus „Ivan Bogun“, milles leiavad kujutamist Bogdan Chmielnicki sõjaretked, ja biograafiline romaan „Mihhail Kotsjubinski“ L. Smeljanski sulest.

Esmajärguline koht ukraina dramaturgide hulgas kuulub Ivan Kotšergale, kelle näidend „Kellasepp ja kana“ premeeriti üleliidulisel võistlusel. Peale selle ainulaadse lavateose pakub suurt huvi tema „Laul küünlast“, ajalooline draama värssides.

Muusikalise komöödia žanris töötab edukalt Leonid Juhvid, populaarse teose „Pulmad Malinovkas“ autor.

Ukraina põhjapoolsete oblastite ühinemisega Ukraina NSV külge on nõukogude kirjanike arv märksa suurenenud. Juurde tulid niisugused tuntud poeedid nagu Patševski, Karmanski, Tudor ja arvukad noored.

Ukraina kirjanike kõrval töötab selles liiduvabariigis veel rida vene kirjanikke — Ušakov, Tardov, Ohremenko, Gorodskoi, Severov, Bespoštšadnõi ja teised; peale selle juudi kirjanikud — Feffer, Gofštšei, Königsberg ja rida teisi, ja poola kirjanikud eesotsas Vanda Vassiljevskaga. Nad kõik moodustavad ühise sõbraliku pere, luues kõrgelt ideelist, kunstilist sotsialismi ajastu kirjandust.

Individualist

Sa ihkad taga vabadust?
„Orjus on keelatud“
loed sildilt ja sa kahvatad,
— Ah, haud mind neelaku!
Kus jäi mu õilis rüütlipoons,
mil taga ihkasin,
et õitseks vabadus kui roos,
mil orjust vihkasin!
Nüüd vabadus on kõigi suus
ja orjus keelatud,
kuis saan ma nüüd veel olla uus?
Ah, haud mind neelaku!
Kui kaunid olid ahelad,
ah seda muusikat,
kuis kõlisesid vahel nad...
Siis tõstsin rusikat
ja kiristasin hambad suust,
ning kannataja olin suur.
Mis nüüd veel — orjus keelatud —
ah, haud mind neelaku!

AIRA KAAL

KÕNE VABADUSEST

(LONDONI MINIATUUR)

AIRA KAAL

London 1939. Soe ja lumetu talveõhtu. Uulitsanurgal peetakse miitingut. Kõnepult seisab otse teeristil, elava liiklemise keskel. Autode parv sahisab ümberringi nagu kari läikivaid hiiglasitikaid. Tasa mööduvad sõidukid kõnepuldist, rattad vaevalt veerevad. Pääsenud aga asfaldi avaramale pinnale, lisavad masinad jälle kiirust, nagu tahtes tagasi võita kaotatud aega.

Kõnepuldi kõrval on restoran, kuhu hõljub sisse tualetis daame, siidkinganinani, karusnahksed jakikesed õlgadel, näol tüdinud, kuid kerge-meelne naeratus. Neid saadavad härrad mustas lakis ja frakis, kriitvalge kaelusega, sama tüdinud, kalgivõitu naeratusega huulil. Kui tüübilised on nad! Nende liigutusist ja kehahoiust paistab, nagu polekski nad oma elu ajal muud teinud, kui elegantselt sisse astunud restoraniuksest.

Kõnepuldist mööduvad nad miitingulistele ainustki pilku heitmata. Milleks? — keegi ajab uulitsanurgal riigivastast loba ja mõned hullud kuulavad! Ei huvita neid.

Teispool kõnepulti avaneb trepp maa-alusele raudteele. Ühtepuhku ilmub sealts uusi nägusid. Tuleb vanaldane naine kübaras, mille kortsud ja voldid on nagu inimlikud näojooned. Vaatab korraks kõneleja poole, uurib plakatilt pealkirja:

SUUR-BRITANNIA KOMMUNISTLIK PARTEI

3. Internatsionaali seksioon

Wimbletoni haru

Tänase õhtu teema: Plutokraadid peavad kaduma!

Lugenud seda, kaob daam kiiresti, nagu käiks see otsus temagi kohta. Tuleb keskealine mees, villkoerake kaenlas, seisatab, teeb paar tiiru, jääb kuulatama. Tuleb tsilindris noorsand, üks käsi küünarnukini püksitaskus, teine keppi viibutamas, vilistab, kehitab õlgu, läheb.

Nii mööduvad paljud, kuid paljud jäävad ka peatuma.

Restoranist kostab šlaager šlaageri järel ikka hoogsamini. Muusika nagu kardaks hilineda...

Maa-aluse jaamast saabub õhtu süvenedes üha rohkem inimesi. Autode silmad pilluvad lakkamatut närvilist virvendust. Kuid inimvool, mootorisurin, kõrtsiviisid, miski ei eksita kõnelejat ega kuulajaid.

Kuulajate hulgas on rühm vanu mehi, nõjutudes kepile või seljaga vastu seinat seisavad nad seal, nägudel kriitiline ilme, pead tähelepanelikult viltu. Kongusninalised, küntudpalgelised, puhmaskulmulised, kuklad kõvakübaraisse peidetud ja suunurgad pingul . . .

Teine rühm on noori tüdrukuid laiaäärseis kübarais, värvitud huultega; nad hoiavad üksteisel käe alt kinni. Vähem on kuulajate hulgas keskealisi naisi ja mehi. Üksikult ja paarikaupa seisab neid teiste vahel. Neid tuleb ja läheb alata. Aga otse kõneleja vastas seisab salk noormehi, kes säravate silmadega jälgivad rääkija iga sõna. Nad seisavad paljas päi tuules, pikad villased sallid kaela ümber, vihmakuue hõlmad eest lahti, jalad harkis ja pea püsti, nägudel naeratlev julgus. See on lõbus, igivaba poos.

Paistab, et need on omainimesed. Jalge ees maas on neil avatud kohver raamatute ja brošüüridega. Kordamööda võtavad nad sealt kihutuskirjandust ja käivad seda pakkudes vaikselt rahva seas ringi. Siis läheneb neile tütarlaps, samuti palja peaga, tuul käharais juukseis, palitunööbid lahti. Tervitab, näib olevat omainimene. Terve see rühm kuulaks nagu eri rahvatõugu, noorde, uljasse ja iseteadlikku. Neis pole midagi restoranikülatajate tülipimusest. Imestad selle üle, sest oma kodumaal oled harjunud nägema restoranideski mitmesuguseid inimesi, siin aga on klassivahed teravamad, „edasijõudnumad“ — tüübid selgemad . . .

Puldist pillutakse sõnu kui raheteri. Jutt on ju vabadusest, võimust ja omandusest. Kõnelejaks on pikk heledajuukseline noormees, kelle esinemine žestitu, siiras, kirglik. Hääl kõlab kaugele, kuid miimika on rahulik ja naeratlev. Tulgu mis tuleb, võib lugeda ta ilmet — kord võidab kommunism siiski! Me kannatame kõik välja ja võitleme edasi, karta ei ole meil midagi, kaotada mitte midagi!

Sõnades ei väljenda ta säärast muretust; ei, nende sisu on terav, ässitav, üleskutsuv, süüdistav, hoolitsev . . .

„Seltsimehed ja sõbrad!“ pöördub ta korduvalt rahva poole.

„Meie esimene otsene ülesanne on lahti saada oma peaministri ja kogu rahvuslikust valitsusest! Inglise valitsus on korda saatnud maailma suurimaid mõrtsukatöid. Tuletagem meelde Abessiiniat, Hispaaniat, Austriat, Tšehhoslovakkia — kas võime endid nimetada vabaks rahvaks, kui meie nimel sääraselt laostatakse poolt maailma? Seltsimehed ja sõbrad, teie hulgas on veel neid, kes usuvad, et Chamberlain käis paar kuud tagasi Münchenis tegemas rahu, olgem avalikud — ta käis päästmas oma isiklikku varandust — relvatööstustesse investeeritud aktsiaid . . .“

Vahepeal on mõni meeter tahapoole üles löödud teine kõnepult. Tõuseb pukki kõneleja ja hüüab kuulajate poole:

„Daamid ja härrad! Me oleme patsifistid ja ütleme teile, et rahu kuulub rahvale...“

Ta ei häiri esimest kõnelejat, sest ta hääl kostab siia nõrga kajana ja nende ring tõmbub koomale, kes võtavad osa kommunistide miitingust. Inimesed kasvavad ühte nagu sama aia puhmastik ja moodustavad tiheda ringi — grupid sulavad.

„...Inglise rahvas,“ jätkab esimene kõneleja, „kui laseme praegustel juudastel veel edasi juhtida oma poliitikat, siis läheme vastu sõjale. Juba aasta või paari pärast langeb Londonile pomme nagu vihmasadu —“

Keegi rahva hulgast hüüab vahele. Tekib liikumine. See on tumedajuukseline ruudulises mantlis mees, kes astub mitu otsustavat sammu puldi poole, vehkleb, vaidleb.

„Ei ole õige!“ hüüab ta. „800 aastat pole sõda olnud Briti saare pinnal, ega tule ka nüüd! Ärge hirmutage rahvast!“

Mõned naeravad. Hüütakse läbisegi.

„Kuulge, kuulge!“ — „Ärge segage kõnelejat!“ — „Tõsi on!“ — „Rääkige pärast!“ — „Rahu!“

Kõneleja kuulatab kannatlikult. Siis pöördub ta jälle publiku poole.

„Meie sõber arvab, et sõda ei tule, sest 800 aastat olevat me elanud rahu. Ma mõtlen, ta eksib, sest olukorrad on muutunud...“

Kuna kõneleja analüüsib olukorda, kostavad kõrtsist väsinud šlaagerid:

„Nice people
With nice manners
But no money at all!“

Reklaamid sini-puna-lilla-rohelistes tuledes sädelevad ümberringi, alalõpmatult veeretades tulirattais firmade ja omanike nimesid, kutseid ja kuulutusi:

„Johnson & Co“, „Woolworth“, „Hoiate oma raha kokku, kui ostate meilt“ jne. jne.

See on elektrituledes särav hümn eraomandusele. Üle taeva liigub aegajalt purpurne vööt, nagu pendli külge kinnitatud lehvik. Kuu paistab väsinuna ja tähed roostetanud ning tuhmidena selle kriiskuse kõrval. Tujuti käivad tuulehood, hõljutavad poiste pikki salle ja mantlihõlmu, sarjavad noorte katmata juukseid ja toovad jälle katkendlikke lauseid tagapool seisvalt patsifistlikult kõnelejalt:

„Daamid ja härrad!“ hüütakse seal, „meie oleme vaba rahvas!“

Ent justkui vastuseks sellele lausutakse siin:

„Seltsimehed ja sõbrad, me ei ole vaba rahvas, kui sallime fašistlikku valitsust. Mis vahe on aga fašismi ja plutokraatliku valitsuse vahel?“

Kuulajaisse pudeneb erilist rahutust. Rühmad tõmbuvad veel enam koomale, kasvavad veel enam kokku. Seistakse juba õlg-õla kõrval, nii et üksteise hingamistki võib kuulda.

Sind tabab ärev aimus, nagu poleks siin enam kaua aega antud kõnelda vabadusest. Midagi ränka on juhtunud. See läheneb peatamatult kui laviin. Kaaskuulajate mõtted, nende kartus, nende viha imbub sinusse, muljub sind. Nakatab, inspireerib. Kellegi peas käärib mõte, et meid müüakse, petetakse... Teine tunneb end valmis vastulöögiks... Kolmandas tärkab nõel-terav teadmine peatsest silm-silma vastu seismisest surmaga... Neljas näeb sekundiks jubedat pilti: inimeste hulk nagu rahutu meri murdub lainetena karile... Viies, kuues ja seitsmes kuulevad murdunud lainet uuesti kohinal tõusvat... Pulss taob mässutakti!

„Ma tean,“ kostab kõrvalpuldilt patsifistliku kõneleja hääl, „et rahvahulki hirmutatakse sõjaga ja harimata massid on nagu metslase õõnes puutruum. Löögid sellelt kajavad kaugele.“

„Ainult sotsialism kaotab sõja,“ hüütakse siin. „Aga meie plutokraatide valitsus kardab sotsialismi rohkem kui sõda. Loomulikult valib ta viimase!...“

„Plutokraadid peavad kaduma!“ kostab rahva hulgast.

„Maha!“

Ja on tunda, et hulk tahab valida, milliseid rütme lubab mängida endal. Hulk tahab nõuda oma õigust, kuid ainult õigete inimeste juhtimisel.

VÕILILLESEME

LEIDA KIBUVITS

ILLUSTRATSIOONID KUNSTNIK BORIS LUKATSILT

Ma haliseb oma asemelt:

„Oh jumal küll... kui sa veel väike olid... nii peen ja puhas laps! Ja nüüd pead sa nende ordinäärsete inimeste hulgas olema. Oh!“

Tütrel hääl on kärsitu ja tõrjuv:

„Ah, jäta juba... mis tead sina neist...“

Nii alustavad need kaks naist iga uut päeva. Tuba on varahommikul üsna pime, nad ei näe teineteist, kuulevad ainult hääli. Ema ohkleb oma uneasemel, tütar kohmitseb ukse ligiduses, unest pahur, jahedusest lõdisev. Ah, hakka veel selle petrooleumi-lambikesega jandama, mõtleb unine tüdruk... parem käsikaudu... pääseb rutem minema... õhu kätte, inimeste hulka. Ikka peab ema hädaldama... tema külje all on ju veel sulgkott nagu vanasti. Seda ei raatsinud nad isegi siis müüa, kui nälg juba näpuga näitama kippus. Kui see poleks just tema enese ema, muigaks Ellen abitu naise üle, kes on oma mineviku ja sulgpadja küljes kinni! Jajah, emaga on raske — nüüd eraldab Ellenit oma töökaaslasist juba seegi, et ta lapsena puhas on olnud!

Täna hommikul vihastab Ellenit ema murduv, haledusest värisev hääl. Ja kuidas küll nii pisike toapragu ometi nii külm võib olla! Ja söögilehka on ta laeni täis. See lõhn seletab ju kogu majale, et Ellen eile õhtul tan-gudega hapukapsaid keetis... kolmeks päevaks. Soojendab neid töölt tulles, läheb kähku, pole enam tegemist ja põhjust hädaldamiseks.

„Küll oli meil ikka elektriga hõlpus,“ kõlab nurgast ema hääl, „suru ainult näpuga nupule... Ooh!“

Ellen lükkab kaks savikaussi kokku, nende kolin vihastab teda veel enam. See on mingi kerge, kärsitu viha, valuga pooleks. Sellega seltsib veel sügav kaastunne nurgas hädaldava, abitu olendi vastu. Ja üsna sügaval sisimas, päris põhjas, tunneb Ellen, et see haliseja naine talle üsna võõraks on muutunud, jah, halenaljakakski. Ja mida rohkem ta Elleni töökaaslasist kõneleb, seda kaugemale ta Ellenist nihkub.

„Ma lukustan ukse“, kõlab taas ema kurb kõne, „ma pelgan neid inimesi siin. Kui sa tuled, koputa kolm korda, siis ma tean. Oh, kui me ometi veel kord nii kaugele jõuaksime, et meil uksekell oleks! Mis sa arvad, kas see oleks võimalik?“

„Head päeva siis,“ vastab Ellen ja väljub. Pime koridor võtab teda oma lõhnadega vastu. Solgiveetoru saadab hapukat haisu, sahvreist imbub sekka kogutava seebirasva võigast lehka. Seinte taga kobistavad, kõhivad, komberdavad tööleminejad. Trepiastmed on kõrged ja libedad. Aga Elleni ema tahab oma ukse külge kella.

Ei tea vahel, kumba teha, kas ulguda või hammustada, mõtleb Ellen tänavale astudes. Märtsihommik on tumehall ja märg, tugev tuul toob jõelt külma aga karastavat hingust. Ellen astub üha kärmemini alla jõe poole, tuul tõukab teda tagant, raputab ta pealaele raskeid veetilku. Nüüd astub Ellen piki kallast. Paremal lehkab vana Botaanika-aed mullusest kulust, puukoorest ja vettinud samblast. Vasakul aga kohiseb jõgi oma kevadis-kärsituses.

Jääminek on täies hoos. Võrtsjärve poolt vajub jäälahmakaid pärivett. Uus-sild sirutab oma kolm kivikoonu kaugele ette. Raksud ja ragiseb, vesi vulksub ja vuliseb, vaheldi häälitseb aga sisinal nagu arg ässitaja, õhem jää kiunatab purunemisel.

Ellenile meeldib see võimas vajumine ja mürin. Iga tugevama raksatuse puhul pigistub ta parem käsi rusikasse. Peab ütleva, et tüdruk ise on väga kinnine ja sõnaaher. Tema ainult vaatleb, kuulab ja vaikib. Aga ta parem käsi, see elab kõige kuuldu-nähtuga elavalt kaasa — kerkib, liigatab, võpatab. Ellen ise ei ütle midagi, ainult ta käsi kiidab ja kahetseb, laidab ja pahandab.

Juba viiendat kuud tõttab üheksateistkümne-aastane Ellen Kiik varahommikuti piki jõekallast linna poole. Ikka kella pool seitsme ja seitsme vahel, ikka kaks kesist võileivakest kaelas. Kella nelja paiku õhtupoolikul möödub ta taas Botaanika-aiast. Ja ta parem käsi on sageli rusikas, tihti liigatab tüdinuna, vahel on sõrmed väsinult harali.

Sillakaarte alt kõlab raginat ja Ellen Kiik mõtleb:

Kui võtta oma elust teatud osa, väike jupike, ütleva nii aastat paar-kolm ja vaadelda seda tükikest iga päev uuesti — küll muutuvad siis värvid ja varjundid. Vaatad nagu pimedasse ruumi ja su silmad harjuvad pikkamisi ja hakkavad nägema.

Ellen Kiik vaatleb nii oma elu kolme viimast aastat. Hommikuhämaruses tööle tõtates, tööl olles ja sealt tulles. Silmitseb nagu võõra oma, teise ja taamalseisva tüdruku elu:

Kas ei olnud tema ja ta nüüd viiekümnekolme-aastase ema elu ehitatud liikuvale liivale — nad said iga kolme kuu möödudes kusagilt võõrsilt

tšeki. Võhivõorastelt inimestelt! Elased nagu kaks linnukest puuris, mure-
tult — ja puurist kaugemale nende pilgud ei küündinud.

Sest oli nii, et Elleni isa — kadunud metsakaupmees Kiik — oli olnud
Maailmasõja päevil väga tihedais ärisidemeis mingi inglise firmaga. Ema
Hermine — väga leebe ja verevaene olend — ei teadnud oma mehe äri-
asjust midagi, ta ei teadnud isegi seda, kas tehingud olid just puhtast ja
ausast liigist. Ema taotses märkida:

„Meie papil on kerge äri... ei ole poe ega kontori pidamist. Ei ole
mina neid kaupu näinudki, mida müüakse-ostetakse.“

Elleni emal olid oma huvid. Ta soetas tubadesse loendamatuid kapikesi
klaasustega ning täitis neid portselankujukestega. Ta oli ikka käigul mööda
kauplusi — tal oli palju tosinaid õnnelevante — pisimast suureni...

Ema kasvas laialehelisi potililli. Tube täitis alaline rohekas hämarus.
Väikese Elleni silmad pidid väljudes iga kord uuesti välise valgusega har-
juma, pilgutades ja kissitades. Ta oli arg, üksik laps. Isal olid äriasjad,
emal uued huvid — ta heegeldas innuga diivanipatju, lõheroosasid ja hele-
siniseid, kaharate rüüšidega nagu suuri daaliaõisi. Nii kasvas väike Ellen
portselani, potilillede ja patjade keskel ega teatud, kellesse ta õieti oli —
oli see isa või ema? Ta kartis tõmbetuult, koeri, vabrikuvilet. Õhtuti joo-
deti talle suhkruvett — rahustamiseks.

Siis suri isa järsku südamerabandusse. Algul näis, et lesk pöördub nüüd
täielikult oma lapse poole. Nuttis, hoides tütrekest põlvedel, käis lapsega
iga päev kalmistul, paitas teda, haletses. Aga siis sattus ta sõrmi heegel-
nõel ja mingi eriline lõngaliik. Sellest tuli oiavaline padi — nagu lootose-
õis! Nii jäeti väike Ellen üksi ja üksi ta kasvas.

Ema oli eluga rahul. Iga kolme kuu möödudes tuli panga kaudu raha-
summa ja võimaldas lesele lapsega mugava elu-olu. Neil oli Pargi täna-
vas kolmetoaline korter ja iluaed, vanaldane teenija ja toakoer — King
Charles. Ema leidis endale taas uue huviala — ta valmistas loelõngast
kirevaid nukukesi rahvariideis, ta meisterdas maskotte-neegreid, pisibul-
dogeid ja musti kasse.

Koolis jäi Ellen Kiik ka õhku rippuma — nagu pesaaset otsiv võilille-
seeme. Vaesed võorastasid, rikkad ei pidanud endataoliseks. Ja haritlaste
lapsed arvasid teda tõusiku tütreks.

Gümnaasiumi lõppklassi jõudes oli neid kokku kaheksateistkümmend
õpilast. Kaheksa neist kuulus kokku ja oli kõrge müüri- ja teistest eralda-
tud. Nad tulid arstide (üks koguni kuulsa professori), advokaatide, kohtu-
nike ja kohtu-uuri- ja perekonnist. Neli järgmist tüdrukut kuulus kaup-
meeste seisusse — ka nemad hoidsid kokku. Ka neljal järgmisel oli mingi
ühine varjund — ühe isa pidas lihakarni, teise oma postijaama, kolmanda

oma kahtlast kõrtsi agulis. Ja nii jäidki kaks tütarlast ikka eraldi seisvaiks — kingsepavõsu, kelle isal toita-katta-koolitada üksteist tütart, ning Ellen Kiik.

Eks nende tookordne usuõpetajagi pidi lausuma:

„Jaah, kuidas küll üksteist tütrekest mehele panna — see on tõesti imeteoke! Ja ka meie Ellen Kiik pole lihake-kalake, ei kapitalist ega tööline. Sest ta emake ei elatu o m a kapitalist — kuigi elab kapitalist, ega ka oma tööst — kuigi töökest teeb.“

Usuõpetaja oli sõja päevil vapper mees olnud — ta silmnägu ehtis pikk ja punav arm. Aga et nüüd enese kui hingekarjase heldusrikast iseloomu näidata, tarvitab ta liiga tihti sõnalõppu „ke“.

Jaanuarikuu alguseks — Ellen pidi juunis gümnaasiumi lõpetama ja ta ema ootas just pikisilmi järjekordset rahasaadetist, sest eelmisest polnud enam midagi järel — jäi inglise firma maksujõuetuks. Proua Hermine Kii-gule saadeti oodatud tšeki asemel väga viisakas kiri. Nad olid seal kaugel küll very sorry, aga parata polnud midagi.

Seekord oli Elleni ema rohkem vapustatud kui isa surma puhul. Ta silmad jäid nagu uskumatuses pärani ja pilk kobas abianuvana üle tütre. See oli kleenuke, peene kondiga ja kahvatu nahaga.

Kevadtalv oli pikk ja pisarrohke. Ema laenas summakese oma endiselt teenijalt, müüs portselani vanakraamikaubitsejaile võileivahinna eest. Ise aga nuttis ja halises, süüdistas saatust, kadunud elukaaslast ja seniseid tšekisaatjaid.

Neil päevil juurduis Ellen oma kodust lõplikult lahti. Neil päevil võrdles ta isennast tuules väreleva võililleseemnega. Nutta ta ei saanud. Klassikaaslasist tundis talle omal viisil kaasa ainult üheteistkümne tütreaga kingsepa võsu:

„Nüüd on siis sinugi emakesel ees see imeteoke, et kuidas oma tütrekest mehele saada — nagu ütleb meie hingekarjaseke.“

Säärane itsitamine kergendas kummalisel viisil Elleni südant. Aga kaupmehetütar Hele-Mall-Maret arvas:

„See lõpp paistab üsna loomulik olevat — sest mille eest siis sinu ema õieti raha sai, ta ei müünud-ostnud-teinud ju midagi. Ja sina ise ei kuulunud ju ka kellegi juurde...“

Vaadake, noorukesed inimesed ja noored koerad ei mõtle ega taha sageli halba, aga nende sõnad ja hambad jätavad ka mängides sügavaid jälgi.

Ellen tundis viha kõneleja vastu ja ka kolme seni vaikinud kaupmehetütrel vastu, naljakas küll. Ta lahkus rõõmuga lõppaktuselt — pääseks ometi kord juba minema, saaks midagi ette võtta, alustada!

Kooli laial peatrepil ootas lahkuvaid õpilasi nende senine usuõpetaja ja saatis nad järgmiste sõnadega teele:

„Nüüd ootab teid elu ees . . . kallid lapsukesed. Ta ei ole lilleline, paljusid ootavad okkad. Aga lootke ikka Looja peale ja pidage meeles, et kui teil on püstihäda käes, tulge oma endise usuõpetaja juurde, ta tahab teie heaks kõik teha, mis iganes ta võimuses seisab. Minge rahuga.“

Näis, et elu ootas oma okastega just Ellen Kiiku. Nad kolisid emaga kahekesi Herne tänavale, üsna lõppu, kitsasse toakarbikesse. Ema ahastas. Süüdistas ikka veel saatust ja üheraudset pliiti toanurgas — see suitses ja susises, võttis vee silma. Ja Ellen märkas jahmudes, et ta ema ei oska veel tuld paja alla teha! Märkas sedagi, et ta ise veel kunagi agulitänavaile polnud juhtunud, nii näruseid ja kõhnu lapsi näinud, kodutuid koeri, arme-tuid vanainimesi!

Märkas sedagi, et maailmas on liiga palju inimesi — nad istusid kõikvõimalikel teenistuskohil — ärides, kontoreis, pankades, büroodes. Ei pääsenud Ellen kuidagi lähemale.

Pidi tunde andma. Õpetas inglise ja saksa keelt. Kaheksateist marka sai tunnist, aga pidi iga päev kaugele Tamme linnaossa ruttama — seal olid porised, sillutamata tänavad. Ja kui ta esmaspäeviti tundi ilmus, saadeti ta sageli tagasi — jah, preili vabandagu, aga Eerika oli eile lastepeol . . . või Eerika oli väljasõidul Riia mereranda . . . Eerika oli kontserdil — ta pole, vaene laps, veel välja puhanud, tulgu preili homme samal ajal.

Kui Ellen siis lõppeks oma honorari kätte sai, olid sellest kõik esmaspäevased tunnid maha arvatud — heldeke, kes siis ärajäänud tundide eest maksab! Ja see jalutuskäik Tammele oli noorele inimesele ju lõbuasjaks, siin puhas õhk, suurendab isu!

Aga tundide eest sai Ellen niigi palju, et võis kuulutusi ajalehte paigutada. Et gümnaasiumi lõpetanud, heast perekonnast neiu otsib teenistusk kohta, ükskõik kuhu.

Iga säärase kuulutusteksti koostamise juures piinasid Ellenit ikka ühed ja samad mõtted — et mis tähendab õieti heast perekonnast? Kas olid ikka tema isa ja selle kauged ärisõbrad ausaid asju ajanud? Emale ja talle saadeti raha otsekui vigastele — oli see siis hea perekond, nemad kahekesi? Ja kas temast, Ellenist, saabki tublit tööjõudu — kui ta ema ei mõista veel tuld pliidi alla teha?

Koolijuhataja oli Ellenile ülikooli, õigusteaduskonda, soovitanud. Inspektriss aga moesalongi avamist. Ellenil olevat maitset ja närvi. Aga mõlemaks vajatakse raha, palju raha. Seda aga ei olnud ja niisiis otsis andekas noor inimene mistahes teenistusk kohta. Aga ei leidnud sedagi.

Mitmed pooltallad käis Ellen auklikuks. Käis kaubamajade kontoreis, käitisis, perekonnis. Tulgu nii kolme-nelja kuu pärast... siis näeme. Oodaku järgmise kevadeni, siis näis... vahest ehk...

Vana saksa soost kaupmees Baumann vaatles Ellenit pealaest jalatallani ja ümises:

„Ah, teil puudub see kolmas kohalik keel? Ja, meine Tochter sagt, et nooremad naisterahvad ei tee tööd hoolega...“

Kirjastus-osaühing „Teaduse“ direktor surus oma viis sõrmeotsa Elleni käsivarde ja küsis sosinal:

„Aga kas muskleid on ka? Van de Veldet lugenud olete, mis?“

Ja ikka piinas Ellenit see kummaline õhus hõljumise tunne — ikka nagu paika otsival võililiseemnel. Ta hakkas oma kaasinimestele kibedaid pilke saatma, salvas sõnadega. Teda piinas tegevusetu olek, kadus isu ja unigi.

Varasügisel õhtupoolikul juhtus ikka kohta otsiv Ellen oma endise usuõpetajaga vastamisi. Just Jaama puisteel, ja pastor ruttas rongile, sest kirikla oli linnast paar jaamavahet eemal. Hõlmad avali, mõõgaarm punetamas, nii näis ta taas ulja sõjamehena.

„Noh, mis siis on?“ küsis ta Ellenilt. Ta hääl oli tühja Jaama puistee jaoks liiga vali.

„Rääkisite meile kord... kui me kooli lõpetasime... nii lohutavaid sõnu... et kui meil püstitähda käes, siis pöördugu teie poole. Mulle jäi see nii... meelde.“

„Noh, mis siis on?“ küsis endine husaar ja viskas kärsitu pilgu jaamahoonele. Kas ei olnud see just tema rong, mis seal huikas?

„Ongi nii, et mul on püstitähda käes,“ ütles Ellen ja pidi oma häält sundima, „võlga on... teenistusk kohta pole... emal halb ja kõige hullem see tegevusetu olek... see kipub tapma...“

„Vaadake, kallid vilistlane,“ vastas hingekarjane, „teie emal on ju endisest ajast ilusaid asjakesi... mitmesuguseid mööblitükikesi... teil on vahest ehk antiikmööblikestki — müüge neid ometi headele inimestele, saate end niikaua vee peal hoida, kui armas jumal abi saadab. Antiikmööblikesest saab alati head raha. Ma pean nüüd minema, mu rong ootab.“

Aga Ellen Kiik, see muidu kombelik ja kasvatatud tütarlaps, jättis oma õpetaja sinnapaika seisma, lahkus sõnagi lausumata, jumalaga jätmata, tänamata. Läks linna poole ja ütles poolvaljusti: „Kurat... kurat... kurat!“ Ta vandus esmakordselt. See tõi kummalise kergendustunde kaasa. Ta vandus iseenast, oma rumalat südant — seda narri riista, mis veel

inimestesse ja nende sõnadesse oli uskunud. Et tema ise säärase inimese ees oli soigunud... lambahäälel oma häda seletanud!

Oktoobrikuu keskpaiku — tibas peent seenevihma, kõnniteed läikisid süsimustadena ja kingataldades olid ovaalsed augud — sattus Ellen Landeeseni raamatukaupluse ette. Ruth Landeesen lõpetas ju samuti kevadel paralleelklassis. Ruth Landeesen lõhnas ikka lavendli järgi ja kandis hoolikalt kähardatud soengus siidpaelu. Ta isa oli teatriseltsi esimees, vaestelastekohtu liige ja linnanõunik. Süsimusta kikkhabemega härrasmees. Nüüd õppis Ruth Landeesen ülikoolis filoloogiat, tema isal oli tulutoov raamatukauplus koos trükikojaga... ja Elleni kingataldas suured augud...

Nii juhtuski, et Ellen Kiik astus kaupluse, juhutati kontoriruumi ja tervitati omaniku poolt. See oli lahke ja viisakas, hääldamine ja kõneviis niisama ravitud kui ta habegi.

„Jah, ajad on rasked,“ ohkas härra Landeesen, „teenistuskohvadega on lugu väga täbar. Mul käib siin iga päev noori inimesi karjakaupa... tuleb aga tagasi saata... tühjalt. Ei taha ju ka tundmatut elementi oma tööliste hulka lasta. Aeg on isegi nagu kääriv pärm...“

Ja Ellen Kiik pidi taas kõnelema oma haiglasest ja hädaldavast emast, toakesest, mille kuuüür on kaheksasada marka. Ja tundis ise, et ta mõlemad labajalad on läbimärjad...

„Aga teie ma katsun kuidagi vastu tulla,“ otsustas härra Landeesen suuremeelselt, „olite ju koolis nii andekas... Ruthi kooliõde pealegi... Õieti on mul kõik kohad täis... aga teie pärast... ma katsun kuidagi. Trükikojas, seal on mul paar käsipressi. Seal harjute ruttu. Noh, nelisada viiskümmend marka nädalas võin ma lubada... haigekassa kulud maha arvatud... aga need on väikesed...“

Botaanika-aia kivimüür lõpeb, Ellen on Uue silla kohal. Jää puruneb nüüd tasase, kuiva praginaga. Tema, Ellen, ei unusta iialgi seda oktoobrikuu õhtupoolikut, mil härra Landeesen teda esmakordselt oma trükikotta viis.

Kontorist astuti õue. See oli — nagu ikka südalinna majade vahel — kitsas ja pime nagu kaev. Teisel pool õue lõmitas madal, ühekordne hoone. Juba kitsasse esikusse kõlas masinate rütmiline tööhääli, kilksumine, kõlksumine, sahin. Trükimusta ja määrdeõlide lõhn, laest rippuv, katteta elektripirn, võõrad inimesed, võõras õhk... Suure masina kõrval seisis kahupäine naine ja libistas suuri, valgeid paberilehti masina mustendavasse suhu. Mustas töökitlis mees askeldas masina esiosa ümber. Väike punajuukseline naine tõmbas käsipressi vänta alla ja surus iga kord hambad alahuulde.

Ta ei oleks tohtinud mind nii järsku siia tuua, tundis Ellen. Kaupluseruumi hele valgus, kontoriruumi mugav soojus, muretud, heledad piigad poes ja nukulik Ruth kontoris — ja need varjud siin poolpimedas, võõralt lehkavas, madalas majas.

„Nii et siin tuleb teil siis töötada,“ ütles härra Landeesen keset masinaruumi seisatades. „Hommikul kell seitse platsi . . . kella kolme-neljani, vahel läheb ka veidi üle. Palga saate laupäeviti kontorist. Esimese palgaga koos kirjutab Ruth teile ka raamatu välja. Nelisada viiskümmend marka nädalas, nii olen ma ikka kõigile algajaile maksnud. Tõepoolest, ma ei võtaks ühtegi uut . . . ajad on rasked . . . teiega teen ma erandi.“

Peaks tänulik olema ja midagi ütleva, mõtles Ellen. Aga ei saa — mitte ei saa. Mis asi see peaks ometi olema, mis takistab?

Kontorist taas läbi minnes peatas Ellenit Ruthi sädin:

„Tule siia, Ellen! Vaata, kui ilusad paberinoad just praegu tulid, vaata! Vaata, kui ilus roosa ja helesinine! Ja kas need siidutid pole magusad? Nii kohevil nagu udusuled, nagu luige rinnanahk! Ma võtan endale kohe ühe roosa ja teise helesinise, lihtsalt silmarõõmuks!“

Härra Landeesen aga ütles:

„Eks siis algame homme hommikul. Kell seitse. Võtke kaasa mingi põll . . .“

Nii algaski Elleni töö-tegevus Landeeseni trükikojas. Algu oli raske, seda peab tunnistama! Ellen tundis kogu oma nahaga neid vaenulisi pilke, mida kõik eesolijad talle saatsid. Muidugi — härra omaniku toodud algaja, peene preili kooliõde — vaat säärast keelekandjat ja kirjatuvi oli nende keskele hädasti vaja! Nüüd ei saa nad enam ainustki lahtisemat sõna poetada, tusatuju vandesse välja valada — küllap see puntpaabuke siis kontorrise lendab ja sidistab! Kas säärane just selleks siia vahest toodigi?

Ellen mõistis teisi, aimas teiste mõtteid. Need olid nagu rasked kivid, mida uustulnuka poole heideti. Ja tema tuli hoopis erinevast ümbrusest, ei leidnud järsku silda enese ja teiste vahel. Ta tundis valusamini kui kunagi varem seda võililleseemnena õhus lendlemist.

Teised kõik kandsid tumesiniseid ja musti töökitleid, Ellenil oli aga seljas lumivalge põll — neil polnud ju kodus midagi muud, saagu ometi aru!

Ellen Kiik jäeti pika ja naeratleva nooruki hoolde. Näidaku too uustulnukale, kuidas käsipressiga töötada. Asetagu ladu ja alus kohale — las alustab esimesel päeval kohe peopiletitega.

Noormees asetab tinalao pressi, korraldas ja kleepis, saatis Ellenile kõrvalpilgu ja ümises:

„Valge . . . valge on ju ämmaemanda põll.“

Ruumi nurgas itsitas keegi. Suur masin vaikis parajasti. Elleni parem käelaba kerkis veidi, tüdruk punastas ja ütles rahulikult:

„Noh, kellel oma kaastöölise kehakattega norimist on... see peab ikka ämmaemanda põlle värvi mäletama — ammuks sealt lähedusest tuli!“

Kahupäine naine masina kõrval puhkes naerma. Ta oskas südamlikult naerda. Nooruk naeris ka ja ruumi nurgas aidati omalt poolt kaasa. Ellen tundis, et ta on teistele sammukese lähemale saanud.

Tõmbas oma pressi vänta vaikides ja hoolega üles-alla, üles-alla. Jah, kui ta üsna väike tüdruk oli ja palavikus piinles, kiusas teda alati üks ja sama unepilt: ta oli madalas, madalas keldriruumis, see vajus pikkamisi ta seljale ja õlgadele, ta katsus küll õlanukke kõrgel hoida — aga raske lagi üha vajus.

Sama tunne piinas Ellenit masinaruumiski — esialgu, kui ta veel harjumatu oli. Laes olid suured talad, paljud ja pikad aastad olid neid ise mustanud, tolm, ämblikud ja kärbsed hoolega kaasa aidanud. Seinad ei erinenud laest kuigi palju. Seinad ääres riulid valge ja värvilise paberitagavaraga, trükimusta ootavate nimekaartide, piletite ja blankettidega. Kaks aknasilma olid väikesed ja vaevalised, kuurisein ja suur pühkmekast võtsid osa valgusest endile.

Ellen värvis ise oma valge põlle tumesiniseks — nüüd ei erinenud ta enam nii teravalt teistest. Sageli libises Ruth Landeesen masinaruumi, peatus Elleni pressi kõrval ja sädistas. Vilistlaskogu asutamisest, nooblimast nais korporatsioonist, millesse ta nüüd kuulub. Ja mis kõige erutavam — temale tehti juhatuse poolt ettepanek, ei lastud tal sooviavaldusega esinedagi! Säärast asja juhtub väga harva, väga harva!

Ellen aga tõmbas oma pressi vänta parema käega, vasak viis vilkalt uusi roosakaid nelinurki alusele, kus neile paberikinnistega vastav koht oli valmistatud. Ja roosa paberileheke sai uue kuue — „Pidu-õhtu“ otse keskele ja alumisele servale veidi väiksemalt „sissepääs 25 marka“.

Noh, kelle juurde Ellen siis nüüd kuulus? Landeesenite kaldale — sest talle võimaldati kohake? Aga ta töötab siin nagu teisedki — sama viletsa tasu eest, samas mustas ja poolpimedas ruumis. Preili Landeesenile on ta tööline, kes nende trükikojas ülalpidamist teenib. Aga tööliste on ta preili Landeeseni kooliõde. Aga tema ise... on ikka võililleseeme...

Kodust ei leidnud ta kinnitavamalt sõna. Ema kannatas mingi kestva haledushoo all. Ta ei sallinud väikest toakest, nimetas seda „korvikeseks, millega kutsikate kasvu pidurdada saaks“. Et tõepoolest — suur tõukoerakutsikas ei mahuks nende tuppa, Issand halasta ise! Ta haletses oma tüdart. See vaeseke, hiilgav lõpptunnistus ja sinna juurde trükikoda!

Ellen taotses hommikuti kodust varem lahkuda — Botaanika-aia kivi-müüri varjul oli nii vaikne inimestele, elule ja oludele mõtteis otse silma vaadata. Hädaldavast emast lahkus ta hommikuti väikese kergendustundega.

Ja ta tahtis nii väga trükikoja kitsast uksest kui oma inimene sisse astuda, nendele üsna lähedaseks saada.

Olukord hakkas üsna pikkamisi muutuma. Elleni kõrval väiksemal käsi-pressil töötas pisike punapäine keskealine naine. Ühel päeval, kui kõik teised lõunaooteks kaasatoodud toidunatukest hävitama hakkasid, lausus punapäine Riik oma naabrile Ellenile:

„Oi, ahi on veel päris kuum. Mul on kolm viinivorsti kaasas — paneme süte peale, lähevad nii toredalt pingule! Teeme pooleks ja sööme — teil pole ju lõunaoodet ühes; ega's nii ka ei saa! Noor ja kasvav inimene ja ränk press — sööma peab!“

Ja nad istusid kahekesi määrinud järile lahtise ahjusuu ette ja sõid vorstikesi — kummalegi poolteist, hammustasid võileiba juurde. Egas Ellenil neist vorstidest palju olnud — ta oli viimasel ajal üsna piskuga harjunud — aga ta tundis, et naaber peab teda endasarnaseks, ei karda ega kahtlusta — ja see tegi ometi südame nii soojaks!

Kõrvuti töötades hakkasid nad pidevalt jutlema.

Riik oli väga jutukas, Ellen aina kuulas ja naeratas. Silmadega rohkem kui suuga.

„Egas mina siin palga pärast ole,“ kõneles väike Riik, „see palk on paras varesele nokka võtmiseks. Tallinnas saavad ministeeriumi kassid rohkem toiduraha! Aga mina olen siin just töötegemise pärast.“

Elleni pilk muutus küsivaks ja teine seletas edasi:

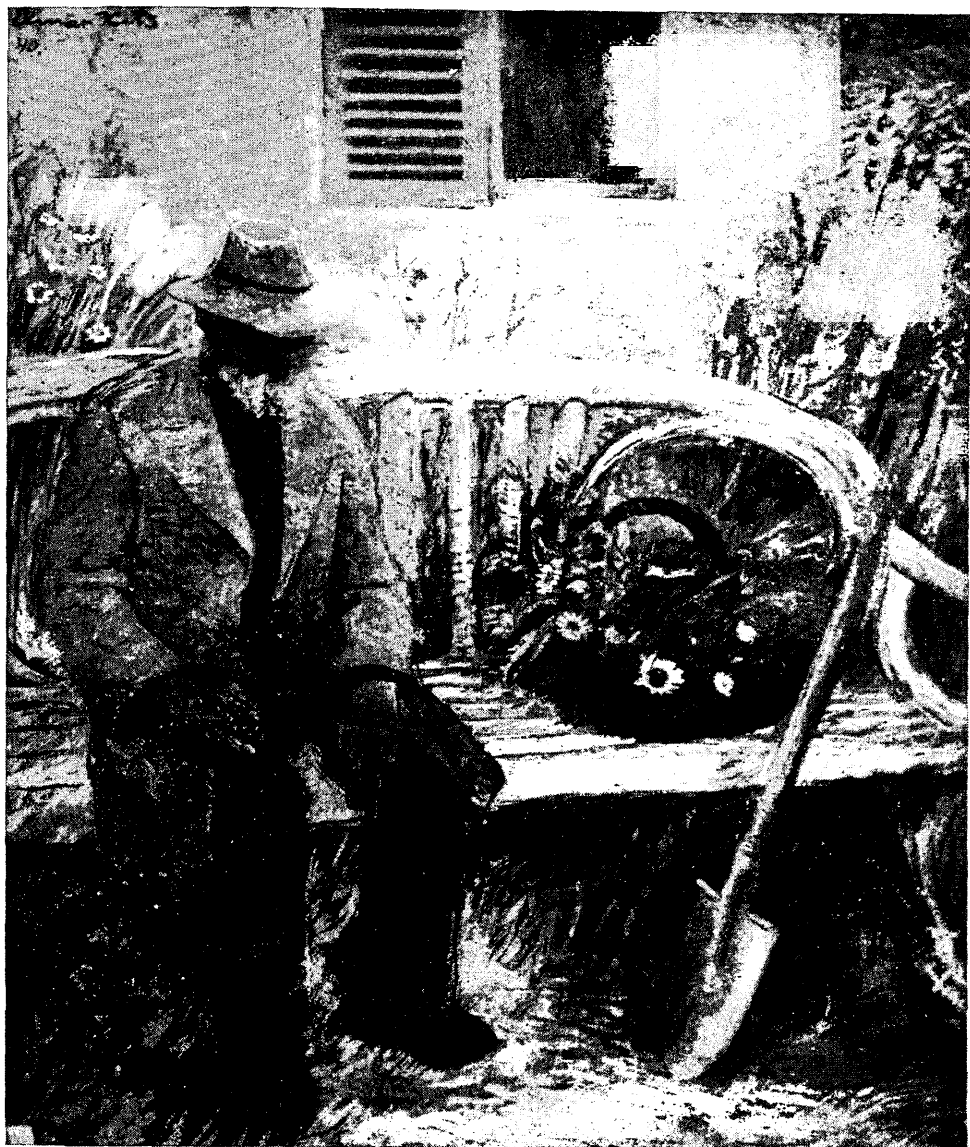
„Jah, just töö pärast. Arst ütles mulle, et töötage ja töötage, tehke midagi, mis terve tähelepanu endale nõuab, siis saate terveks. Vaadake, ma olin neli kuud hullumajas . . . pea läks rasketest mõtetest segi.“

Elleni pilk mõõdab naabri ümmarat, punakuldset pead, ta heasüdamlikku nägu. Ellen naeratab.

„No olin, olin ikka päris tõesti hullumajas, uskuge, ausõna! Oli nii, et ma olin just noorik, mees oli alguses nagu kärjemesi. Siis aga muutus . . . nagu vanakuradiga oleks ümber vahetatud. Viis kõik riided kodust ära, müüs viinaraha eest maha. Tõi kõiksugu naisterahvaid koju, need siis kisasid ümber maja, kiskusid toidukapist viimse kui raasu, tulid mulle käsitsi külge. Siis ma muretsesin ja jäingi . . . segaseks. Aga arstil oli õigus — süda ja mõtted saavad töö juures rahu. Vihun siin kaheksa tundi maha — meeled-mõtted on kõik koos.“

Nii kuulis Ellen Kiik elus esmakordselt, et tööd tehakse ka südamerahu saavutamiseks. Ja üks olnud temagagi nii — tal on nüüd mingi tegevus, olgugi piiratud. Aga ta siiski töötas!

Samal ajal hakkas Ellen oma teisigi kaastöölisi nägema, astus neile lühikeste, ettevaatlike sammudega aina lähemale. Õppis nende huviseid tundma,

E. Kits

Uana aednik

J. Grünberg

Koltru rohi

teadis nende muresid, sai aru, mäherdune palsam on õieti huumor, kui mõnus on üsna südamest naerda, nii et pisarad silmist veerevad.

Sageli juhtus, et vana laduja Mutik tuli, raske tinasülem käte vahel, masinaruumi. Ta oli silmatorkavalt inetu, palja pealaega, suure kõrisõlmega ja sinakaslilla nahaga. Aga vana Mutiku silmnägu säras alalisest naerust, temal olid taskud alati head tuju ääreni täis.

„Oi, Kiigu-piigake,“ hüüatas Mutik juba lävelt, „kas te rõõmusõnumit tahate? Minu vanacit juba kõhib — ma jään varsti leseks! Siis võtan kohe teid naiseks. Saame pulmad missugused. Tants vestiväel!“

Ta hakkas ise naerma ja teised ka. Mutik naeris nii südamest, et talle tugev kõhahoog peale tuli. Kõhis sügavalt ja kraaksudes, rappus kogu kehast, muutus näost lillakasmustaks nagu moonisüdamik. Teadagi — tiisikus ja trükiladuja rändavad käsikäes.

Ellen nägi säärast kõhahoogu esmakordselt ja heitus. Ta asetask oma parema käe kõhija õlale, et teist vähegi toetada. Ta tahtis aidata, aga ei mõistnud. Ta pilk eksles üle kõhija ja nägi omaenese kätt teise tumesinise töökitli taustal. Pikkade, peente sõrmedega labakäsi — ons säärasest ka midagi tuge?

Ellen langetas käe, aga ta süda valutask kaastundest. Midagi säärast polnud ta varem tundnud.

Jõuluks kinkis väike Riik Ellenile pudelikese lõhnaõli ja kahupäine Sass suurelt masinalt pruuni teddy-karu. Selle kõhus oli küüneviil. Kingid olid tillukesed, aga rõõmustasid saaja südant. Võililleseeme oli langenud kohe-dale mullapinnale.

Ja ühel päeval pärast jõulupühi tundis Ellen üsna selgesti, et ta omaks oli võetud. Ta pidi nädalapäevad oma pressil Linnapanga blankette meisterdama. Lao parempoolses nurgas töötas numeraator truult kaasa. Ellen usaldas teda. Tunni või paari möödudes vaatles arvu, selga sirutades, paremat kätt raputades. Arv küündis juba tuhandeisse. Blankettide valge kuhi aina kasvas pressi kõrval.

Nooruk Juha tuli ladujate ruumist ja nõjatus Elleni lähedusse lauale. Õieti oli ju tema vastutav isik ses töös. Vaatles valget virna, uuris üksikut blanketti, siis teist, kolmandat ja hüüatas:

„Oi sa saatan, üle lööb!“

Oligi nii. Numeraator, see usaldatu, oli petnud. Oli iga lõögiga tervelt saja omalt poolt summale ligi visanud. Ja Ellen oli aina edasi töötanud, esimest eksitust märkamata. Nüüd seisis ta üsna abituna ja vaatles valget, väärtusetut virna — küllap sellest tuleb palju pahandust! Tema oli ju süüdi, tema pilk oli hajameelselt üle arvude libisenud. Mis nüüd?

Kaastöölised kogunesid Elleni ja pressi ümber.

„Nüüd sõimab Landeeseni-härra mõõdukalt nagu lord,“ urises masinameister Laagus. „Kus tema kallis paber! Noh, kolm naela eluskaal! Selle tahaks ta küll laupäevasest palgast maha arvata.“

Ja masinameister sirutas oma suure kämbla, haaras kogu valge kuhila ja surus ahjusuhu. Sööd hõõgusid veel, tuli sai toitu juurde.

„Eheheh,“ naeris siis masinameister juurderutanud faktoreile, vanale Kiisale, „sa jäid natuke hiljaks! Ruum oli viluvõitu nagu alati ja siis me põletasime paar vana kammi ja hambaharja varre. Nuusuta. Ütle härrale, et ta hommikuti rohkem puid ohverdaks.“

Vanal Kiisal oli igipõline nohu. Ta liginemist kuuldi juba kaugelt, sest ta taotses oma nina sissepoole tühjendada. Ta hädaldas iga kaotsiläinud pabeririba ja värviraasu puhul. Aga Elleni õnnetusest ei saanud vana Kiisk iialgi teada.

Ellen oli aga kummaliselt rahulik ja õnnelik. Teiste poolehoid soojendas teda. Väike Riik naaberpressil kõneles, et Ellenit lohutada:

„Vana loks numeraator... ja ega pressidki enam midagi väärt ole — vanaraud. Ja igal hommikul loeb Kiisk koristaja-Emmale puuhalud sülle. Aga maja on nii vana ja lössakile vajunud, pragusid täis, ei peagi enam sooja. Näe, köitetoa seinast paistab valgus läbi! Aga see lobudik on Landeesenil odavalt käes. Terve selle trükikoja eest maksab ta majaperemehele ainult kaks tuhat ja kolmsada marka kuus! Ja vaata, kui palju ta nimekaartide, kutsete ja kuldamistöde eest võtab — hinnad üle linna. Ise aga ütleb ikka, et hea töö nõuab head hinda. Aga et hea töö ka head tasu nõuab, sellele ta ei tule.“

Ellen kuulas teise juttu ja sõrmitses ise Juha väikest taskunuga. Sellel oli kaks tera, teine õige peen ja vahe. Kuulas, kuulas teise juttu ega teadnud isegi, kuidas vahe noats just küünt palistavasse nahka sügava sälgu lõikas. Haavake oli väike, aga verd tilkus tublisti. Ellen surus küll taskurätiku ümber sõrme — aga kuidas siis käsipressi liigutada? Nii pidi ta üle õue kontori poole astuma. Ta tegi seda vastumeelselt.

„Palun joodi,“ ütles ta Ruthile, „ja veidi marlit.“

Ta ei saanud teisele kuidagi „sina“ öelda — nii võhivõoras oli talle see kirjus kampsunis ja siidlin-diga olend.

„Veri,“ kiljatas Ruth. „Ma ei või seda näha, ma ei või! Papi, papi!“

Härra Landeesen ruttas kohale.

„Ai-ai-ai,“ noomis ta sõbralikult, otsekui endasugusega vesteldes, „no kus see ettevaatlikkus siis oli?“

Nüüd pole aga midagi muud, kui mõõdame haava ära ja pistame kõik korralikult protokollile, et pärast poleks ütlemist. Eheheh!“

„Ah, mis selle väikese kriimuga jannata,“ kostis Ellen tusaselt.

„Palun väga, kuidas nii? Haigekassa korraldus... ja egas teiega või sel puhul erandit teha... tööline on tööline...“

„Ma ei vigastanud ennast töö juures,“ ütles Ellen ja tahtis nii väga vanda. „Mängisin taskunoaga.“

„Ikka päris tõesti või?“ kahtles härra Landeesen, „ega muud, kui jätame nüüd kirja panemata ja haav läheb halvaks — siis on haigekassa mul kukil. Eheheh — jääte viimati käest vigaseks, ütlete, et töö juures ja mina olen siis hädas, hakkate mult eluaegset pensioni nõudma. Eheheh!“

Mõlemad Landeesenid naersid. Ellen tupsutas aga tõsisena joodipudeli korgiga oma haavakest, võttis ribakese marlit ja küsis:

„Kas need on tasuta? Kui ei, palun märkida, et nii ja nii palju, laupäeval mahaarvamiseks.“

Ja väljus kontorist.

„Seal on sul nüüd tasu vastutulelikkuse eest,“ arvas härra Landeesen.

„Jah, papi,“ vastas Ruth.

Ja nüüd tõttab Ellen Kiik taas läbi märja märtsihommiku trükikoja poole. Teda piinab eilne päev, see oli nii võõrastav ja kummaline. Kaastöölised sosistasid ruumi nurkades — ja ometi olid nad teda täiesti usaldanud, üsna endasarnaseks hinnanud! Sosistasid ega lausunud oma salajutust Ellenile poolt sõnagi! Nad kirjutasid oma nimesid pikale paberiribale — ja Ellenilt ei küsitud midagi! Ta solvus, tõmbus oma pressi juurde ja vaikis. Kui nad kellelegi midagi kinkida tahavad, miks ei nõua nad siis temaltki vastavat osamaksu? Kas sellepärast, et tema nädalapalk on nii hädine — aga ta annaks sellestki meeleldi, et aga teistega kaasa teha.

Nad kutsusid väikese Riigi Elleni kõrvalt, seletasid talle midagi ja Riikki kirjutas oma nime paljude teiste kõrvale. Tuli tagasi, ärevil ja õhetav.

„Mis lahti?“ küsis Ellen vaikselt.

„Ah, ei midagi. Meie omavaheline asi.“

Ellenil oli järsku iseenesest väga kahju. Ta meenutas vorstikesi ja võileibu, rikutud blankette, nende jutte ja nalju. Nad olid ju nii kokku kuulunud, Ellenil oli olnud üsna kerge elada — ja nüüd oli neil omavaheline asi! Ellenil jäi pind südamesse.

Ja selle pinnuga sammub ta nüüd tööle. Mida ligemale, seda tugevamaks kasvab ta tusatuju. Otse vastu Landeeseni äri on suur kivimaja, konvendi-korter. Algul, kui Ellen trükikotta tööle asus, kiusas ja piinas teda konvendi-korterist kõlav laul. Jah, seal võisid poisid hommikuni õlle juures kraak-suda — Ellen aga ei pääsnud kõrgele koolile ligigi. Ja juhtus sedagi, et

konvendirõdult hõigati tööletõttavat tütarlast. Algul ta häbenes, lipsas ruttu läbi raudvärava pimedasse võlvialusesse ja sealt õue. Aga aeg läks ja Ellen muutus. Nüüd astub ta aeglaselt risti üle sõidutee, selg sirge ja lõug veidi kergitatud.

Täna hommikul aga suur vastasmaja vaikib. Läbi pimedade võlvialuse sammudes mõtleb Ellen, et homme peab ta oma kuuüüri tasuma . . . kaheksasada marka . . . Jah, raha ja rasva säärase tööga just koguda ei saa!

Imelik, ainult masinaruumis on valgus. Ahjus pole tuld ja koristaja Emma samme pole kuulda. Vana Kiisk nuuskab kusagil läheduses. Elektripirn kõigub siia-sinna ja masinast tekib seinale suur ja sarviline vari. Ellen vaikib ja vaikib Kiisk.

Raekojakell taob seitse. Riidevarnad on tühjad. Ellen vaatleb oma pressi. Eiline ladu on sees, töö pooleli ja ootab. Ellen trükib jõukale mööblivabrikandile veinipudelite etikette. Keset silti marjakobar ja omaniku nimi, all aga „Punasesõstra“ ja „1926“.

Ellen ei saa alata. Ta peab ootama. Las teised tulevad, ta tahab neilt otse küsida, miks see kõik nii . . . Ta ei taha üksi külmas, poolpimedas ruumis kõlksutada. Kus nad ometi on — ja kõik?

Härra Landeesen ruttab läbi ruumide. Kõhetu, kitsaste õlgadega ja terava koonuga on ta nagu jälgiajav hurt. Seisatab masinaruumis, vaatab ümber, naeratab väga irooniliselt ja ütleb:

„Siis ikkagi. Noh, olgu, olgu! Eks me näe, eks me näe!“

„Kus teised on?“ küsib Ellen oma pressi juurest. Kas tühjast ruumist, vaikivatest masinatest või ta enda rahutusest kõlab ta hääl valjusti ja kalgilt.

Härra Landeesen pöördub järsku.

„Issand ja jumal, kas nalja teete või, et ei tea? Streigivad! Str-rrr-reigivad!“

„Ei teadnud,“ vastab Ellen ja temagi toon muutub kärsituks ning paha-seks. „Muidu ma poleks ju tööle tulnud.“

„Teie! No mis see teisse puutub? Teie pole ju tavaline tööline. Teie olete ju Ruthi kooliõde ja . . . teie olete siin ju oma inimene . . .“

Kui ma joodi ja marlit tahtsin, oli laulul teine viis, mõtleb Ellen ja mingi kiuslik rahutus hakkab temas ikka kõrgemale ja kõrgemale kerkima. Ta on pahur nagu kutsikas, keda omanik vihuti maha jätnud, võhivõõraste hulka.

„Miks nad ometi mulle ei teatanud, mind kaasa ei kutsunud?“ küsib ta abituna.

„Teie ei kuulu ju kampa, kas mõistate? Ja see oli neist ka ainus aumehetemp, et nad teid selle jantali hulka ei meelitanud. Teil on elu alles ees ja sellega rikute ta juba esimese hoobiga ära. Satute politseis nimekirja . . .“

teie ei saa teist, paremat teenistusk kohta. Eheheh, ja mäherdune mõistlik mees siis endale streikijat-naist julgeb võtta — seltskonna ja kõigi pärast? Teate, et tütarlapse nimi on õrn nagu lillhernes . . . seda tuleb hoida.“

Mis teha, kuhu minna, kelle juurde? Ellen tunneb taas hetkeks, et võilille-seeme hõljub õhus . . .

Vana Kiisk kõneleb:

„Jah, inimestel on veidraid tahtmisi. Siin oli ükskord üks laduja, see nõudis, et lubjatagu laed ja seinad lumivalgeks, siis olevat temal rõõmsam ja kergem tina ritta laduda! See on kius ja jonn. Teatava aja järel katsutakse jälle kord, kumb on kangem. Palgaküsimus ei mängi siin nii suurt rolli. Kuidas mina oma palgaga välja tulen ja jääb veel ülegi?“

Elleni parem käelaba liigatab järsult ja otsivalt, nagu toe kaotanud ja tugevama oksa järele haaraval ronijal. Ja kõik kokku — külm ruum, märg märtsihommik, jääminek jõel, Landeeseni irooniline muie, faktori ninahääled — kõik see kokku muudab vaikse tüdruku järsku vihaseks:

„Teie tulete muidugi omaga välja,“ sähvab ta Kiisale. „Aga teie palga ja laduja palga vahe . . . Ja minu palk . . . Kas mina välja tulen? Ja neil kõigil on perekonnad! Mutikul neli last, ise haige! Ja üle jääda võib teil muidugi — te ei osta ju nohusalvigi, ninarätikutki.“

Samal hetkel tuleb masinaruumi Ruth Landeesen.

„Tulin teile siia seltsiks, ootame kella kümneni. Siis helistatakse, papi, ja öeldakse, mida nad nõuavad ja kuidas.“

„Helistatagu,“ vastab Landeesen, „minu otsust nad juba teavad.“

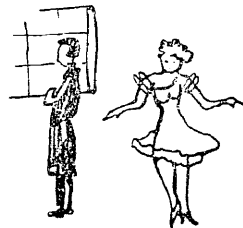
„Helistatakse?“ küsib Ellen. „Kas nad siis praegu kusagil koos on . . . kus nad on?“

„Lossimäel, oma ühingus,“ vastab Ruth.

„Ootame, ootame,“ lausub härra Landeesen, „küll aeg kõik asjad arutab ja jumal ikka armastab.“

Märtsihommik muutub üha heledamaks. Elleni kärsitus on muutunud juba kehaliseks, kuklas tuikab ja meelegohad on nii naljakalt külmad. Ta läheb ladujate ruumi, selle aken on vastu päikest. Taevas on helesinine ja kusagil sirtsud mingi linnuke. Päikesevalguses on tinatähtede kastide kohal suuri tolmusambaid, värelevaid ja virvendavaid. See on eriline tolm, liivavärvi, märkab Ellen. Mida ta õieti ootab, et ta juba praegu nende juurde ei ruttu? Aga kui nad helistavad ja siiski tagasi tulevad — ei, ta peab veel veidi ootama. Kui seda Ruthi siin jalus poleks, see muudab ootamise talumatuks!

Ruth Landeesen aga sädistab ja lükib tähti ritta, naerdes, küünarnukke koomiliselt kõrgel hoides. Kas

see kanaarilind tahab nii ladujat naeruvääristada? Ellen tahaks taas vanda, midagi vastu seinu puruks virutada, õige kõvasti hõigata!

Ah, Ruth Landeesen tahab ise nimekaarte valmistada! Laob ise, passib pressi ja trükib ise! Oojah, ta tahab oma lemmikpoisule üllatuse valmistada — Ruthi sellitöö, nimekaardid! Ta lemmikpoisu kuulub vanimasse korporatsiooni — kas pole nüüd keeruline — piiga ja peig mõlemad organiseeritud — pulmades puhul kerkib sest hiiglaprobleem — kumma konvendis pidada joodud? Eks ole raske, Ellen?

Ellen pöördub aga härra Landeeseni poole ja pärib:

„Ja kui kaua see . . . streik nii kesta võib?“

„Ärge teie muretsege! Eks niikaua, kui ühel pooltest häda kätte jõuab.“

Kui kaua jõuavad need vastu pidada . . . perekonnad . . . üür . . . toit . . . ja see tegevusetaks olek!

Elleni rasket mõtet katkestab härra Landeeseni lause lõpp:

„Niikaua kui streigikassa kannatab . . . sealt makstakse neile.“

„Aah,“ hüüatab Ellen kergendatult, „siis ikkagi midagi saab . . . sel ajal, siis pole ju midagi . . .“

„Nooh,“ venitab härra Landeesen põlglikult, „ma poleks teid tõesti nii ahnaks pidanud, et selle rahanatukese pärast ka kampa lüüa . . .“

Nii vildak oli tema arusaamine Elleni järsust rõõmuhüüatusest!

„Teie pole ju põhjust,“ seletab härra Landeesen edasi, „teie töötate ja saate varsti palka juurde. Teie kuulute rohkem meie hulka.“

Ellen vaatleb mustendavat lage ja tolmusambaid kastide kohal. Vaatleb Landeesenit, Ruthi ja vana Kiiska. Muidugi . . . tal on kodus ema, hädaldav ja haliseja. Aga järsku meenub talle Mutiku raske kõha, iseenese valge käsi teise tumesinisel õlal, rikutud blankettide virn . . .

„Nad ei tule, helistati,“ hõikab keegi üle läve.

Härra Landeesen sülitab põrandale — ikka mõõdukalt ja väikese, viisaka suutäie — rohkem demonstratsiooniks ja kuuldu arvustamiseks.

„Mina lähen nüüd,“ ütleb Ellen Kiik. Kõik karsitus on nagu peoga pühitud.

„Kuhu siis?“

„Teiste juurde.“

Läheb ja ei kuule enam Landeeseni manamist — et ta endale eluajaks häbipleki külge võtab, et ta kohta ei saa, et ta mehele ei saa — tõttab Lossimäest üles. Ikka Trükitoölise Kodu poole. Ülalt mäelt tuleb talle kevadvesi vastu, sirinal, solinal. Jõelt aga kõlab ikka veel jäämineku häält. On üsna hele märtsikuu päev aastal 1928.

R I N G V A A D E

NÕUKOGUDE EESTI TEATRITTE ESIMENE SÜGISHOOAEG TALLINNAS

Sügishooajast tervikuna, s. o. teatriaasta esimesest poolest, ei ole meil nende ridade kirjutamise ajal küll veel täit ülevaadet. Puuduvad veel täiesti kogemused detsembrikuu uuslavastustest, millest mitmeid, eeskätt aga Maksim Gorki kuulsat draamat „Põhjas“ („Draamateatri“ repertuaaris) ja Shakespeare'i komöödiat „Tõrkosa taltsutus“ („Estonias“). ootame harilikust suurema põnevusega. Ometi on üsna täisvereline teatrielu Tallinnas kestnud juba kolm kuud, on nähtud teatrile energilist startimist uue lipu, töötava ning sotsialismi teostava rahva lipu all, on võidud kogeda, et edasiselgi „võidujooksul“ pole hoog raugenud ja et teatris pole uue ajastu algust võetud pealiskaudselt „lippude vahetuse“ seisukohalt, vaid ollakse pürgimas ka uue sisu, uue vaimsuse poole. Seejuures on esinenud ka mõningaid üleminekuaja-nähtusi, mõningaid kohanematusi ja puudujääke. Kuid üldiselt on igauks kolmest Tallinna eesti teatrist pakkunud enamal või vähemal määral parimat oma laadis, ja seejuures on ergutust, võrdlusvõimalusi ja mitmeski asjas eeskujuga pakkunud meie pealinna uus teater — Punalipulise Balti Mere Laevastiku Teater oma üsna rohkete ja mitmekesiste lavastustega.

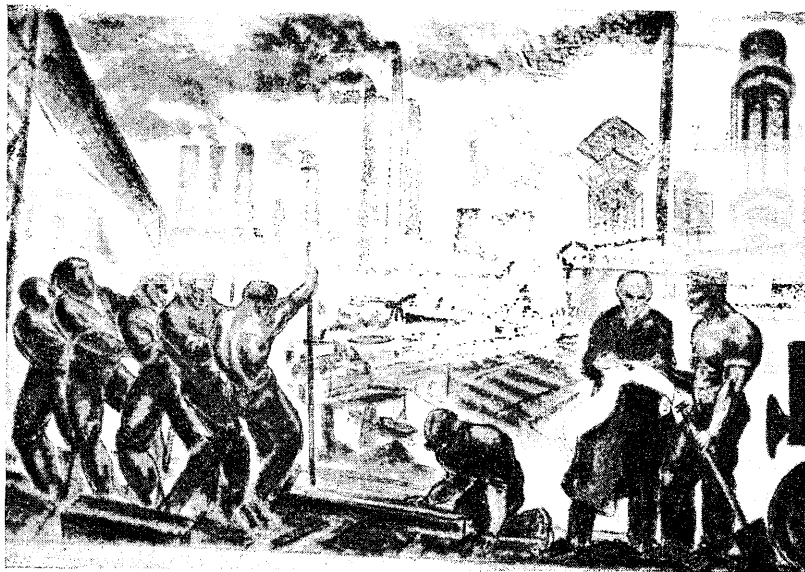
Kui alustame ülevaadet „Estonias“, siis peab kohe ütleva, et meie vanimal ja lavastuste laadilt viimasel ajal konservatiivseimal teatril on oma kolme senise sõnalavastusega enamgi õnne olnud kui harilikult sügishooaegadel. Vilde „Side“, Gorki „Vassa Železnov“, Pagnoli „Eluaabits“ — kõik need lavastused võttis arvustus kui ka publik vastu peaaegu üksmeelse poolehoiduga. Võib-olla on selle üldise edukuse põhjuseks osalt see, et „Estonial“ pole tänava sügisel olnud „suuremaid võimalusi“ komistamiseks või küsitavaks tõlgitsemiseks seetõttu, et repertuaaris on puudunud uusaegsed, uut laadi inimesi ja miljööd kujutavad nõukogude teosed, milledega laitmatult hakkama saamine pole praegusele eesti teatrile paraku veel endastmõistetav, kuigi loomulik ja igakülgne lähenemine meist seni vägivaldselt eraldatud uute inimeste maailmale peaks selle ajuti häiriva puudujäägi peatselt kõrvaldama. Igaüks tahes on aga üks „Estonia“ tänavuse kunstiliselt ja psühholoogiliselt kiiduväärse esinemise põhjusi tema truppi lavalise kooli soliidsus ning vanus, ning muidugi konkreetselt tehtud tööhoosus. Andres Särev on kõik kolm ülalnimetatud näidendit lavale toonud ühesuguse laitmatu kunstilise tähelepanelikkusega. Mõned siin-seal juhtunud pisikesed iluvead mõjuvad ainult kõrvaliste, „tehnilistest põhjustest“ tingitud puudujääkidena.

Särevi töö Eduard Vilde „Sideme“ uuslavastuse kallal päästis meie suurima rahvuskirjaniku selle vähimalt rahuldava näidendi pälvimatust halvastusest ja unarusest ning kinkis publikule esmajärgulise avaõhtu hooajale. Kõigepealt äratas tähelepanu see hoosus, millega lavastaja oli dekoraator Volde mar Haasi abiga elustanud I. imperiaalistliku sõja eelse kodanliku Tallinna ta provintslilike „jugendi“-allüüridega ja tõusiklike,

osalt rahvuslikkusega ilustatud rahakraapimis-kirgedega. Selle miljöö keskkohas seisvat rahaahnet raamatukaupmeest Ilvest mängis *Ants Lauter* säärase karakterisusega ja tunnete tugevusega, mida temaltki polnud nähtud juba mõnda aega — igatahes mitte neilt aastailt, kus ta oli üle koormatud „Estonia“ peanäitejuhi töökohustustega. Võib-olla veelgi negatiivsemat kuju, lihunik Kurvitsa ebeldavat leske kehastas *Mari Möldre*, debüteerides ühtlasi „Estonia“ draamatrupi koosseisus. See debüteerimine ei läinud vilunud karakternäitlejal just kõige libedamini, hoolimata ta julgeist toonidest. Viimased nimelt rikkusidki kooskõla ansambliga, mis „Estonias“ nähtavasti on häälestatud astme võrra diskreetsemalt kui enamikus muis eesti teatris. Õige raske osa oli noorel *Teet Koppelil* Ilvese pojana ja võistlejana. Koppel ei jätnud kuhugi tühimikke, välja arvatud ehk viimase vaatuse meeleheitlik stseen isaga, kus oleks võinud seesmist kandvust ning veenvust olla rohkem. Väga hea oli äriteenija ja noore Ilvese armsama osas *Marje Parikas* oma vaikse ilmekusega; meelde jäi paadunud ärisellina ka *Hugo Laur*. Praegu raskesti haige *Arnold Vaino* lopsakus joviaalse „kombineerija“, trükikojaomanik *Vehiku* osas oli jälle kord täiesti ehtne.

Tugevaim oma mõjult on senistest „Estonia“ sõnalavastustest olnud *Maksim Gorki* „*Vassa Železnovi*“ oma. Võib-olla jääb see saavutus ses teatris veel mõnekski ajaks ületamatuks tähiseks. Selles poleks midagi imekspandavat, sest kõnealusel näidendis, õieti draamas, tajume erilise tugevusega suurima nõukogude kirjaniku tegelaskujude kordumatut täisverelisust, miljootundmise ehtsust, ta sotsiaalse mõtte pingsust ja eetose kirglikkust. Tegelaskond ei paku meile ses teoses peale *Vassa* minia *Raheli*, kes on teadlik ja võitlev bolševik, ühtki „normaalselt“ vastuvõetavat inimest; rikkuses mädanema läinud kapitalistiperekond *Volga*-äärses sadamalinnas ei saagi sääraseid pakkuda. Ometi äratavad paljud neist hukkujaist eesotsas perekonna eest võitleva emaga, *Vassa* enesega, meis inimlikku kaastunnet — seevõrd, kuivõrd nad ise pole hukutavais pahedes süüdi. *Liina Reiman* andis *Vassana* ühe oma unustamatuist hügel- ja hiilgeosadest. Väike kibestusmiimika ülepakkumine algusvaatuses kadus tal järgnevail etendustel. Peab ütleva, et kogu „Estonia“ draamatrupi naispere näitas end ses lavastuses võimelisena sügavaks psühholoogiliseks tõlgitsemiseks. *Mare Leet* oli kibestunud *Nataljana* võltsimatu; *Reet Aarma* ta elust hirmunud lapsiku õena äratas säärast kaastunnet, mida lavalt nii harva suudetakse äratada, hoolimata õnnetute rohkusest lavakujude seas. Toatüdrukute osades olid *Marje Parikas* ja *Mari Kamp* väga palju kõrgemal „väikeste osade“ äramängimisest. *Mari Möldre* esines *Vassa* alatu käsilasena väga ilmekalt. Ainult *Meta Lutsul* ei õnnestunud täiel määral ilmestada ideelise *Raheli* kuju. Meesnäitlejaist oli suurim võimalus hiilata *Hugo Lauril* *Vassa* veidrikust venna osas, mida ta rikkalikult ja omapäraselt kasutas. *Sergius Lipp* andis pool-loomalikkuseni allakäinud *Sergei Krapovi* väga ilmekalt; *Jüri Koger* oli omapärane teenija-inimene *Pjaterkin*. — Mida „*Vassa Železnovi*“ lavastuses tuleb kõige enam esile tõsta, see on asjaolu, et mängu psühholoogilise tiheduse ja sügavuse tõttu peaaegu kadus küsimus ühe või teise kuju või ka ansambli tegumoe „venelikkusest“ või „eestilikkusest“. Kus sääraseid küsimused vaatajat häirima kipuvad, seal peitub põhjus mitte niivõrd tegelaste välises tegumoes kui selles, et nad ise ei ela näideldavat täiesti läbi.

Marcel Pagnoli komöödia „*Eluaabits*“ („*Härä Topaze*“) lavastus pakkus pärast eelkirjeldatud tõsiseid asju kergusega ja vaimukusega lõbustavat prantsuslikku vahel-

P. Aren

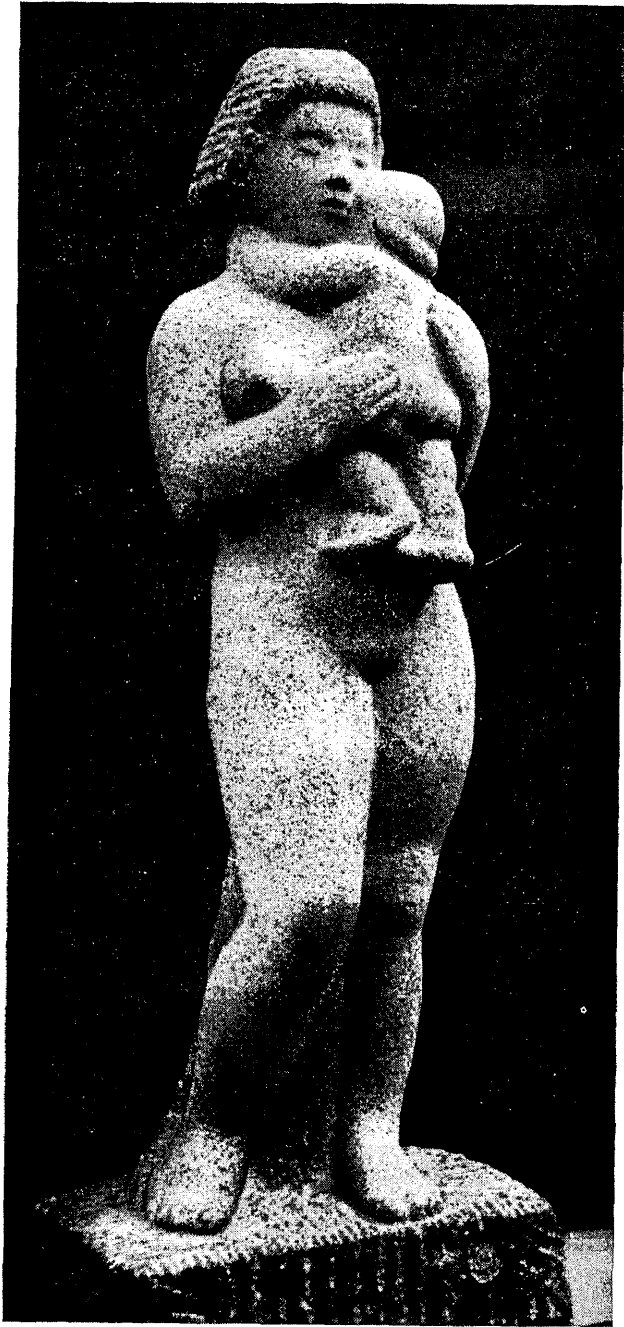
Tööstus

E. Pehap

Teekattetööstus

A. Starkopf

Ema lapsega

E. Haamer

Kalurinaised

E. Jõesaar

Aleksander Läte

dust, kusjuures see „kerge“, veidi konstrueeritud satiir ometi paljastab vägagi sügavalt suurlinlike raha-haide seltskonna „elutarkuse“ põhja. Ansamblimängu keskseiks sammasteks olid siin kaks virtuoosi oma endistes hiilgeosades — *Ants Lauter* neitsilikust õpetajast kelmiks areneva *Topaze*'ina ja *Paul Pinna* suurkelmist linnanõunikuna. Lauteri äärmiselt üksikasjaliselt väljatöötatud osakäsituse kohta on kuuldud ka mittepooldavaid seisukohavõtte, kuid väärtõlgitsusest või ülepaakumisest ei saa siin siiski juttu olla; pigem tuleb mees pidada osa pisut ekspressionistlikku iseloomu. Pinna aga andis pariisliku *bonvivant*'i ja sulii osas ühe neid oma kujusid, kelle nägemisel on täiesti asjatu ja võimatu arvustavalt mõtiskella. See oli elu ise ta kahtlases sädelusvarjundis. Samataolist nooremast tegelast mängis väga hästi *Hugo Laur*, väiksemaid rahajäägreid esitasid eluliselt *Juhan Tõnopa*, *Harri Paris* ja *Albert Üksip*. Naisnäitlejad kippusid ses lavastuses veidi varju jääma. Pärast mõnda aega uuesti lavale tulnud *Agnes Lepp* ei teinud linnanõuniku armukese osas midagi valesti, kuid ei kasutanud ka kõiki üsna hiilgavaid mänguvõimalusi. *Betti Kuuskemaa* aga ei täitnud kõrgi paruniproua osas millegi pärast vajalikkegi nõudmisi. — *Voldemar Haasi* maitsekad lavapildid aitasid omalt poolt tõsta selle elava satiiri mõju.

„Töölisteater“ oli kodanlikus Eestis *Priit Põldroosi* juhtimisel nõukogude lavakirjanduse rahva ette toomisel pioneeriks ja on endastmõistetavalt andnud ka kolm oma tänavust esimest lavastust samast temaatiliselt eesrindlikust liigist. Avaetendusel nägime elavas ja väga värvikas esituses *Aleksei Arbuzevi* tõsisesisulist näidendit „*Tanja*“. Teose teemaks on Moskva arhitekti „armastusele elava“ naise ümbersünd asjade loogika ja neist põhjustatud õnnetuste mõjul; kodukanast saab ühiskondlikult mõtleval uusaja inimene, kes leiab enesele uue elu-ülesande ja elukaaslase *Kaug-Idas*. Lavastuslikult oli *Priit Põldroos* selle siirdumise umbsest salongist tõelisse vabadusse andnud väga sugestiivselt ja tähendusrikkalt, kusjuures aitasid tõhusalt kaasa *Peeter Linzbachi* värvihõrgad ning meeoleolukad lavapildid. Eriti jäi meele pilt autobusejaamast oma optimistliku *Kaug-Ida* rahvaste seguga ja teorõõmsa õhkkonnaga, kus oli juttu aina uute linnade asutamisest. Väga nõudliku nimiosa viis *Lisl Lindau* läbi täie süvenemise ja andumusega. Kui näidendi traagilisel esimesel poolel, kus saatus *Tanjat* muserdab ja teda ümber taob, tema mängus üht ja teist psühholoogiliselt hetketi puudu jäi, siis küllap selle põhjuseks oli ka olukordade teatav võõrus meie senisest vaateulatusest võttes. *Hilda Sooper* tundis end kaevanduse naisjuhatajana üsna kodus, samuti *Hugo Malmsten* *Tanja* arhitektist mehena; veidi problemaatilisem võis olla taigaküti kuju *Rudolf Nuude* kehastuses, mis muide polnud šablooniline. Väga head, s. t. kauaks meelde jäävad olid oma lühikestes karakterosades *Anna Tammi* (oma armastustele mõtleval vanaeit) ja *Rudolf Bauman* (tore jaamaülem „*Metsikus Idas*“); meeldiva loomulikkusega täitsid oma episoodilised ülesanded *Helle Raa* ja *Enn Parve*. Rohked ja ebatavalised ülesanded kostümeerimise alal oli *Aino Pedaka* täitnud õnnelikult.

Vähem õnnestunult mõjus *Valter Soosõrva* esiklavastusel Tallinnas *S. Hergeli* ja *O. Litovski* ungariaineline näidend (õieti: vabastava lõpuga draama) „*Minu poeg*“. Tugev „kriminaalne“ põnevus algusosas ja revolutsionääride kannatuste ning meelekindluse esiletõstmine lõpposas ei suuda seda kahe autori teost psühholoogiliselt täiesti realistlikel rööbastel hoida; ei puudu ka tundmuste ülepingutust. Neile teose puudustele lisandus puudu jääke lavastuslikus väljatöötuses; see polnud küllalt reljeefne, pingekohtadel puudus mõni-

kord selgus. Näitlejaist esinesid aga mitmed üsna tähelepandavalt. Keerukas osa oli Hugo Malmstenil; ta kehastas liberaalsest individualistist reeturiks ja töörahva vaenlaseks „arenevate“ kodanlast üldiselt väga elavalt. Väga tugevasti mõjus Enn Parve vanginakkommunistina, kelle saatuse ümber näidend keerleb. Ei mäleta Parvet paremini esinenud olevat. Vangi kannatavat ja siiski vastu panna suutvat ema mängis Katrin Välbe suure kandejõuga; osa teatav monotoonsus polnud tema süü. Hea oma karaktersuses oli Enn Toona aadlikust ohvitserina, ja samuti iseloomulik Alfred Rebane sõjakohtu-uurijana. Väikestes osades paistsid silma Aleksander Teetsov ja Aleksander Kõiv. Vääratus oli juhtunud Olli Varega, kes mõjus asjata koomiliselt.

„Töölisteatri“ parimaks saavutuseks enne detsembrikuud tuleb lugeda Boris Lavrenevi „Murrangu“ lavastust. See näidend, mis kujutab suure psühholoogilise tõetruudusega ja ilustamatusega Kroonlinna kommunistlike madruste retkeleasumist suure Oktoobri-revolutsiooni alul, sobis ülihästi selle revolutsiooni 23. aastapäeva tähistamiseks. Kuid suurt murrangut kujutatakse ses teoses mitte ainult masside meeleolu küpsekssaamise kaudu, vaid veel enam murranguna üksikute inimeste, nimelt ka mitmete seni ülemkihti kuulunud inimeste teadvuses. Hästi oli lavastaja Priit Põldroos välja töötanud selle isikupsühholoogilise külje, ja veel paremini need kollektivistlikud stseenid, mis mängivad ristleja „Aurora“ pardal. Sõjalaeva teki kahuritornidega jne. oli dekoraator Peeter Linzbach esitanud suurejoonelise realismiga. Tähtsaimat osa, laevakomitee esimeest Goduni, mängis Alfred Rebane täie loomulikkuse ja mehisusega. Ainult esimeses vaatuses, kõneluses komandöri tütreaga, oli ta esinemine veidi ebamäärane — nagu, muide, võisid ju olla madruse tundedki komandöri korteris. Suurim murrang sünnib komandöri tütre hinges. Seda osa kehastas suure süvenemise ja diskreetsusega Lisl Lindau; ta hoidus kõigest siin varitsevast romantikast. Tore kuju oli Enn Toona ta meheena, kõrgi mereväeleitnant von Stubena. Oma madrustega kaasa minevat vana komandöri mängis Aleksander Mägi väga loomulikult, kuid üldiselt loiuvoitu; ta naise osas oli väga kena Lensi Rõmmer. Iseloomulikud kõrvalkujud olid Valter Soosõrv, lõõpiva madrusena Elmar Kivilo, vana madrusena Rudolf Bauman, sõjakate madrustena Enn Parve ja Rudolf Nuude jne. Kerenski-meeste esinemine „Auroral“ oli omaette karakterpilt Aleksander Teetsovi ja Hugo Malmsteni eestvõttel; esimeses oli küll liiga vähe sõjaväelast. Veidi oli vääratatud ka Gottfried Falki liiga ebainimliku karaktermaskiga reetliku pootsmani osas.

Uuemaaegset nõukogude repertuaari on esitanud kahe teose võrra ka „Draamateater“. Esimesena neist — hooaja avatükina — lavale tulnud Viktor Gussevi värssnäidendit „Kuulsus“ olime küll näinud samas Eduard Türgi lavastuses juba poolteise aasta eest. Uued olid ainult üks või kaks pisiosalist, ja Pärn Raudvee oli tunnustusväärselt täiendanud veidi konstruktivistlikku dekoratiivset külge, nii et väline mulje lavastusest jäi üsna nägus. Seesmisest läbitöötuses ilmnis seevastu puudusi, mida nüüd on teravamini nägema õpetanud eeskätt võrdlemise võimalus kohalikus Punalaevastiku teatris nähtuga. Me pole seal kordagi silmanud säärast eneseuhkuse kalduvat, kõmiseva paatosrõhuga deklameerima kippuvat lava-sõjaväelast, nagu oli Eduard Türkise „Kuulsuse“ peategelasena, insener Motõlkovina. Ja ometi seab autor Motõlkovi just tagasihoidliku, loomuliku, lihtsa inimesena vastandiks kuulsusahnele lendurile Majakile! Komandörgi annab ohtliku ülesande Motõlkovile just ta seesmise aususe pärast. Kui seda vastandlikkust

võtta olulisena, siis oleks pidanud ka *Voldemar Alev* Majaki osas olema vähem loomulik, vähem sümpaatne... Ei saa ju salata, et Türgil ei puudunud soojust ega huumorit publiku sümpaatiat võitmiseks, samuti polnud ta kehalisel hoiakul midagi viga, kuid õnnetu hääleline romantika rikkus palju. See-ecst tegi enamik teisi osalisi oma andunud mänguga tasa puudujäägi lavastuse keskses psühholoogias. Motõlkovide perekonna hoolitseva, südamliku emana oli ülihea *Maria Türk*, kellelt ei mäleta näinud olevat säärast soojust. Hiilgasid ka *Frants Malmsten* vana kuldse näitlejana ja *Arno Suurorg* toriseva kirurgiaprofessorina. *August Sunne* oli õigesti nähtud hoolitsev komandör, *Olli Ungvere* kena tütarlaps, *Made Varango* kena pioneeritar. *Aino Talvi* ei jätnud naislendurina ja Motõlkovi armsamana midagi soovida, oleks võinud aga anda ka enam...

Suuresti lõbustas publikut „Draamateatris“ *A. Bulgakovi* komöödia „*Uus maja*“ *August Sunne* lavastuses. See on lugu vanade ja uute inimeste kooselust korteris, kus on ühine „salong“, mis kujuneb kõiksugu kokkupõrgete ja intriigitsemiste lahinguväljaks. Vana maailma esindab veidrusteri kilpkodanlik Zjablikovide perekond, uut salkkond kommunistlikke noori, kellede seas leidub samuti nõrku hingi. Kilpkodanlik-egoistlikku kiusu ja „pealejäämise“-tahtmist esitas vana Zjablikovi osas *Arno Suurorg* võrratu koomika ja leidlikkusega piasjasjades. Suuroru Zjablikov on üks neid harvu eesti lavakujusid, mis kipuvad kõigutama *Paul Pinna* kättesaamatu meisterlikkuse kuulsust teatud laadi koomikas. Suurorule sekundeeris peaaegu võrdse hoogsusega ta naise osas *Valentine Kask*. See oli tõeline emalõvi võitlemas oma vana rämpskultuuri eest! Vana tööliste osas, kes armastab linde ja on kõrgemaks moraalseks kohtumõistjaks vanade ja noorte vahel, oli väga liigutav *Johannes Kaljola*. *Aino Talvi* mängis parajalt ja sobivalt kommunistlikku noort, kelle morn dogmaatilisus aurab ära, kui ilmub kiusatus ilusate hilpude ja kodanliku peigmehe näol. Sümpaatseimat noort mängis väga loomulikult ja humoristlikult, kuigi pisut algajalikult, *Oskar Liigand*. Kahjuks ei ole näinud ta dublanti *Elmar Kivilot*, kes on igatahes kardetav võistleja. Teenija *Glaša* osas saavutas oma esimese tähelepandavama lavavõidu *Leia Kasumets*, kenasti tulid ülesannetega toime ka *Olli Ungvere*, kel ei puudunud omapära, *Olev Eskola*, *Oskar Põlla*, *Linda Reial*, *Leo Martin*, *Salme Reek*. Loomulikult ja koduselt mõjuva lavastuse lõppmulje rikkus kahjuks operetlik laulu- ja tantsufinaal, kus asjata püüti hiilata kasakatantsudega jne.

Georg Turneri „*Vett Canitogale!*“ mõjus *Ruut Tarmo* lavastuses keskpäraselt, seda suuremalt osalt autori, tõlkija ja lõppeks dramaturgilise teksti-järelevalve puudulikkuse süül. Ka muudel juhtudel on „Draamateatri“ lavalt kuulnud stiili- ja keeleõisi, millede koht ei ole ühelgi juhul kultuurisel laval. Teose enese psühholoogiline jämedakoeilisus ei luba eriliselt nautida ka ta põnevust ega iseenesest üsna huvitavat keskkuju. Seda insenerist peakangelast, kes on alla käinud kapitalistlike korrumpeerijatega võideldes ja kes end ühiskonna heaks ohverdab, mängis *Tarmo* ise üsna lopsakalt teravais ning õelais kohtades, kuid keskpäraselt „hingelistes vahekordades“. Teda armastava daami osas ei andnud *Erna Korjus* talle ka küllaldast tuge, kuigi Korjuse mängu puuduseks oli ainult tagasihoidlikkus, vaikus. Seda reljeefsem ja hoogsam oli *Linda Tubina* esinemine „vampi“-tüüpi kõrtsiperenaise osas. Väljakujunenudki näitleja kohta päris hea debüüt Tallinnas. Intrigaani, või pigem reeturi tüübi esitas *Helmut Vaag* rahuldavalt, aga veidi liiga tüübiliselt. Psühholoogiliselt laitmatu oli kangelase ausa ülemuse osas *Voldemar*

Alev, firma direktorina üsna muhe Aado Hõimre. Kõrvaltegelastest olid head Eduard Türk meistrina, Frants Malmsten kubernerina, Vidrik Gutmann salongilõvina. — Metsiku Lääne olusid kujutava lavastuse dekoratiivne külg oli rahuldav, samuti töölishulga ähvardav väljaastumine — aga mitte enam. Samataolist kollektiivmängu nägime „Murrangus“ kõrgemal tasemel.

„Draamateatris“ toimus sel sügisel ka Riikliku Lavakunstkooli õpilasõhtu, mida täie õigusega korrati. Viieist katkendist ja lühipalast koosnev kava ning tegelased olid samad, mis kevadisel kinnisel õpilasõhtul, kuid esinemine märksa „edasijõudnum“. Võis kogeda, et meie teatrikooli kunstiline juhtimine on kindlates kätes, ja et töös liigutakse edasi õiges suunas, s.t. on alustatud õigest otsast — psühholoogilise elamuse, tiheda ansambli-mängu ning realistliku töepärasuse nõuetest, jättes tehnilise lihvi ning kandvuse omandamise hilisema õpetuse ja kogemise asjaks. Seetõttu jäi igast palast meelde loomulikult ning ausalt üna osi läbi elavaid noori näitlejaid, kelledest mitmed väljendusandekamad töötavad peatselt anda väärtuslikku lisa meie rahvusliku teatri jõududele. Säärastest noortest väärib väljatõstmist näiteks Edmar Kuus, kes ka kujult ja häälelt äratas tähelepanu. Heijermansi „Lootuses õnnistusele“ oli ta ehtne, mehine kalur-meremees, Sterki „SOS-is“ väga sõjaväelaslik komandant, Tammsaare „Elus ja armastuses“ tore vana aguli-rahamees, kes on lõmmi löödud pankroteerumisest. Samasugune moondumisvõime on Ferdinand Härmil, kes oli järgemööda joomar-randlane, leitnant ja irooniline ning rahulik Indrik Paas. Silma paistsid meesnäitlejast veel Rein Audre vanameeste osades ja Voldemar Panso ürgselt ehtsa Nipernaadina. Naisõiguslastest mõjus väga huvitavana Leida Raukas Tammsaare Karini osas; Tiiu Viiresest näib saavat tähelepandav karakternäitleja, sest ta oli ühtviisi hea vana mureliku emana kui ka — ninatarga karjapoisina! — Lavastuslikult olid parimad „Abielu ja armastuse“ I. pilt, mille on seadnud Leo Kalmel, ja „SOS!“ Ants Lauterilt. Esimeses oli hea tegelaste intiimne koosmäng, teises, veidi ekspressionistlikus asjas, kogu lavavormiline reljeefsus ning lihv.

Lõppeks tuleb lühidalt puudutada ka meie noorimat, õieti alles praegu sündivat teatrit — „Noorsooteatrit“. Seni on ta küll veel eraldumata oma emaüasast „Draamateatrist“, kuid eralduma ta peab, kui tahetakse lahti saada sellest juhuslikkuse ja kõrvaltöö illest, millest ta esimesed tänavusedki ettevõtmised pole olnud vabad. Nukuetendusena antud Leo Martini „Väntorelimees“ pakub tavalist fantastikat lahjemal kujul kui kevadel esietendunud Leida Tarmeli fantastiline „Vanaisa jutustus“ August Sunne juhatusel. Siin oli uhket, ent mitmes stiilis kombineeritud dekoratsiooni, rohkesti balletti, eriti selle jaoks komponeeritud täisväärtuslikku muusikat Eugen Kapilt jne. jne. Ometi jäi see lauluta ooper mitmeti segaseks — kõigepealt neegritemaailma puuduliku iseloomustuse tõttu, kuigi siin ei puudunud ka õnnelikke momente, näiteks balletis. Näitlejast olid parimad Aleksander Kleius kapitalismi kehatava kuningas Ahnena, Leopold Hansen vanaisast muuseumidirektorina, Maie Suurallik neegritarina ja lõppeks Salme Reek peategelasena, pois Matina, kes võinuks olla ka huvitavam. Seda asja vaadates mõlkus meeles kolm tõde: esiteks, et lastele ja nooremale noorsoole tuleb pakkuda võimalikult palju tegevust ja huumorit, kui neid tahetakse huvitada; teiseks, et laste ja noorsoo repertuaar tuleb teineteisest ikkagi lahus hoida; kolmandaks Nõukogude Liidu suurima teatrijuhi ning autoriteedi Stanislavski õpetus, et lastele tuleb mängida täpselt samuti kui täiskasvanuile, ainult palju paremini...

Seega lõpetaksime ülevaate, mis pole küll paraku täielik. Kuid Punalipulise Balti Mere Lavastiku Teatri kohta on käesolevas ajakirjas juba paaril korral sõna võetud, ja täielikumad ülevaadet ta lavastustest on põhjust anda jaanuaris, kus see teater pühitseb oma 10 aasta juubelit. Samuti tuleb muusikalavastuste ülevaade anda eraldi.

Harald Parrest.

REPRODUKTSIOONIDE PUHUL KUNSTI- SÜGISNÄITUSELT

23. nov. avati Tallinnas Kunstihoones kunsti-sügisnäitus, mis polnud küll eriti suur esinejate arvult (73) ega tööde rohkuselt (156), kuid peegeldas siiski selgesti meie nn. kvaliteetkunsti praegust taset ja kunstnike reageerimist toimunud nihkumisele meie vaimse elu suundades.

Näituse kohta on ajakirjanduses arvustavalt sõna võetud, hinnates ja kritiseerides nii üksikuid väljapanekuid kui ka näitust tervikuna ja sellega seotud kunstiprobleeme. „Kommunist“ nr. 160, 162, „Rahva Häääl“ nr. 147, „Tartu Kommunist“ nr. 58).

Käesolevas numbris toome seitse reproduktsiooni näitusel esitatud töödest. Neist kaks — P. A r e n i „Tööstus“ ja E. P e h a p i linoolgravüür „Teekattetööstus“ — on näited paljudest töö motiividel tehtud kunstitöödest, mis püüavad rahuldada rahva tarvet selle temaatikaga kunstitoodete järele.

Kas kunstnike kiirustamise või mingi muu põhjuse pärast on need tööd nagu paljud muudki sellelaadsed kas ükskõiksel kirjeldavad või dekoratiivsed. Uut sotsialistlikku töövaimust neis palju ei leidu, seda pole vist veel jõutud omaks võtta. Kaks reprodutseeritud skulptuuri, A. S t a r k o p f i graniit „Ema lapsega“ (üks „igavesi“ motiive) ja E. J õ e s a a r e „Aleksander Läte“ on mõlemad tugevasti skulptuurised ja samal ajal eriilmelised. „Ema lapsega“ on dekoratiivne, hästi kohandatav ruumi kunstiliseks ilmestamiseks, „Aleksander Läte“ aga detailide tähtsustamise tõttu pretendeerib hoopis erinevale psühholoogilist tõetruudust nõudvale vaatlusviisile. Mõlemad suunad võivad anda hinnatavoid tippe eesti skulptuuris.

J. G r ü ü n b e r g i monotüüpia „Koltuv rohi“ on maastikumaali näide, kus rõõmustavalt ei leidu nii sageli segavaid „moemaastiku“ elemente. Värvitundelisuselt parimaid töid käesoleval näitusel.

E. H a a m e r i „Kalurinaised“ ja E. K i t s e „Vana aednik“ on mõlemad selgesti tuntava komponeerimistahte ja komponeerimisoskusega tehtud maalid. E. Haameri maalist lisandub sellele veel ilmne rütmioosing (paralleelsus üksikosades). See töö erineb näituse teistest töödest oma komplitseeritusega ja väsitavalt mõjuvate vastuoludega. Näiteks käte hoiakus avalduv töörütm on vastuolus figuuride püsihoiakuga. Maali pruun, pisut muuseumlik „tagurpidi“ mõtlema sundiv koloriit on vastuolus „ülimoodsa“, paiguti (eriti maali pealmises osas) maalitehnika labastamiseni jõudva „värskusega“. Nende vastuolude seas on ainult jutustav sisu see, mis tõesti enamiku küllastajaid paneb mõtlema ja arutama. Kuid kunsti-teosest võib oodata rohkem — ta peaks mõjuma ka tunnete ja seejuures vahetult, mitte ainult jutustuse kaudu.

E. Kitse „Vana aednik“ on rahulikum töö. Kergema, kuid ka igavama kooliga maalija on andnud protokollis ühe aedniku jõudeaja momendist. Sellelaadseid protokollilisi töid on vaataja poolt ikka vastu võetud mugavustundega, kuid paratamatult ka teatava vaimse ükskõiksusega.

Need seitse reproduktsiooni näituse 156 väljapaneku hulgast ei ilmesta muidugi meie tänapäeva eesti kunsti suurt mitmekesisust, nad on ainult näited sellest kunstilaadist, mis esitatakse rahvale. See kunst läheb rahva sekka ostude kaudu, mis käesoleval näituselgi on nimetamisväärsed. Nii ostis Kujut. Kunsti Sihtkapitali Valitsus näituselt kunstitöid 15.475 rubla eest järgmisilt autoreilt: Adamson-Ericu „Mudel“, E. Aiki „Ootel“, J. Antoni „Lee ees“, E. Einmanni „Ahto“, J. Grünbergi „Põldlilled“, V. Karruse „Hilissügis“, E. Kitse „Vana aednik“, E. Kurre „Agul“, A. Kongo „Lugeja“, P. Liivaku „Vana talu Otepääl“, V. Melliku „Tõnu“, A. Miikmaa „Kaluri tüüp Hiiumaalt“, L. Mägi „Tänav“, V. Möldereri „H. M. Portree“, E. Okase „Vanamees“, Kr. Raua „Maantee“ ja „Rukkilõikus“, O. Raunami „Tulbid“, E. Roosi „Tütarlapse pea“ (kips), R. Sagritsa „Kaluri kodu“, M. Saksa „Töötaja“ (kips), A. Starkopfi „Ema lapsega“ (graniit), L. Sõberi „Kalur“ (kips), S. Trei „Sadama ümbrus“, V. Turpi „Ateljees“, A. Veeberi „Natüürmort“, K. Volbergi „Linnamägi aprilli algul“; väljastpoolt näitust: R. Kaljo „Tänavasillutajad“, E. Köksi „Minu ateljees“, J. Greenbergi „Töölt“ ja Kr. Tederi „Maastik“. Töö Rahvakomissariaat omandas E. Haameri „Kalurinaised“, R. Sepa „Haanja maastik“, S. Trei „Sadama ümbrus“, N. Kulli „Tagahoov“ ja L. Mikko „Meri ja rand“. Nats. Viljandi Tuletikuvabrik ostis F. K. Randeli „Paemurrutöölised“, ning erasikute poolt osteti näituselt A. Kongo „Kanepi maastik“ ja „Virumaa maastik“, A. Janseni „Maastiku etüüd“ ja O. Sädeki „Sadamast“. Ostud jätkuvad. See suur vajadus kunstitööde järele, see kultuurinäl, kus haaratakse isegi ilmse surrogaadi järele, loodetavasti sunnib kunstnikke suhtuma oma ülesannetesse vastutusrikkamalt kui seni.

Boris Lukats.

MARTIN ANDERSEN-NEXÖ AUTOBIOGRAAFILISEST TEOSEST

Ajakirja „Internationale Literatur“ üheksandas numbris tuuakse ülevaade Taani kuulsa töölkirjaniku Andersen-Nexö autobiograafilisest teosest, mille kaks esimest köidet käsitlevad lapsepõlve. Neis köites, kus meie silme ette tõuseb selgejooneliselt ühe proletaarlaste lapsepõlv, ei ole midagi süüdistavat ega etteheitvat, vaid palju inimlikku mõistmist ja arusaamist. Kuid ometi võib siin igast reast tahtmatult välja lugeda surmaotsust kapitalistlikule ühiskonnale.

Paljud kuulsused on kirjutanud oma lapsepõlvest, kus ei ole puudunud ka kannatused. Kuid enamasti nende lapsepõlv on möödunud paremais või vähemasti keskpäraseis tingimuis, välja arvatud üksikute, nagu Maksim Gorki oma, kelle masendavaid lapsepõlve-aastaid me tunneme. Helgem sellest ei ole Andersen-Nexö lapsepõlv. Nälgimisest ja peksmisest, vaesusest ja alandusest kõnelevad selle raamatu leheküljed. „Ma olevat esimestel aegadel palju karjunud. Ema, kelle kõrval ma magasin, jagas oma voodit isaga, kes ei saanud minu karjumise tõttu ühtki ööd korralikult magada, kuigi ta oli surmani väsinud raskest päevatööst...“

Aga miks ei maganud ta siis mõnes teises toas — nõnda võib küsida mõni kaastundlik hing — või vähemalt teises voodis? Aga meil oli ainult üks voodi. Teised lapsed magasid toolidel või kus juhtus, kuni kaks neist eelistasid kalmistule rännata. Laste küsimusele, kas lahkunud õed-vennad on nüüd ingliteks saanud, vastas ema: vaestel inimestel ei ole taevas midagi otsida, nad võivad õnnelikud olla, kui nad mulla alla saavad.“

Väikest Martinit piinavad lutikad. Ema aga seletab: lutikad on vaeste inimeste äratajad. Jumal andis nad vaestele inimestele kaasa, kui ta nad paradiisist välja ajas, selleks, et nad hommikul kauaks magama ei jääks.

Isa joob. Ta pea kubiseb plaanidest, ideedest, lootustest, kuid suurem osa rahast rändab kõrtsi. Väike Martin on sageli haige ja lamab kuude kaupa voodis. Kui ta paraneb, siis peab ta hakkama pärast teda sündinud õekese hoidjaks, sest ema peab minema teenima.

Oma isa kirjeldab Nexö kui põhiliselt suure teadmishimuga inimest, kes tuli Bornholmi saarelt Kopenhaagenisse, sest ta tahtis edasi jõuda. Kuid sel ajal kasvatati töölisi süsteemiliselt joodikuiks. Neile jagati viina võlgu ja võeti siis see summa nädalapalgast maha.

Noil aegadel aga võis Kopenhaagenis märgata uut inimtüüpi, kes julges protestida, kes kandis punast lippu ja tahtis ise määrata oma töötasu. Töölisnaised enamikus, nende hulgas ka Andersen-Nexö ema, pidasid neid inimesi poolhulludeks. Väike Martin aga kadetses neid, sest need isad töid oma nädalapalga koju, ei joonud ega lasknud oma naistel ja lastel töötada.

Tähelepanndavad selles raamatus on Andersen-Nexö vaated kasvatuslikele küsimustele. Ta ironiseerib nn. teaduslikku pedagoogikat selle suure ja koomilise eeskirjade-aparaadiga. Tema arvates on vanemate eeskuju ainsaks otsustavaks teguriks lapse arenemises. Oma ema eeskuju ta kirjeldab liigutava soojusega.

Muljed esimesist kooliaastaist ei ole vähem sünged kui kodune elu. „Need tuhanded sõimusõnad, mis mul tänapäevalgi kõrvus kõlavad, jätsid mulle mulje, et meie ei olnud õpetajate silmis mitte inimlikud olendid, vaid hunnik musti ja rämpaseid elukaid, kellega õpetajad olid sunnitud teatavad tunnid päevas ühes ruumis veetma. Selle vaeva eest nad püüdsid õpilasile otsekuu kätte maksta.“

Teose teises osas „Lahtise taeva all“ kirjeldab Andersen-Nexö oma lapsepõlve järgnevat osa — aastaid, mis ta veetis Bornholmi saarel. Ta on kaheksa aastat vana, kui isa pöördub tagasi oma kodusaarele, sest Kopenhaagenis ei leia ta enam tööd. Kuid siingi ei ole elu heledam. Siingi on tagahoovid, tööpuudus, vaesuse alandus.

Nõnda mööduvad aastad, kuni Andersen-Nexö hakkab ise endale leiba teenima karjusega. Päevad lageda taeva all täis tuuli ja päikest osutuvadki heledamateks laikudeks tema karmis lapsepõlves.

Oma ülevaate lõpetab autor toonitamisega, et Andersen-Nexö „Lapsepõli“ on rohkem kui ühe autori autobiograafia. Nii mõneski isiklikus sündmuses võib näha siin tüüpilist. See on väga avameelne, ilma ülepakkumiseta, kuid ka ilma võltsi tagasihoidlikkusest kirjutatud raamat. Martin Andersen-Nexö on võidelnud ja võitleb kommunistliku ühiskonnakorralduse eest, sest ta on sügavalt veendunud, et ainult kommunistlikus ühiskonnas võib inimene saada tõeliselt vabaks.

E. A.

NOVEMBRIKUU „LOOMING“

Sisu: M. Lermontov, Kuus luuletust. Tõlk. M. Under. P. Krusten, Andrese oma elu (novell). M. Raud, Pojale, Pööripäev (luuletused). J. Ilf ja J. Petrov, Ühekordne Ameerika (reisukirjeldus). V. Majakovski, Vladimir Iljitš! Tõlk. H. Haberman. J. Semper, Suur Oktoober ja meie haritlaskond (artikkel). J. Paulson, Skeptik ja Teine, Satiirikule (luuletused). P. Tarvel, Fr. Engelsi maailmavaate kujunemine (artikkel). K. Duncis, Leedu uusim kirjandus (artikkel). N. Tšertova, Tšuvaši rahva laulik (artikkel). Ringvaade: B. Kangro, M. Underi „Kogutud teosed“. H. Viires, M. Sillaotsa „Romain Rolland“. H. Viires, Theodor Altermann. A. Varika, Pilk läti kirjandusse. Varia.

MIDA ARVAB LUGEJA „VIISNURGAST“

Kehra tehase masinajuht Edgar Küla, eluk. tehase maja nr. 2—7, Kehra, avaldab oma arvamise novembrikuu „Viisnurga“ kohta järgmiselt:

„Majakovski „Käskkiri kunstiarmeele“ on väga elulähedane, nagu need paar lauset: „See on ainult kommunist, kes sillad on põletand, küps.“ Veel teisigi lauseid oleks soovivat esile tõsta. Jaan Tompi elulugu ja mälestusi 1. detsembri ülestõusu päevilt vanglas jätavad väga mõjuka mulje. See annab kujuka pildi töörahva paremate poegade heitlusest. Veelgi rohkem peaks sääraseid asju esile toodama.

Tutvumine sõbralike liiduvabariikidega on väga meeldiv ja õpetlik. Oleme ju ka meie eestlased nende tegevusse ja töösse lülitatud. Üldiselt on „Viisnurga“ neljas number hästi õnnestunud.“

MÄRKUS

Käesoleva numbriga ette alla paigutatud ukrainakeelne väljavõte NSVL Konstitutsioonist kõlab eestikeelses tõlkes järgmiselt: „Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kodanike üheõiguslus, sõltumata nende rahvusest ja rassist, on majandusliku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu kõigil aladel vankumatuks seaduseks“. Vapil on ukraina keeles kõigi maade töötajate ühine loosung: „Kõigi maade proletaarlased, ühinege!“

Vastutav toimetaja A. Hint. Väljaandja RK „Pedagoogiline Kirjandus“.

Toimetuse kolleegium: A. Jakobson (ilukirjandus), M. Laosson (marksism-leninism), K. Taev (kirjandusteadus ja NSVL kirjandus), A. Vaarandi (Lääne-Euroopa kirjandus), B. Lukats ja I. Käsper (kunst), A. Kotti (arhitektuur).

Toimkond: A. Alle, N. Andresen, A. Antson, A. Bach, J. Barbarus, J. Genss, A. Johani, M. Jürna, H. Haberman, P. Keerdo, J. Kärner, J. Lauristin, N. Ruus, R. Sirge, A. Uibo.

Toimetuse ja talit. aadr.: Pärnu mnt. 10, k. 1. Toimetuse telef. 411-34. Tallituse telef. 412-13.

Ladumisele antud 7. dets. 1940. Trükkimiseks antud 22. dets. 1940. Trükipoognaid 9³/₄.

Trükiarv 14 000 eksemplari. Tellimise number 3064, MB—38.

Natsionaliseeritud „Ühiselu“ trükkikoda, Tallinn.

ESTI
RAHVUSRAAMATUKOOS
AR

3412